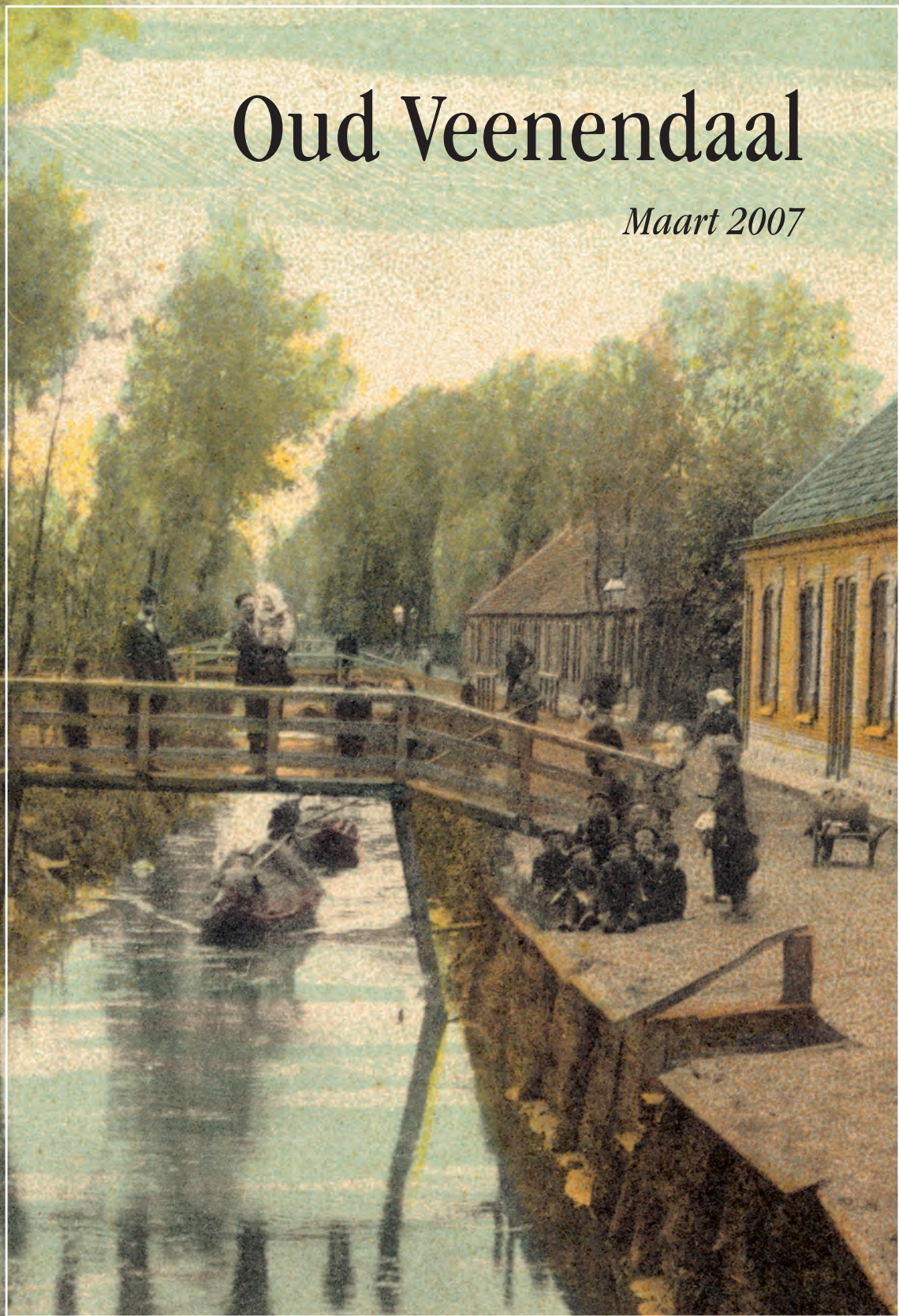

Oud Veenendaal

Maart 2007

- 22^e jaargang, nummer 1
verschijnt 4 maal per jaar

REDACTIE

Kees-Willem Bruggeman
Gert Groenleer
Ineke van Schuppen
Cor Slok
redactie@oudveenendaal.nl

BESTUUR

Dr H. van 't Veld, voorzitter
Mevr. G.M.J. van Schuppen-Diepeveen, secretaris
Mr R. Ottens, penningmeester
D.J. Bouwhuis
W. Brands
C.J. Slok

Secretariaat:

Mevr. G.M.J. van Schuppen-Diepeveen, Eekwal 3,
3904 DL Veenendaal, telefoon 0318 511066

Ledenadministratie:

Berry Henzen, Paddestoelenlaan 110,
3903 GG Veenendaal, telefoon 0318 527491

Werkgroepen en commissies:

D.J. Bouwhuis, Bezaan 1,
3904 PA Veenendaal, telefoon 0318 528830

Postbank:

Nr. 4043117, t.n.v. Historische Vereniging Oud
Veenendaal

De contributie bedraagt € 17,50 per jaar.

Losse nummers van dit blad € 5,-.

Het lidmaatschap van de vereniging loopt gelijk met
het kalenderjaar.

Opzegging alleen schriftelijk en tot vier weken vóór
het begin van het nieuwe verenigingsjaar.

Druk: Hennie Henzen Reclame bv, Veenendaal.

Niets uit deze uitgave mag worden gereproduceerd
zonder schriftelijke toestemming van de redactie.

ISSN: 0926-2857

Historische Vereniging Oud Veenendaal

Inhoud

2	Om te beginnen De redactie
3	De schijnwerper op... (3) W.A. Heurneman
10	Bijzonder belicht H. Henzen
13	Geuren der herinnering D.Th. Thoomes
16	Uitgelezen G.C. Groenleer
18	Honderdjarigen in Veenendaal (8) W.C. van Elst
24	De mobilisatie G.C. van Schuppen-van Hardeveld
30	Financieel verslag 2006 R. Ottens
32	Jaarverslag 2006 G.M.J. van Schuppen-Diepeveen
34	Tussen Veensche Kunst & Kitsch G.M.J. van Schuppen-Diepeveen
36	Het laatste woord Het bestuur

De schijnwerper op... (3)

... een bekende Veense predikant die als minister landelijke bekendheid had kunnen verwerven: dominee Martinus Jongebreur. Zijn levensverhaal werd door Mieke Heurneman opgetekend en gepubliceerd in het veertiende deel van de reeks Utrechtse biografieën, waaraan op bladzijde 15 een bespreking is gewijd. Behoudens de kopjes is de tekst onverkort overgenomen.

DOOR W.A. HEURNEMAN

Martinus Jongebreur werd geboren op 20 november 1875 in Ouderkerk aan den IJssel als oudste zoon van Jacob Jongebreur en Anna van Zwieten. In 1900 trouwde hij met Cornelia Wijntje van Vliet. Op 17 juli 1930 overleed Martinus Jongebreur in Doorn.

Boerenzoon

Jacob Jongebreur was net als zijn vader landbouwer in Ouderkerk aan den IJssel in de Krimpenerwaard. In 1873 trouwde hij met plaatsgenote en bakkersdochter Anna van Zwieten. Jacob trok in bij zijn echtgenote en schoonmoeder. Hier werd op 20 november 1875 een zoon geboren, Martinus, die was vernoemd naar Anna's overleden vader. Een jaar later overleed Anna's moeder. Martinus groeide op met zijn twee jongere broers Pieter Cente (1878) en Teunis (1879). Zij bezochten de School met den Bijbel in Ouderkerk aan den IJssel. Uit deze periode dateert Martinus' roeping om 'verkondiger van het Woord des levens' te worden, zoals hij later memoreerde. Met name zijn moeder, van wie hij veel hield, heeft hem gestimuleerd in zijn geloof. 'Vertrouw op God, dat was 't woord dat mij bij het verlaten der ouderlijke woning telkens weer opnieuw werd meegegeven door een liefhebbende moeder van wie ik weet dat zij mij "van der schoot aan" op den Heere geworpen heeft.'

Martinus Jongebreur liet de ouderlijke woning al vroeg achter zich. Op dertienjarige leeftijd verhuisde hij naar Valburg in de Betuwe om naar het gymnasium in Zetten te gaan. Het Zettense gymnasium was het eerste christelijk gymnasium

in Nederland en het was in 1864 opgericht door dominee F.P.L.C. van Lingen, die predikant was in Zetten-Andelst.

Dominee F.P.L.C. van Lingen (www.rehobothkerk.nl).

Na zijn gymnasiumtijd ging Martinus Jongebreur theologie studeren in Utrecht. De manier waarop hier met het geloof werd omgegaan was weliswaar anders dan hij van huis uit had meegekregen,

Om te beginnen

Het jaar was nog maar een paar dagen oud, of de redactie was al bij elkaar om zich te beraden op de invulling van ons tijdschrift voor 2007. Niet omdat we niets anders te doen hadden, maar juist uit enthousiasme om aan een nieuwe jaargang Oud Veenendaal te beginnen. We denken dat we een goede start maken met dit eerste nummer. Wat hebben we?

DOOR DE REDACTIE

Allereerst hebben we een verzoek aan u en aan iedereen in uw omgeving. In het kader van een nieuwe rubriek zijn we namelijk op zoek naar verzamelaars en hun verzamelingen met betrekking tot (een aspect van) Veenendaal. Wie meldt zich aan bij Ineke van Schuppen?

Verder geven we u een inkijkje in het artikel van Mieke Heurneman over de veelzijdige en welbekende predikant Martinus Jongebreur. Het artikel is opgenomen in het in 2006 verschenen boek *Utrechtse biografieën. De Utrechtse Heuvelrug-Zuid* van de Stichting Publikaties Oud-Utrecht. Zoals u wellicht weet, is hij de enige Veenendaler die bijna minister werd maar daarvoor uiteindelijk zelf bij Colijn bedankte.

Zoals vaker in de lente hebben we ook nu weer een oorlogsverhaal. Dit keer is het een dagboek uit de mobilisatietijd van mevrouw Van Schuppen-van Hardeveld.

Daan Thoomes biedt ons een fraai inzicht in de wisselwerking tussen zijn reukorgaan en zijn grijze cellen. Hij roept een sfeerbeeld van voorbij Veenendaal op door kenmerkende Veense geuren te beschrijven. Een interessante invalshoek, die we van harte toejuichten. Met een variant op oral history zou de redactie dit willen typeren als nasal history.

Voor de pen van Wim van Elst zijn de honderdplussers gelukkig nog altijd niet veilig. Ditmaal is Delia Schot-Dekker aan de beurt. De vaste rubrieken - de boekbesprekingen, het verslag van de vorige bijeenkomst, de foto's en het laatste woord van de voorzitter - mogen uiteraard evenmin ontbreken. Deze bijdragen worden aangevuld met de jaarverslagen van de secretaris en de penningmeester. Wij wensen u veel leesplezier. Dan hebben we eind 2006 ook nog iets gekregen. Via de heer Piet Valkenburg van de Vereniging Oud Scherpenzeel kwamen we in het bezit van vier persfoto's van Veenendaal en van aantekeningen als aanvulling op de inhoud van een fotoboek over Veenendaal van Rik Valkenburg. Hartelijk dank daarvoor.

Als allerlaatste. Zoals u ziet, is ons blad in een nieuw jasje gestoken. We hopen dat dit plaatje u opnieuw aanspreekt. Ook de drukker is nieuw. We bedanken de oude drukkers (Grafisch Bureau Steitner en Drukkerij van Ree) voor hun inzet en hebben het volste vertrouwen in hun opvolger, Hennie Henzen Reclame.

maar de meer wetenschappelijke invalshoek van de theologie beschouwde hij als een verrijking. Veel steun had hij in die tijd aan J.D. de Lind van Wijngaarden, die predikant was in Utrecht en wekelijks op donderdagavond met een groepje studenten ideeën uitwisselde over theologische en pastorale onderwerpen.

Op 21 maart 1900 trad Martinus Jongebreur in het huwelijk met de eveneens uit Ouderkerk aan den IJssel afkomstige Cornelia Wijntje van Vliet. Vier dagen later werd hij als predikant bevestigd in Jaarsveld, een klein dorp gelegen aan de Lek. In 'het eenvoudige Jaarsveld', zoals Jongebreur het noemde, ondervond hij geregeld tegenstand over de toepassing van het evangelie in het dagelijks leven. Maar vaak ook vond hij een gewillig oor, 'zij het ook, dat anderen maaiden, wat door mijn hand gezaaid was geworden'. Het wekt dan ook geen verbazing dat hij ging uitkijken naar een andere post.

Intrede in Veenendaal

Na vierenhalf jaar Jaarsveld nam Jongebreur een beroep aan naar Veenendaal, waar hij in no-

Dominee M. Jongebreur (collectie portretten consistorie Oude Kerk in Veenendaal).

vember 1904 zijn intrede deed en waar hij de rest van zijn leven predikant zou blijven.

Ook hier zou hij het niet makkelijk krijgen, zo was hem al voorspeld. 'Veel heb ik geleerd - afgeleerd en aangeleerd - in het zooveel grootere en ruimere Veenendaal, waarvan men tijdens mijn beroeping vertelde, dat er zooveel dominé's waren als pannen op de daken'. Ook met zijn collega dominee H. Doornveld, die de eerste predikantsplaats vervulde en nota bene zelf Jongebreur had voorgedragen voor de tweede predikantsplaats, liepen de spanningen soms hoog op. In tegenstelling tot zijn voorganger, P. Bokma, die prima had kunnen samenwerken met Doornveld, boterde het niet tussen de 29-jarige Jongebreur en zijn ruim 35 jaar oudere collega. Een doorn in het oog van Doornveld was bijvoorbeeld dat Martinus Jongebreur toetrad tot het bestuur van de Vrije Christelijke School (de Nieuwewegseschool) en niet tot dat van de hervormde Boerselandseschool, die Doornveld zelf juist als tegenhanger van de Vrije Christelijke School had gesticht. De onderlinge conflicten, ook op politiek terrein, namen steeds meer toe. Doornveld bleef soms boos weg van kerkenraadsvergaderingen en een enkele keer moest het Heilig Avondmaal worden uitgesteld. In 1908 vertrok Doornveld naar Oudewater. Hij werd opgevolgd door J. de Bruin, met wie Jongebreur veel beter kon opschieten.

Als fervent aanhanger van de Anti-Revolutionaire Partij (ARP) was Jongebreur aanvankelijk een vreemde eend in de bijt van het christelijk liberale Veenendaal. Toen hij in Veenendaal kwam, was daar de ARP-aanhang nog maar klein. Maar al snel keerde het tij, voor een belangrijk deel door toedoen van Jongebreur. De ARP-aanhang groeide ten koste van met name de Christelijk-Historische Unie. Een van de middelen om het antirevolutionaire gedachtegoed te verspreiden was de hervormde mannen- en kiesvereniging Troffel en Zwaard, die Jongebreur twee jaar na zijn komst in Veenendaal had opgericht (1906). Het ledental groeide al snel tot zo'n honderd mannen, die geregeld onder leiding van Jongebreur bijeenkwamen voor bijbelstudie en dogmatiek, vergezeld van een beker chocolademelk en een sigaar. Binnen de vereniging waren arm

en rijk gelijk. Dat Jongebreur begaan was met de arbeiders bleek ook uit zijn betrokkenheid bij de Veenendaalse afdeling van het Nederlands Werkliedenverbond Patrimonium, die in 1902 was opgericht en waaruit in 1918 Patrimoniums Bouwvereniging zou voortkomen. In 1908 werd Jongebreur voorzitter. Hij had zelfs kunnen uitgroeien tot een landelijk bekend politicus als hij in 1925 was ingegaan op het verzoek van zijn vriend en partijgenoot Hendrik Colijn om minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen te worden. Maar de landelijke politiek trok hem niet. Veel liever bleef hij zijn roeping als predikant trouw.

Gereformeerde Bond

Dat betekende niet, dat Jongebreurs activiteiten zich tot het plaatselijke beperkten. Hij was ook op hogere kerkelijke niveaus als het provinciaal kerkbestuur en het classicaal bestuur actief.

Al in 1901 was Jongebreur een van de oprichters geweest van de Gereformeerde Zendingsbond, waarvan hij secretaris bleef tot 1908. In de Gere-

formeerde Zendingsbond kwamen orthodoxe christenen samen die, in tegenstelling tot ARP-voorman Abraham Kuyper, binnen de Hervormde Kerk waren gebleven. Jongebreur pleitte voor eenheid, ondanks de kritiek die ook hij had op de Hervormde Kerk. Die kritiek uitte hij op een andere manier. Hij was in 1906 samen met zijn leermeester J.D. de Lind van Wijngaarden en de Veenendaalse burgemeester H.A. van de Westeringh oprichter van de Gereformeerde Bond tot Vrijmaking van de Hervormde Kerk (later: Gereformeerde Bond tot verbreiding en verdediging van de Waarheid in de Nederlandse Hervormde Kerk), die de Hervormde Kerk wilde losmaken van de staatsinvloed waaraan ze sinds 1816 onderworpen was. De Gereformeerde Bond baseert zich geheel op de richtlijnen van de Bijbel en de drie Formulieren van Enigheid: de Heidelbergse Catechismus, de Nederlandse Geloofsbelijdenis en de Dordtse Leerregels, opgesteld tijdens de Dordtse Synode van 1618-1619. Terugkeer naar de oorspronkelijke protestantse leerregels was volgens de bond voor de Hervormde Kerk de

Predikanten van de hervormde classis Wijk, omstreeks 1929. Van links naar rechts: ds De Bruin van Driebergen, ds Graves van Willenswaard van Rhenen, ds Couvee van Amerongen, ds Van Wijngaarden van Veenendaal, ds Jongebreur van Veenendaal, ds Lodder van Doorn, ds Van der Snoek van Veenendaal, ds Emmen van Renswoude en ds Hoogendijk van Doorn (foto W.A.J. van Son, in: *Rik Valkenburg, Kent u ze nog... de Veenendalers*, 1972).

DE DRIE FORMULIEREN VAN ENIGHEID

der
Gereformeerde Kerken
in Nederland

met de drie oude Geloofsbelijdenissen

en haar

LITURGIE

benevens het Kort Begrip
en de Ziekentroost

GEREFORMEERDE BIJBELSTICHTING
DORDRECHT

Pagina uit een door de Gereformeerde Bijbelstichting te Dordrecht uitgegeven Psalmboek met bijlagen (*collectie Cor Slok*).

De Kerkewijk omstreeks 1930 met geheel links de villa Linquenda (*collectie Hennie Henzen*).

enige manier om het verval tegen te gaan. De Gereformeerde Bond zocht steun bij de ARP om langs politieke weg zijn doel te kunnen bereiken. Met twee vooraanstaande Veenendaalse kopstukken binnen de Gereformeerde Bond mag het geen verrassing heten dat de kerkelijke gemeente in Veenendaal zich daarbij aansloot.

Linquenda

Het echtpaar Jongebreur woonde jarenlang in de tweede pastorie op de Markt in Veenendaal. Halverwege de jaren twintig liet Martinus Jongebreur zelf een nieuw huis bouwen aan de westzijde van de Kerkewijk, net ten noorden van het Omleidingskanaal, waar de tuin aan grensde. Het huis van Jongebreur stond naast het Oudeliedenhuis, waarvan hij samen met zijn collega erevoorzitter was. Martinus Jongebreur gaf zijn huis de naam Linquenda ('alles moet verlaten worden'), waarmee hij duidelijk maakte hoezeer hij zich bewust was van de tijdelijkheid van het aardse bestaan. In de rede die hij in 1925 hield ter gelegenheid van zijn zilveren ambtsjubileum, refereerde hij hieraan. 'Alles wat ik heb en alles wat ik ben, moet dragen wat ik boven mijn woning geschreven heb, Linquenda, het moet verlaten worden.'

Dit maakte hem echter niet minder trots op een van zijn meest geliefde bezittingen, waarmee hij veel opzien baarde: zijn auto. Jongebreur was

een van de eerste auto-bezitters in Veenendaal. Eerst reed hij in een FN '26 met voorop een reiskoffertje en later schafte hij voor f 18.000,- zelfs een Cadillac aan. In 1926 nam hij Gijsbert Beukhof in dienst als chauffeur. Beukhof memoreerde later nog met trots dat hij een dag lang Jongebreurs vriend Colijn door Nederland had mogen rondrijden.

Ondanks de strubbelingen die er waren, onderonden Martinus Jongebreur en zijn vrouw veel

liefde en vriendschap in Veenendaal. Jongebreur, die qua postuur al een imposante verschijning was, was geliefd vanwege zijn heldere prediking. In de loop der jaren werd hij milder in zijn oordeel over anderen. 'Toen ik op 29-jarigen leeftijd in uw midden de herdersstaf aanvaardde, heb ik in mijn jeugdigen overmoed wel eens gemeend, dat ik het had en dat ik er was, dat ik het wist en dat ik het kon. Ik meende b.v. dat een mensch, om zalig te worden, toch wel minstens zoo Gereformeerd mocht wezen als ik.' Maar na verloop van jaren werd Jongebreur bescheidener en stelde hij zich dienstbaarder op. Hij realiseerde zich dat hij in zijn prediking in het begin voor een aantal mensen te scherp was geweest.

Zijn populariteit dankte Jongebreur mede aan zijn inzet voor de bouw van een tweede kerk en het creëren van een derde predikantsplaats. Burgemeester H.A. Van de Westeringh, die president-kerkvoogd was, was hier fel tegen. Beiden hielden een vlammend betoog om hun standpunt kracht bij te zetten, maar de Veenendaalse gemeenteleden, die in deze kwestie het laatste woord hadden, stemden massaal voor het voorstel van Jongebreur. Deze legde als voorzitter van de bouwcommissie op 2 mei 1927 de eerste steen voor de nieuwe kerk, die genoemd werd naar prinses Juliana, die net achttien jaar was geworden en juist op die dag toetrad als lid van de Raad van State.

Zilveren jubileum

Jongebreurs zilveren jubileum als Veenendaals predikant werd in november 1929 gevierd in het Oudeliedenhuis, in aanwezigheid van tientallen vooraanstaande personen. Om zijn dankbaarheid jegens Veenendaal te onderstrepen schonk hij twee zilveren bekers, een grote zilveren schaal, twee kleine zilveren schalen en een zwaar verzilverd doopvont voor gebruik bij avondmaal en doop in de Oude Kerk. Jongebreur vergeleek bij deze gelegenheid zijn band met de kerkelijke gemeente in Veenendaal met een huwelijksband; alleen de dood zou hem van Veenendaal kunnen scheiden. Toen kon nog niemand vermoeden dat dat moment ruim een half jaar later al zou komen.

Het door dominee Jongebreur en zijn vrouw geschonken avondmaalsstel (eigendom Hervormde Gemeente Veenendaal, foto Cor Slok, 2007).

De door dominee Jongebreur en zijn vrouw geschonken doopschaal met inscriptie (eigendom Hervormde Gemeente Veenendaal, foto Cor Slok, 2007).

De doopschaal op het doopvont bij het koor van de Oude Kerk (eigendom Hervormde Gemeente Veenendaal, foto Cor Slok, 2007).

Afscheid

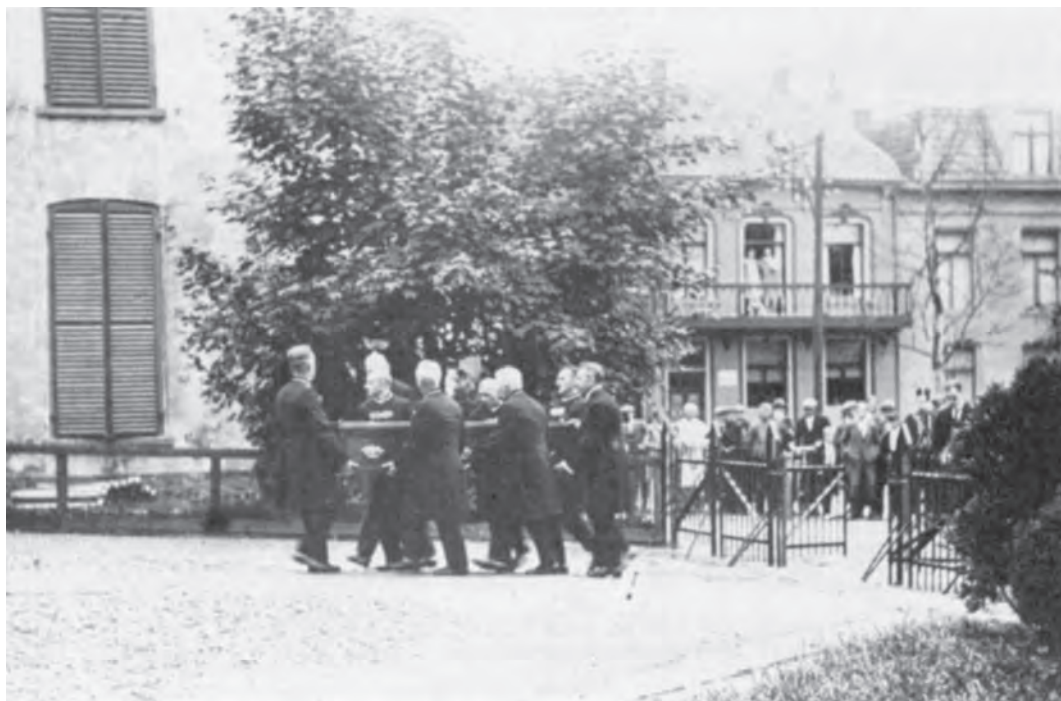
Op 17 juli 1930 was Jongebreur samen met zijn Veenendaalse collega dominee N. van der Snoek en J.H. Jansen in zijn Cadillac op de terugweg van de jaarlijkse zendingsdag van de Gereformeerde Zendingsbond, toen chauffeur Gijsbert Beukhof op de weg tussen Driebergen en Doorn tijdens een zware onweersbui de macht over het stuur verloor en een boom raakte. Beukhof en Jansen, die uit de auto werden geslingerd, bleven nageenog ongedeerd, maar de beide predikanten op de achterbank waren gewond. Jongebreur had ernstig letsel aan zijn hoofd en Van der Snoek bleek zijn sleutelbeen gebroken te hebben. Beukhof kon nog doorrijden naar het wijkgebouw in Doorn. Hier overleed Jongebreur die nacht aan zijn verwondingen. Hij werd 54 jaar oud.

Op 21 juli 1930 reed een lange stoet van rouwkoetsen door Veenendaal. Onder grote belangstelling werd Jongebreur vanuit de Oude Kerk begraven op de algemene begraafplaats aan de Munnikenweg. Onder de aanwezigen waren mensen uit onder andere de kring van de ARP,

de Gereformeerde Bond en de NCRV.

Na het overlijden van Jongebreur verscheen een uitgebreid In Memoriam in *De Waarheidsvriend*, het weekblad van de Gereformeerde Bond. Zijn collega dominee J. Goslinga omschreef hem als standvastig, degelijk, een geliefd prediker, een goed organisator, trouw en vertrouwend op Gods leiding. Ook werd hij als volgt getypeerd: 'Een vijand was hij van alle laksheid, een vijand van alle partijtje spelen, al had dit nog zo'n schone schijn... Een prediker die met zijn prediking midden in het volle rijke leven stond, niet afgetrokken dogmatisch, maar eenvoudig, nieuw, waar.' Recht door zee, 'streng van overtuiging, ruim van blik, mild van hart' waren uitdrukkingen die hem op het lijf waren geschreven. Maar zijn rechtlijnigheid en doorzettingsvermogen hebben er waarschijnlijk ook voor gezorgd dat hij geen gemakkelijke man was.

Uit dankbaarheid bracht de Veenendaalse bevolking geld bijeen voor een monument op het graf van Jongebreur. Nog altijd herinnert op de algemene begraafplaats het sobere stenen mo-

Het stoffelijk overschot van de dominee wordt de kerk in gedragen (J. van Barneveld en H. Diepeveen, *Uit de geschiedenis van de Hervormde Gemeente van Veenendaal*, 1984).

IN MEMORIAM = Ds. M. JONGEBREUR

Zoo iets droefs, zoo iets pijnlijks gebeurt maar een hoogst enkelen keer. Toen we erleden Woensdag-avond stil op de studeerkamer zaten, werd geklopt en een heer trad binnen met de mededeeling, dat hij was opgebeeld om mij te laten weten dat een auto-ongeluk had plaats gehad tusschen Driebergen en Doorn, waar twee veenendaalsche predikanten ernstig gewond waren. De toestand van een hunner, n.l. ds. Jongebreur, was door een mededelbreuk zelfs hoogst bedenkelijk.

Onmiddellijk bekreep ons de vrees, dat dit krachtige leven hierdoor ontijdig — naar onze berekening — zou kunnen worden afgesneden. En toen we den volgenden morgen ons naar Doorn begaven om te weten hoe alles zijn mocht, vonden we daar in de achterkamer van het Wijkgebouw het zielde lichaam van onzen vriend en meder ds. Jongebreur.

Als een gevelde eik lag hij daar. Er was geen takje afgebroken. De krachtige, sterke man, had den nóg sterkere ontmoet. Door een ongeval, door het slippen van den wagen, had hij zulk een verwonding gekregen, dat, naar het oordeel der deskundigen, dadelijk het ernstigste moest

digd — dit kwam in zijn leven ook nog al eens voor, gelijk bij ieder getrouw dienstknecht des Heeren —, van onstandvastigheid hoorde ik aan zijn adres nimmer. Heel zijn verschijning gaf aan wat hij ook in werkelijkheid was: een man van standvast.

Dit zullen ook de Gemeenten, waarin hij zijn krachten ten beste heeft gegeven, moeten getuigen, dat hij in de prediking en in heel zijn herderlijk werk altijd het beginsel getrouw is gebleven: alles ter eere Gods.

Slechts twee Gemeenten heeft hij gediend, de laatste meer dan 25 jaar. Hier woonde hij met recht midden onder zijn volk. Hier heeft hij zijn van God geschenken talenten weten te ontplooiën. Hij was iemand, die wat hij zich had voorgenoemen, ook wist te bereiken. 't Was degelijk werk, mooi werk, wat door hem in 't leven werd geroepen. Van licht getimmerte hield hij niet. Zijne herinnering zal daarom ook niet zoo spoedig worden vervaagd in Veenendaal. Blijvend werk is door hem verricht, werk, waarin Gods Naam wordt verheerlijkt. Want dat was toch op den achtergrond van alles wat hij tot stand wist

Een gedeelte van het In Memoriam van J. Goslinga (*De Waarheidsvriend* van 25 juli 1930, archief Gereformeerde Bond).

nument met daarop een wit kruis, een opengeslagen bijbel en zijn geliefde bijbeltekst uit Psalm 56 ('Gij hebt mijn ziel beveiligd voor den dood; Gij rigt mijn voet, dat hij zich nimmer stoot') aan deze markante en door velen geliefde predikant. Ook zijn vrouw, Cornelia Wijntje van Vliet, die in 1932 naar Schoonhoven verhuisde, werd na haar dood in 1940 in dit graf bijgezet.

Het graf van dominee Jongebreur en zijn vrouw op de algemene begraafplaats in Veenendaal (foto Cor Slok, 2007).

Bijzonder belicht

Ook deze keer plaatsen we weer een aantal foto's uit de uitgebreide collectie van de Historische Vereniging. Weet u waar de foto's zijn genomen of wie erop staan? Bel dan met Gert Groenleer overdag (0318 538203) of 's avonds (0318 518204) of met Cor Slok 's avonds (0318 513062). Natuurlijk kunt u ook via ons emailadres (redactie@oudveenendaal.nl) reageren.

DOOR HENNIE HENZEN

Ook deze keer is er gelukkig door een aantal lezers gereageerd op de in het laatste nummer gepubliceerde foto's. Wij zijn de heren A. Aalbers, T. van Beek (mede op aangeven van mevrouw E. Croes-Goote), Van Geerenstein, C. de Gooijer, S. Huibers en J.Ch. Jansen erkentelijk voor de door hen genoemde namen. Aan de hand van hun reacties komen we tot de volgende reconstructie.

Op de foto op pagina 101 zitten achter de tafel van links naar rechts: notaris Zweers, Jochem van Schuppen en Ab Middelhoven. Achter de tafel staan van links naar rechts: ds Bakker, de heer Ensink (hoofd van de Nieuwewegseschool),

ds De Bruin (kerk Boerseland), de heer Brouwer, Gert van Schuppen, Kees van Hardeveld (eierhandel), onbekend, de heer Prins (hoofd van de ULO) en de heer J.H. Jansen.

Er werden ook nog namen genoemd van de leden van de zangvereniging op pagina 103. De dame in het wit achter het bord is Heintje Roor. Achteraan is van links naar rechts de vierde heer Jan Pot. Daarvoor staat zijn verloofde (Gré Takken) en

daarnaast haar vriendin Gerrie Wesselo.

Op de eerste foto op pagina 104 is jammer genoeg niet gereageerd. Op de tweede foto zien we helemaal links de heer Dikkenberg en helemaal rechts Ceel Aalbers. De krullenbol in het

midden bovenaan zou Geurt Arissen zijn.

De meeste namen hebben betrekking op de onderste foto op pagina 104. De aanleiding om de foto te maken kon door niemand met zekerheid worden vastgesteld. Onderste rij: zuster van mevrouw Goote, zuster van mevrouw Goote, dochter van het echtpaar Goote, onbekend, dochter van het echtpaar Goote, mevrouw H.M. Goote-Baert, de heer Goote, moeder van de heer Goote en dochter van het echtpaar Goote. In de tweede rij van onderen zou de derde man van links C. de Gooijer zijn en de man in het lichte pak Anton van Doorn (getrouwd met Nonnie van den Bosch en dierenarts van beroep). Helemaal rechts van de middelste rij staat ds Bakker. Daarboven zou Joop van de Haar staan. Op de bovenste rij geheel links ds Van Enk en daarnaast Ab Middelhoven. Ook zijn nog de namen genoemd van juf Boer en de heren Dillingh, Griffioen en Van Wakeren, maar die personen werden niet met plaatsaanduiding aangegeven.

Ook nu weer drie nieuwe foto's. We beginnen - zo denken we - met een makkelijke (foto hieronder). Op het bordes van De Korenbeurs staat het bestuur van de winkeliersvereniging Handel en Nijverheid. Achter de microfoon spreekt voorzitter Ant. de Ruiter de onzichtbare menigte toe. Wie weet wanneer en ter gelegenheid waarvan deze foto is genomen? Wie herkent de vier heren (van wie een slechts zeer ten dele is te zien) achter Ant. de Ruiter?

De tweede foto (pagina 12 bovenaan) is omstreeks 1933 genomen. Wie weet de namen van deze schoolkinderen en kan ons vertellen van welke school deze klas is?

De laatste foto (pagina 12 onderaan) is ook van een schoolklas, maar dan van ongeveer 1910. Op de lei staat Ned. Herv. School Veenendaal, met het nummer 12. Wie van onze lezers kan er meer over vertellen? We zijn erg benieuwd.

Geuren der herinnering

Als het gaat om persoonlijke herinneringen aan vroeger tijden, zijn het vaak details die daarbij een grote rol spelen. Zo herinnerde de schrijfster Hella Haasse zich uit haar jeugd de lampenkappen van pastelkleurige zijde gespannen over een frame van ijzerdraad, altijd met franje langs de rand. Die franje is zo'n detail en voor haar belangrijk voor een bepaalde sfeer van huiselijkheid.

DOOR DAAN THOOMES

Voor iedereen ligt dit uiteraard verschillend. Elk mens herinnert zich weer andere details die voor hem sfeerbepalend waren. Voor de historische beschrijving van een dorp worden ook wel eens de veranderingen in geluiden, kleuren en geuren genoemd. In zijn boek *Hoe God verdween uit Jorwerd* beschrijft Geert Mak de veranderingen op dat vlak. Vooral geuren kunnen iets heel typerends hebben. Omgekeerd kunnen geuren ook heel sterk herinneringen oproepen. Wanneer men bijvoorbeeld voor de tweede keer ergens komt, kan de geur misschien nog wel kenmerkender zijn dan het beeld. Zelf heb ik dat wel eens in Parijs meegemaakt: wanneer je op straat bij een rooster plotseling de typische lucht van de metro ruikt, is dat misschien nog wel kenmerkender voor de Parijse sfeer dan het zien van de Eiffeltoren.

Overall iets anders

Wanneer ik terugdenk aan mijn jeugd in Veenendaal in de jaren 1950 en '60, spelen geuren daarbij eveneens een rol. Vaak op straat of in bepaalde winkels. Er was geen sprake van één

overheersende lucht zoals in andere gemeenten soms het geval is. Dan betreft het nog wel eens een onaangename lucht van bepaalde fabrieken, zoals de Enka bij Ede of de Remia in Den Dolder. In Veenendaal kon je overal iets anders zien of ruiken, wat betekende dat er een bonte verschei-

De Vaartbrug met rechts het huis van de familie Epskamp, circa 1910 (collectie Henrie Henzen).

denheid aan activiteiten plaatsvond.

Veenendaal had naast fabrieken ook altijd agrarische bedrijven. Naast de ULO-school aan de Kerkewijk stond bijvoorbeeld de boerderij van Epskamp en regelmatig roken we daar een 'gezonde' mestlucht. Epskamp was al oud en verhuurde daarom grote stukken land aan andere boeren, die daar van alles en nog wat

verbouwden. Veel van de weilanden waarop later nieuwbouwwijken zouden verrijzen, waren oorspronkelijk in zijn bezit. Aan de voorkant van zijn huis aan de Kerkewijk verhuurde Epskamp bovendien een grote ruimte aan een drankengroothandel (van Over de Linden). Dat bracht met zich mee dat er grote aantallen biervaten stonden opgestapeld, ook tegen het hek van de school. De tonnen verspreidden dikwijls een sterke bierlucht. Op hoogtijdagen en ook nog wel eens tussendoor zette Hannisse zijn Hollandse Gebakkraam voor de school en weldra werd dan de atmosfeer gevuld met de geur van olieballen en appelflappen. In het voorjaar was hij altijd aanwezig met zijn zaadkraam.

omgeving van de Ritmeester en de Panter rook je uiteraard de geur van de tabaksindustrie. Bij de SKF aan de Industrielaan hing een metaallucht. Van de wol- en katoenindustrie herinner ik me eerlijk gezegd geen aparte geuren.

Chloor

De Vaart kon ook nog wel eens sterk ruiken. En de gasfabriek kon evenmin aan iemands aandacht ontsnappen. En dan de chloorlucht in het Bergbad: iedereen die daar in zijn jeugd schoolzwemmen heeft gehad, zal zich die lucht blijven herinneren.

In de Tuinstraat tegenover het Christelijk Lyceum was de achteruitgang van Bakkerij Hiensch

Het lyceum aan de Tuinstraat (collectie Hennie Henzen).

Aan de overkant, aan het begin van de Kanaalweg, lagen vaak planken opgestapeld. Daar was de houtzagerij van aannemersbedrijf Kroes. In die houtzagerij lag een enorme berg zaagsel en het geurde daar zeer aangenaam naar hout. Piet van der Voort was een van de bekendste timmerlieden. Je kon hem regelmatig voorbij zien lopen met een grote timmerkist op zijn schouder. Fabrieken produceerden soms ook specifieke geuren. In de

(de winkel was in de Hoofdstraat). Vanuit de Tuinstraat kon je de bakkerij in lopen en tijdens de pauzes deden de leerlingen van het lyceum dat dan ook. Puntjes voor 6 cent, krentenbollen voor een dubbeltje en gevulde koeken voor 15 cent.¹ De geur van die bakkerij blijft voor altijd verweven met de herinneringen aan de middelbareschooltijd.

¹ Vergeet vooral de puddingbroodjes niet (red.)!

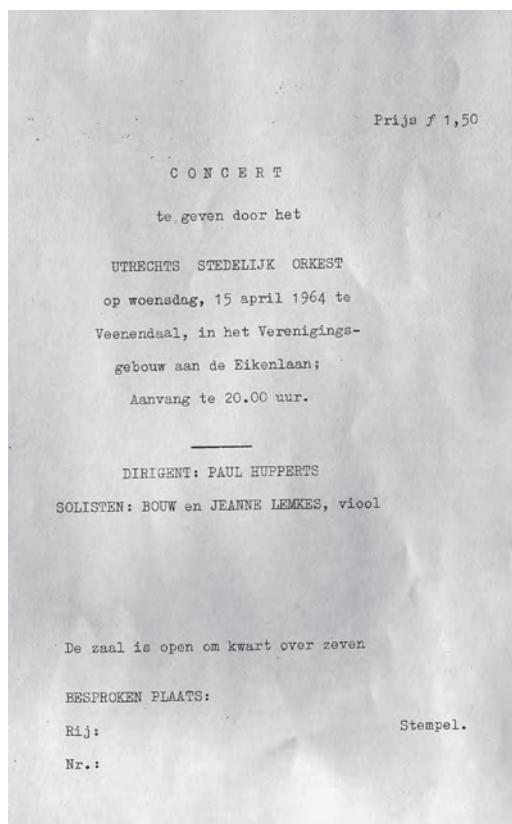
De Hoofdstraat gezien in de richting van de Markt, circa 1960 (collectie Hennie Henzen).

In de Hoofdstraat ging het om een grote variatie aan geuren, vooral verbonden met bepaalde winkels. Ongeveer in het midden van de straat de lucht van 'croquetten' en friet (een 'zak patat') bij Marinelli. Een iets andere geur dan bij de automatiekhal van Pâtisserie Maison Kramer. De 'croquetten' waren ook verschillend. Veenendaal is trouwens altijd rijk geweest aan snackbars. Bij de luxe banketbakker Schuurding was ook nog een kleine automatiek, speciaal voor saucijzenbroodjes. Ook weer verschillend van smaak en geur. Daar schuin tegenover op de hoek (Hoofdstraat/Hoogstraat) de drogisterij van Tak met de gaper boven de deur. Ik verbeeld me dat daar de meest uitgesproken geur van drogisterijartikelen hing: een melange van drop, zoethout, hoestdranken en nog veel meer. Rondom de supermarkt van De Gruyter was de geur van het eigen koffiemark heel kenmerkend.

En dan de geur van vers gezette koffie en het gerammel van honderden kopjes in de pauze tijdens de concerten van het Utrechts Stedelijk Orkest in verenigingsgebouw Sola Fide. De heer van Bruchem zwaaide daar de scepter. Klassieke concerten die er mochten zijn. Destijds stond het USO onder leiding van Paul Hupperts. Ten slotte de markt, die een wereld van kleuren en geuren vertegenwoordigde. Te veel om op te noemen

natuurlijk. Slechts één uitzondering: de viskraam van Hanna uit Spakenburg. Onovertroffen in elk opzicht en Hanna was een markante persoonlijkheid.

Het bovenstaande is natuurlijk niet meer dan een korte impressie en daarom verre van volledig. Aangevuld met herinneringen van anderen geeft het iets weer van de veelkleurigheid van de dorpsgeschiedenis van Veenendaal.

De voorkant van een programmaboekje van het USO uit 1964 (Archieven gemeente Veenendaal 1942-1990, Gemeentearchief Veenendaal).

Uitgelezen

Weer krijgt u diverse Veense pennenvruchten voorgeschoteld. U kunt kiezen uit levensbeschrijvingen, monumenten, herinneringen, een scholengemeenschap, een geloofsgemeenschap en leggers van de morgentalen. Een ruimere vruchtwisseling is nauwelijks denkbaar.

DOOR GERT GROENLEER

Utrechtse biografieën. De Utrechtse Heuvelrug-Zuid door H.L.Ph. Leeuwenberg en F. Vogelzang (redactie). Geïll., 208 p., Uitgeverij SPOU, Utrecht, 90-5479-887-4 ISBN-10, 978-90-5479-887-3 ISBN-13, € 11,50.

Het boek is een project van het Erfgoedhuis Utrecht, drie historische verenigingen en drie archiefdiensten, waaronder het Gemeentearchief Veenendaal. In vijftientig korte beschrijvingen vertellen vijftientig auteurs over de levens van kasteelbewoners, grootgrondbezitters en predikanten, maar ook over dat van een arme vrouw uit Doorn, "iemand uit de sociale onderlaag van de achttiende eeuw" (p. 6). Verder staan ze stil bij een racende jonkheer, een heilige martelares, een markante veerman, een opgewekte amateur-archeoloog en een schrijfster van honderd bedboeken. Veenendaal doet mee met de schoolmeester Wulphert van Ginkel, de vakbondsactivist Johan van den Heuvel, de sekteleidster Jannetje Hootsen, de weldoensters Jannigje en Anna Lauts van Aysma, de grondspeculant Gilbert van Schoonbeke en - waarschijnlijk heeft u hem al gezien - de predikant Martinus Jongebreur. Mieke Heurneman heeft de vermaarde Veense voorganger helder in beeld gebracht. Wel vraag ik mij af of Veenendaal in het begin van de twintigste eeuw echt zo christelijk liberaal was (p. 75). In de bijdrage over Van Schoonbeke paraderen nog steeds die driehonderd Vlaamse arbeiders (p. 164). Das nie goe. Maar een schone bundel blijft het.

Fietsen langs monumenten in Veenendaal en omgeving door Dick Minderhoud. Geïll., 64 p., 90-78708-01-8 ISBN-10, 978-90-78708-01-8

ISBN-13, € 9,95.

Na zijn in 2002 verschenen boekje *Wandelen langs monumenten in Veenendaal* leidt Dick Minderhoud ons nu fietsend langs monumentale panden en plekken in 't Veen en daarbuiten. Er zijn er dus nog meer - en dat stermt tot tevredenheid. Kijk, daar heb je de Brugkerk, het Egelmeer, het huis Prattenburg, de arbeiderswoningen aan de Parallelweg en de Valleistraat, De Blauwe Hel en de Hollandia Wol. De Joodse begraafplaats en de Oude Kerk zagen we al in het wandelboekje. In de fietsgids komen we ook schrijffouten, historische onjuistheden én topografische kronkels tegen. Vooral in de buurt van de Grift, de Vaart, de Rode Haan, de Zwarte Brug, de Rondweg-west (p. 38) en het Verlaat ben je, als je niet uitkijkt, gauw de weg kwijt. Maar wat zou het? Met de zon op m'n bol en de wind in 't gat laat ik me graag een keer het bos in sturen. In de schuurwoning van Hannes Hu (p. 29) zou ik 's zomers best willen wonen.

Terug naar het dorp. Veenendaal, het dorp dat een stad werd door Teus van Beek. Geïll., 104 p., Historische Vereniging Oud Veenendaal, 90-809732-4-6 ISBN-10, 978-90-809732-4-4 ISBN 13, € 9,95.

Wij groeiden op in Veenendaal heeft een waardige opvolger. Ook dit boek is goed geschreven, fraai geïllustreerd en mooi opgemaakt. Teus van Beek wandelt door zijn geboortedorp en ziet dat het in één mensenleven een heuse stad is geworden. Op die energieke groei is hij trots, maar met de negatieve neveneffecten heeft hij moeite. "De zee is niet zuiver, in het bos is bederf en gisteren komt niet terug", zo luidt zijn dichterlijke conclusie

op pagina 103. Toch kunnen de Veenendalers weer op zijn volle sympathie rekenen, of ze nu Van Amerongen, Burck, Feitz, Van Hardeveld, Hendriks, Van Leeuwen, Van de Pol, Thoomes of Wijnveldt heten. Daarbij heeft hij een zwak voor "mensen die niet precies in het plaatje pasten dat de maatschappij voor hen gemaakt had" (p. 80): straathandelaars, woonwagenbewoners, logementgasten. U kunt ze allemaal ontmoeten en het allemaal meebeleven.

Verantwoordelijkheid en opdracht. 50 jaar Ichthus College Veenendaal door R. Bisschop, B.A. den Hartogh en D.J. Minderhoud. Geïll., 152 p., eigen uitgave, 90-811177-1-8 ISBN-10, 978-90-811177-1-5 ISBN-13, € 19,95.

Een kleurrijk boek over een halve eeuw hervormde ulo's en christelijk voortgezet onderwijs op reformatorische basis. Een boek met een zware titel en op de voorkant, zo te zien, een nog zwaardere schooltas. Een boek waaraan velen een bijdrage hebben geleverd. Roelof Bisschop analyseert summier maar trefzeker de lokale en algemene achtergronden, met specifieke aandacht voor de opkomst van de jeugdcultuur in de jaren zestig en zeventig (p. 7). De bestuurlijke bijdrage van Dick Minderhoud is behalve informatief ook taai en personalistisch. Dat niet alles van een leien dakje ging, zien we in de geschiedenis van de gebouwen (p. 61 t/m 66 en 84 t/m 90). In het praktische hoofdstuk van Bertil den Hartogh is plaats voor meelopers, een hofleverancier, nestblijvers en veel kunst. Het meeloopverhaal van Roel en Thomas lijkt op een braaf jongensboek uit de jaren vijftig. "Nee, Thomas, geen disco in het Ichthus" (p. 106). Hopelijk denkt de auteur niet echt dat leerlingen zo praten. De bijna twintig pagina's lange kunstgalerij doet vermoeden dat de revolutionaire jaren zestig wel degelijk ook op het Ichthus College hun sporen hebben nagelaten. In het jubileumboek van de waarde(n)volle school met meer dan tweeduizend leerlingen spreken met name de beelden.

Open Geloofsgemeenschap NPB Veenendaal 1906-2006 door Jaap van 't Riet. Geïll., 84 p., eigen uitgave, € 8,50, exclusief verzendkosten. Op 1 oktober 1906 werd "in het bijzonder ortho-

doxe Veenendaal" (p. 13) een plaatselijke afdeling van de Nederlandse Protestantenbond opgericht. Ongetwijfeld was de oprichting een reactie op de oprichting van de Gereformeerde Bond op 18 april van dat jaar. Statutair stelde de vereniging zich ten doel "de bevordering van de vrije ontwikkeling van het godsdienstig leven" (p. 5). Meer dan honderd leden heeft zij nooit gehad. Lid waren vooral de beter gesitueerden: H.H. Prakke, J.F. Tak, J. Stip, W. Roessingh, T. van der Wal, Tj. Jarings. Over een eeuw vrijzinnigheid in Veenendaal heeft Jaap van 't Riet vorig jaar een aardig boekje opengedaan. Op pagina 65 lees ik over de doop: "Het kind wordt dan opgedragen aan God en de Rijnpost Weekend", maar dat is bij nader inzien slechts een kwestie van lay-out. Als professionele vrijwilligersorganisatie staat de NPB Veenendaal sinds kort weer helemaal op de kaart. Het boekje is verkrijgbaar via www.opengeloofsgemeenschap.nl.

Leggers van de Morgentalen der Geldersche en Stichtsche Veenen. Deel 2 1751-1791 door J. van Doorn, J. Drost, E. van Engelenburg e.a. 200 p., Historische Vereniging Oud Veenendaal, leden: € 15,-, niet-leden: € 17,50,-, exclusief verzendkosten.

Het tweede deel van de leggers volgt op het in 2003 verschenen eerste deel en is tevens de laatste publicatie van de werkgroep Genealogie. De werkgroep stopt ermee, maar de meeste leden zetten hun vrijwilligerswerk voor het Veenendaalse gemeentearchief gewoon voort. U hoort nog van ze. Ook de gegevens voor deel 2 hebben ze weer opgediept uit het archief van de veenraden, de parel van het gemeentearchief. Een legger der morgentalen is, om zo te zeggen, een prekadastraal register van eigenaren, pachters en stukken veengrond. De leggers van 1751, 1766 en 1791 zijn getranscribeerd en toegankelijk gemaakt met indexen op persoonsnamen en andere namen. Adri van Silfhout verdient lof voor de manier waarop hij deze zware bevalling tot een goed einde heeft gebracht. Veense genealogen en andere belangstellenden hebben er een prachtige bron bij en kunnen zich melden bij de familie W. Brands, telefoon: 0318 513650.

Honderdjarigen in Veenendaal (8)

Sinds de invoering van de burgerlijke stand in 1811 kent Veenendaal 29 personen die de leeftijd van 100 jaar of ouder hebben bereikt. Vier van hen zijn nog in leven, waarvan drie in woon-, zorg- en dienstencentrum De Engelenburgh en één in verpleeghuis De Meent. Twaalf van deze honderdjarigen werden in het Stichtse of Gelderse deel van Veenendaal geboren, de overigen kwamen op latere leeftijd naar ons dorp. Delia Schot-Dekker zag aan De Kade in de gemeente Ede het levenslicht. Aan haar willen we in deze achtste aflevering aandacht besteden.

DOOR WIM VAN ELST

Delia Dekker was het vierde en laatste kind van Gerrit Dekker (1852-1924) en Teunisje van Zwetselaar (1843-1920). Haar broers en zus waren Hendrik (geboren 12 november 1878), Evert (geboren 23 juni 1880) en Petronella (geboren 27 september 1882). Wethouder Andreas Jacobus Thomas schreef in geboorteakte nummer 207 niet alleen dat Delia op zondagmiddag 6 juli 1884 om twaalf uur werd geboren aan De Kade te Ede, maar ook dat haar vader, die samen met gemeentebode Hendrik van Raaij en gemeenteveldwachter Ruth van Zetten de dag daarna de aangifte kwam doen, in Gelders Veenendaal woonde. En dan zitten we gelijk al weer in de problemen. "Behoorde De Kade dan tot Gelders Veenendaal?", zo vragen wij ons af. Peter Will, de schrijver van het boek *Veenendaal, straat in straat uit* en oud-chef van de afdeling bevolking van de gemeente Veenendaal, vertelde mij dat De Kade volgens de kadastrale kaart onder Gelders Veenendaal viel en als zodanig tot de gemeente Ede werd gerekend, maar geografisch nimmer deel van Veenendaal heeft uitgemaakt. Vandaar ook dat De Kade als straatnaam in zijn boek niet voor komt.

Gemeentegrens

Veel oude Veenendalers denken trouwens nog vaak terug aan de tijd dat de provinciale/gemeentelijke grens dwars door onze gemeente liep. De zuidelijke kant van de lijn Achterstraatje, Nieuwe-

weg en Vendelseweg was Stichts Veenendaal en behoorde tot de provincie Utrecht, de noordelijke kant van deze straten viel onder de gemeente Ede en werd derhalve tot de provincie Gelderland gerekend.

Wie denkt ook niet aan de splitsing Vendelseweg-Holleweg, die wel het drielandenpunt van Veenendaal werd genoemd? De gemeentegrenzen van Veenendaal, Renswoude en Ede kwamen hier bij elkaar.

Over de scheiding tussen Stichts en Gelders heeft ook Wout Jansen geschreven in *Een Gelders Verhaal. Meester Van de Westeringh en Gelders Veenendaal*. Een schitterend boek. Warm aanbevolen!

Een feestelijke dag

Delia Dekker was 19 jaar toen zij op 3 oktober 1903 te Ede trouwde met de timmerman Hendrik Schot. Hij werd op 13 juni 1881 in Gelders Veenendaal geboren als zoon van de in Ede geboren Jannes Schot en de uit Renswoude afkomstige Marretje van Dolderen. Het huwelijk werd voltrokken door Florent Sophius op ten Noort, burgemeester van Ede. Als getuigen waren aanwezig Karel Hendrik Monsjou, 40 jaar, com-mies ter secretarie; Heribert Willem Aleid baron van Westervelt Sandberg, 28 jaar, ambtenaar ter secretarie; Albert Jan Arnoldus Thürkow, 36 jaar, gemeentebode en Marinus van Ettikhoven, 40 jaar, gemeenteveldwachter, allen wonende te

Het echtpaar Schot (collectie mevrouw Van de Berg-Schot).

Ede. De huwelijksakte (nummer 85) werd ondertekend door de bruidegom, de bruid, de vader van de bruidegom, de beide ouders van de bruid, de burgemeester en de vier getuigen. Alleen de moeder van de bruidegom "kon niet tekenen, geen schrijven geleerd hebbende".

Voor Hendrik Schot en Delia Dekker was het een feestelijke dag. Samen gingen ze een nieuwe toekomst tegemoet.

Zorg voor ouders en kinderen

De gezinskaart van Hendrik Schot geeft de volgende woonadressen aan: 81-00 Ede Gld. Vnd. 160; 01-20 Boveneindsep 7; 1925 Boveneindsep 16; 1930 Boveneindsep 14.

Deze gegevens maken duidelijk dat Hendrik Schot vanaf zijn geboorte tot rond de eeuwwisseling bij zijn vader en moeder heeft gewoond op nummer 160 in Gelders Veenendaal en daarna met zijn ouders is verhuisd naar het Boveneindsep 7. Ook na zijn huwelijk met Delia Dekker is hij op dit adres blijven wonen tot 1920, het jaar waarin de moeder van Delia overleed. Vrijwel zeker is men op dat moment bij vader Gerrit Dekker ingetrokken, die op het adres Boveneindsep 16 woonde, en heeft men de zorg voor hem op zich genomen. Hij stierf op 13 december 1924 in de leeftijd van 72 jaar.

Delia Schot-Dekker mocht zich de moeder weten van Marretje (geboren 10 december 1903), Gerrit

(geboren 13 september 1907), Janna (geboren 19 februari 1911), Teunis (geboren 5 april 1914, als dienstplichtig korporaal gevallen voor het vaderland op 14 mei 1940 in Goes), Jannes (geboren 17 januari 1917, overleden 10 juni 1918), Jannes (geboren 7 januari 1920, overleden 14 januari 1921), Jannes (geboren 19 januari 1922) en Teunisje (geboren 3 januari 1924).

Wat een verdriet gaat achter deze lijst schuil.

Twee zoontjes overleden van één jaar oud en een zoon van 26 jaar gesneuveld even na het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog. Teunis

Het graf van onder anderen Delia Schot-Dekker (foto Wim van Elst, 2007).

Schot werd aanvankelijk begraven in Goes, maar enkele weken later in Veenendaal herbegraven op de algemene begraafplaats aan de Munnikenweg in graf nummer 660. De grafsteen alsmede een groene, Nederlandse soldatenhelm maken duidelijk dat het hier een militair graf betreft.

Ook op het monument dat op het Stationsplein werd geplaatst ter nagedachtenis aan de omgekomen Veenendalers, komen we onder de namen van de 79 plaatsgenoten die het oorlogsgeweld niet hebben overleefd, de naam van Teunis Schot tegen. Volledigheidshalve kan worden vermeld dat in het zwartmarmeren monument eveneens de namen van negen Veenendalers zijn gegraveerd die gevallen zijn tijdens de politionele acties in Nederlands-Indië in de jaren 1946-1949.

Met diep respect en vol dankbaarheid denkt de familie Schot terug aan het gezin uit Goes dat zijn deur altijd voor korporaal Teunis Schot had openstaan en waar de koffie voor hem klaar stond. Het gezin ook dat na die fatale luchtaanval nog jarenlang regelmatig bij 'opoe Schot' is gekomen, aldus haar kleindochter Rie Bos-van Ruiswijk.

Meidagen 1940

Een klein uitstapje wil ik maken naar de meidagen van 1940. Mijn vader Hendrik van Elst werd in de mobilisatie als reservist mitrailleursschutter opgeroepen voor militaire dienst en evenals Teunis Schot doorverwezen naar Zeeland. Na een kort verblijf in Vlissingen werd vader ondergebracht in hotel 't Zwin in Cadzand in Zeeuws-Vlaanderen, prachtig gelegen aan het strand met zijn vele strand-/vakantiehuisjes. Omdat de soldaten om de veertien dagen een weekend verlof hadden, besloten mijn ouders hun drie kinderen van respectievelijk zeven, zes en bijna twee jaar mee te nemen naar Cadzand, daar te blijven tot het volgende verlof en dan naar Veenendaal terug te keren. Voor moeder en de kinderen had vader een vakantiehuisje gehuurd bij aannemingsbedrijf Zwier in Retranchement.

Maar wat gebeurde er? De oorlog brak uit en wij konden niet meer terug naar Veenendaal, waar inmiddels de hele bevolking werd geëvacueerd en met rijnen naar veiliger oorden werd gebracht. Ook voor ons werd het gevaarlijk aan de kust en ook wij moesten vluchten. Mevrouw Zwier uit

Retranchement, de moeder van de aannemer, nam ons op in haar huis. Ik kan me herinneren dat we heel wat uren in de schuilkelder van haar buurman hebben doorgebracht. Vaag staat mij bij dat hij agent van politie was. Na enkele weken was vader teruggekeerd en werden we door mensen van het Rode Kruis met behulp van een bakkersfiets en een melkwagen naar Terneuzen gebracht. Hier stapten we in een (roei)bootje en voer een stoere Zeeuw met gevaar voor eigen leven ons naar Hoedekenskerke aan de overzijde van de Westerschelde.

Vrijwel jaarlijks kom ik in Zeeland en telkens blijkt mij weer de affiniteit die ik heb met Zuid-Beveland, Walcheren en Zeeuws-Vlaanderen. Ik kan die meidagen van 1940, als kind doorgebracht in dit deel van Nederland, maar niet vergeten.

Teunis Schot (rechts vooraan) bij de familie in Goes (collectie Wim van Elst).

Buurtschap De Klomp

Uit het gesprek dat ik had met Rie Bos-van Ruiswijk werd mij duidelijk dat de familie Schot

het op het Boveneindsepad in de buurtschap De Klomp uitstekend naar de zin had. Alles ging er gemoedelijk aan toe en de saamhorigheid onder elkaar was groot.

Hendrik Schot had eerst een eigen timmerbedrijf, maar ging later als timmerman werken op de Nederlandse Wolspinnerij (NEWO) in Veenendaal. Daar is hij bij wijze van spreken tot zijn dood gebleven. Op het Boveneindsepad wisten de buurtbewoners, en zelfs de pastoor, hem wel te vinden als er weer een klusje te doen was. In zijn boek *Veensch verleden in woord en beeld* (1995) heeft Sjoerd de Jong het verhaal opgenomen van Jannes Schot, die dit bevestigt en vertelt over zijn ouders, zijn jeugdjaren in De Klomp en vooral over zijn ervaringen tijdens de oorlogsjaren 1940-1945.

Ook Delia Schot-Dekker had zo haar bezigheden. Heel belangrijk voor haar was de zorg voor haar eigen melkkoe, die zij dagelijks op vaste tijden ging melken in het weiland aan de Jufferswijk. En niet te vergeten het schoonmaken van de openbare Klompse school. Ook dat was een van haar

dagtaken. Haar kinderen gingen op deze school en kregen eenmaal per week godsdienstonderwijs. In de tijd dat Rie Bos-van Ruiswijk en haar zussen als latere generatie op de Klompse school zaten, verzorgde meester Jan Gaasbeek uit Veenendaal op maandagmiddag deze lessen.

De familie Schot-Dekker was kerkelijk meelevend. Van huis uit behoorden ze tot de Gereformeerde Gemeente van dominee R. Kok, maar later liepen ze iedere zondag het Boveneindsepad af naar de Julianakerk. Daarenboven werd Delia Schot-Dekker wekelijks opgehaald door mevrouw Van Roekel, met wie ze samen naar De Kade wandelde, waar iedere donderdagavond een dienst werd gehouden in het kerkje aldaar. Het zogenaamde kerkje staat er volgens Rie Bos-van Ruiswijk nog steeds (langs de snelweg A12), maar is als zodanig niet meer in gebruik: het heeft nu een woonbestemming.

Het kerkje aan De Kade

Omdat ik nooit eerder van een kerkje aan De Kade had gehoord, trok dit gegeven mijn belang-

De boerderij waar vroeger de familie Van de Lagemaat woonde, met uiterst rechts het tot woonhuis verbouwde kerkje aan De Kade (foto Wim van Elst, 2007).

stelling. Ik ging op informatie uit en na gesprekken met achtereenvolgens de heren J. Vonk in Ede en G. van de Lagemaat en J. Kelderman in Veenendaal kon ik de volgende gegevens noteren.

Het is allemaal begonnen met de heren H. Slotboom en H. Bouman van de zondagsschoolvereniging Samuël, die in de oorlogsjaren een bezoek brachten aan de familie M. van de Lagemaat aan De Kade nummer 64 (voorheen nummer VC 26). Zij zochten naar mogelijkheden om in deze buurtschap een afdeling van de zondagsschool te beginnen, omdat het voor de kinderen te gevaarlijk werd om wekelijks naar Veenendaal te gaan. Van de Lagemaat wist een oplossing. Hij stelde het naast de boerderij gelegen bakhuis ter beschikking. Binnen de kortste keren bleek dit onderkomen door de enorme toename van het aantal kinderen te klein en moest de deel in gebruik genomen worden. Na twee jaar bleek ook deze ruimte niet meer toereikend. De schapenschuur, even verderop in het weiland, werd verbouwd tot een lokaliteit met verschillende mogelijkheden. 's Zondags werd er school gehouden voor de inmiddels 130 kinderen en in 1947 begon men er op donderdagavond ook met wekelijkse kerkdiensten, uitgaande van de Hervormde Gemeente Veenendaal. Ene Aart van de Weerd was koster. Het kerkje aan De Kade was een feit geworden. Het kreeg de naam Elim en was te vinden op het huidige adres Maanderbuurtweg 43. Enkele jaren later (de heer G. van de Lagemaat dacht in 1953) werd een nieuw verenigingsgebouw met dezelfde naam gebouwd, dat zich hemelsbreed op ongeveer 400 meter afstand bevindt op het adres Maanderbroekweg 14.

Naar Veenendaal

Op 2 augustus 1946 overleed Hendrik Schot, de echtgenoot van Delia Schot-Dekker. Hij had nog maar net de pensioengerechtigde leeftijd van 65 jaar bereikt. Tot 1970 bleef mevrouw Schot alleen in haar huis aan het Boveneind (De Klomp, gemeente Ede) wonen. Gelukkig met het gezin van haar oudste dochter Marretje van Ruiswijk-Schot dicht in de buurt. Beide gezinnen bewoonden namelijk de twee-onder-een-kapwoning, precies tegenover de Trapjesweg. Op 86-jarige leeftijd vertrok mevrouw Schot naar Veenendaal,

waar zij introk bij haar jongste dochter Teunisje van de Haar-Schot. Vijf jaar later verhuisde zij naar het bejaardencentrum De Engelenburgh. Gezegd mag worden dat Delia Schot-Dekker hier een goede oude dag beleefde. Geruime tijd kon zij worden gerekend tot de actieveelingen in het centrum, en wat vond zij het altijd weer fijn om mee te gaan met de jaarlijkse autotocht voor de Veenendaalse bejaarden. Aan haar 98ste verjaardag werd meer dan gewone aandacht besteed omdat zij zich vanaf dat moment de oudste inwoner van Veenendaal mocht noemen. In het bejaardencentrum werd zij hartelijk onthaald: loco-burgemeester R. Koppenberg kwam haar feliciteren, de familie was natuurlijk present en de plaatselijke pers stond eveneens uitvoerig stil bij de verjaardag. Doordat *De Vallei* van 7 juli 1982 een prachtige foto plaatste van mevrouw Schot-Dekker temidden van de vele bloemen die zij had ontvangen, kon als het ware de hele Veenendaalse bevolking getuige zijn van deze bijzondere dag.

De Rijnpost schreef ter gelegenheid van haar honderdste verjaardag: "Bij de zang kon men haar altijd vinden en ook bingo speelde zij vaak. Zij leidt nu een zeer rustig leven, ook al omdat de gezondheid te wensen overlaat. Een rust die zij volgens haar nog in leven zijnde kinderen, klein- en achterkleinkinderen zeer verdient. Het levenspad van de nu honderdjarige is niet altijd over rozen gegaan. Zij heeft hard gewerkt om het gezin groot te brengen. Daarnaast vond zij ook nog tijd om met grote regelmaat uit bakeren te gaan."

Felicities

Het zal voor Delia Schot-Dekker een bijzondere verrassing zijn geweest toen zij enkele dagen vóór 6 juli 1984 van koningin Beatrix en prins Claus een schrijven ontving met de hartelijke felicitaties ter gelegenheid van haar honderdste verjaardag. Ook de commissaris van de Koningin in de provincie Utrecht, mr P. van Dijke, liet zich niet onbetuigd. Hij stuurde eveneens een brief met zijn welgemeende gelukwensen.

Het gemeentebestuur van Veenendaal werd tijdens de verjaardagsreceptie voor familieleden en belangstellenden, die op de dag zelf werd gehou-

den in het bejaardencentrum De Engelenburgh, vertegenwoordigd door tweede loco-burgemeester B.J. Vrieling. Althans, zo meldden *De Vallei* van 7 juli 1984 en *De Rijnpost* van 11 juli 1984. Onder het kopje 'Gedenkwaardig' lazen we echter in het *Reformatisch Dagblad* van 7 juli 1984 dat het loco-burgemeester H.J. de Ruiter zou zijn geweest die namens de gemeente gelukwensen kwam aanbieden. Zoek het maar uit. Misschien was het kopje 'Merkwaardig' beter op zijn plaats geweest.

Veel belangstelling was er natuurlijk ook van de zijde van de familie. Het nageslacht van Delia Schot-Dekker bestond op haar eeuwfeest uit drie kinderen (twee dochters en een zoon), vijftien kleinkinderen, achtentwintig achterkleinkinderen en twaalf achterachterkleinkinderen.

De honderdjarige was de eerste die in het op 10 november 1964 geopende bejaardencentrum De

Engelenburgh dit bijzondere jubileum herdacht. Mede hierdoor zullen er ook veel bestuursleden en bewoners op de receptie zijn geweest.

Delia Schot-Dekker overleed in Veenendaal op 1 november 1984 in de leeftijd van 100 jaar en 3 maanden. Zij werd ter aarde besteld op de algemene begraafplaats aan de Munnikenweg

Delia Schot-Dekker in 1984 (collectie N. van de Haar.)

in graf nummer 660, waarin eerder haar zoon Teunis Schot en haar man Hendrik Schot waren begraven.

Graag wil ik mevrouw M.C. Bos-van Ruiswijk en de heren J. Kelderman, G. van de Lagemaat en J. Vonk hartelijk bedanken voor alle informatie die ik van hen ontvang.

De mobilisatie

Op 28 augustus 1939 kondigde de Nederlandse regering het bevel tot algemene mobilisatie af. Vier dagen later viel Duitsland Polen binnen en reden er in Nederland alleen nog treinen voor militairen. Engeland en Frankrijk verklaarden op 3 september Hitler de oorlog. In Nederland werden de distributiekaarten ingevoerd en werd de doop van prinses Irene uitgesteld. Op 4 september werden de eerste vreemde vliegtuigen boven ons land gesignaleerd. Truus van Schuppen-van Hardeveld uit Veenendaal, dochter van boekhandelaar Jac. van Hardeveld en moeder van twee zoontjes, hield in deze spannende tijd de belevenissen van haar gezin bij in een dagboek. Omwille van de authenticiteit is de tekst niet of nauwelijks bewerkt.

DOOR TRUUS VAN SCHUPPEN-VAN HARDEVELD

Maandag 28 augustus 1939

's Middags 1.20 uur werd door den Radio bekend gemaakt het bericht dat tot algemene mobilisatie was overgegaan. Vrijdag 25 augustus¹ 's middags half vijf was de vóórmobilisatie door middel van aanplakbiljetten bekend gemaakt. Door de voormobilisatie waren ± 30 soldaten uit de gem. Veenendaal tot vertrekken genoopt, de algehele mobilisatie eischte 150 mannen uit ons dorp. Eerste indrukken na de bekendmaking gaven algehele berusting te kennen. Wel heerschte eenige nervositeit, maar van eenige opschudding e.d. geen spoor. Kees² was juist na een week ziekteverlof om 12.45 per trein naar zijn garnizoen Amersfoort vertrokken en hoorde aldaar direct bij aankomst het bericht. Ook Kees de Haas is voor zijn nummer onder de wapenen bij de gemotoriseerde huzaren te Amersfoort.

's Avonds om 8 uur sprak koningin Wilhelmina een bemoedigend woord voor de radio. 's Middags werden kruidenierswinkels en grossiers bestormd voor het inslaan van levensmiddelen, doch ook weer geen onregelmatigheden. Dinsdag met de trein van 7.04 v.m. gingen de meeste soldaten mee naar hun plaatsen van bestemming, terwijl

in de Zandstraat alle gevorderde auto's worden bijeengebracht. Op de Markt stonden de paarden,

Truus van Schuppen met zoon Ties, 17 januari 1939 (collectie M. van Schuppen).

¹ Moet zijn: donderdag 24 augustus

² Kees van Hardeveld van boekhandelaar Jac. Van Hardeveld, de jongste broer van de schrijfster

's Maandagsavonds is ook hier, gelijk op vier plaatsen in den lande, nog een huwelijk voltrokken. Hamsteren werd Dinsdag direct streng verboden. Dinsdagavond Kees opgebeld. Zat nog in Amersfoort. Was ingekwartierd in de Teekenschool aldaar. Stemming was goed. Wist niet waarheen hij zou gaan.

30 augustus

Kees nog in Amersfoort. Zal daar waarschijnlijk blijven. Slaapt op stroo, zonder kussen of dekens en is vanaf Maandag niet uit de kleeren geweest. Verder de lieve dag lui-eren. Vanavond in de courant bericht dat nood ingaan. Wij hebben van a de daarvoor aangewezen

Krantenkoppen uit die tijd. (L. de Jong, *De bezetting, 1961-1965*).

Vandaag begonnen met de rantsoenering.
Kaarten daarvoor moeten vandaag en morgen

worden afgehaald. Ook berichten gehoord over inkwartiering in Veenendaal. De scholen zijn al le daarvoor bestemd geworden, zoodat de kinderen boffen met vrijaf. Weet niet of wij hier op Zuiderhorst soldaten krijgen. Vanmiddag bij Kees geweest. Nog in Amersfoort in R.K. Leeszaal. Heeft 't uitstekend. Den gehele dag langs de straat slenteren en luieren. Ze krijgen nu in plaats van kuch mobilisatiebrood, wat hij veel lekkerder vindt. Ook warm eten prima. Minder dat hij morgen uit Amersfoort weg ging. Bestemming onbekend.

Morgen en zaterdag worden alle troepen verplaatst, waarom de treinen uren uitsluitend door militairen bezet mogen worden.

Vrijdag 1 september

Den geheelen dag zijn troepen militairen doorgetrokken. Voor 10 uur waren wij al 30 kopjes koffie kwijt + 1 L. ranja (in de veldflesschen van soldaten die aan de kraan water haalden) + eenige fleschjes grapefruit. Zij houden de moed er in, maar zijn allen doodop, vooral de reservisten die natuurlijk van alles afgewend zijn.

Van Kees geen bericht. Henk³ distributiekaarten gehaald. In Veenendaal inkwartiering. Wij hebben een vaandrig gehad, Arendsen uit Amersfoort. Is Zaterdagochtend weer vertrokken.

Zaterdag 2 september

Nog steeds trekken troepen door, doch niet in zoo'n groote getale als gisteren. 's Middags met de auto er op uit geweest over Barneveld en Scherpenzeel, Maarsbergen, Leersum. Een huzaar gesproken in Barneveld, die Kees kende. Hij meende dat Kees in 's Gravenhage zou zitten, wat inderdaad het geval was. 's Morgens om 5.30 uur heeft hij opgebeld. Is in Scheveningen ingekwartierd in een school. Heeft 't best.

Zondag 3 september

'k Geloof wel de meest spannende dag. Engeland en Frankrijk hebben Duitsland de oorlog verklaard. De geheele dag trokken vrachtauto's door, heelemaal geen zondagsstemming.

Maandag 4 september

Vandaag rugtasch ingepakt met de noodzakelijke kleeding voor de jongens⁴ + verbanddoos en trommel biscuit. Dit is om mede te nemen als we in de schuilloopgraaf moeten vluchten voor luchtalarm. In den nacht van Zondag op Maandag zijn reeds vreemde vliegtuigen boven ons land geweest, zoodat gevaar niet denkbeeldig is. 's Avonds drie militairen naar binnen gehaald en koffie en sigaren enz. gegeven. Keurige jongens. Waren blij dat ze eens even in een gezin konden zijn. Ze riepen er over dat de Veenendaalsche bevolking zoo uitstekend voor de militairen zorgde en zoo gastvrij was. Van Kees gisteren een brief. Alles in orde. Ook de Scheveningers leven met de soldaten mede en tonen dat door ze van koffie, thee enz. te voorzien.

Woensdag 6 september

Vandaag niets bijzonders om te vermelden. Afgelopen nacht gelukkig geen vreemde vliegtuigen boven ons land geweest. De drie soldaten van Maandag zijn er gisteren en vandaag weer geweest. Eén uit Bloemendaal, één uit Haarlem en één uit Eindhoven. Ze hebben vuile wasch meegebracht, die ik voor ze zal laten verzorgen. Ook hun brieven zullen hier aankomen, omdat de veldpost zoo lang duurt. Vandaag geen sinaasappels en bananen meer te krijgen. Van Kees nog niets gehoord. Hadden verwacht dat hij vanavond wel zou telefoneren. Erg jammer, maar weer rustig afwachten.

Zondag 10 september

Vader, moeder en Beb⁵ vandaag bij Kees geweest. Was heel goed met hem. Ligt nu in een manege in Scheveningen. Luie dienst. Ligt vrijwel den geheelen dag op 't strand en is bruin verbrand. Brieven, koffers enz. sturen we nu naar Jos, een Ritmeester reiziger, omdat het via de veldpost zoo erg lang duurt. Steeds komen 's avonds nog de soldaten theedrinken. Ze waardeerden het erg en hebben gisteren een bouquet gestuurd.

³ Henk van Schuppen, echtgenoot van de schrijfster

⁴ Ties van drie en Job van bijna één jaar

⁵ Oudste broer van de schrijfster

Links Ties en rechts Job van Schuppen (collectie M. van Schuppen).

Zaterdag 16 september

Niets bijzonders te schrijven, alleen een paar krantenknipsels inplakken. Kees nog in Scheveningen. Morgen hopen we er naar toe te gaan. Hij maakt het best. Soldaten in Veenendaal klagen over slechte kuch. Is bedorven. Ook het warme eten deugt niet. Kees Fortgens is vandaag met verlof gegaan. Alle militairen mogen elke twee weken twee dagen met verlof. Kees denkt volgende week te komen. Ties mag morgen mee naar Scheveningen. Deze week wollen goed voor de kinderen gekocht. Alles gaat duurder worden en er wordt weinig aangevoerd. Suiker en bananen niet meer te krijgen.

Donderdag 21 september

Niets vermeldenswaardig.

Zondag 1 oktober

Kees is maandag 25 september met verlof gekomen tot woensdagavond 27 september. Hij

maakt het nog steeds uitstekend en ging welgemeed weer naar Scheveningen. Hij heeft er nog twee Veenendalers ontdekt, Jan van Manen, Ritmeesterchauffeur en Maas Muller, Ritmeester sigarenmaker. Wel prettig, trekt toch altijd. Vandaag eerste benzineloze zondag. Is opvallend stil op straat. Er zullen echter wel gauw andere maatregelen getroffen worden. Deze week is alles veel duurder geworden. Dat geldt voor alle levensmiddelen, alhoewel nog niet gedistribueerd. Schoenen voor Ties voor f 3,75 op f 4,25, kaas van f 0,35 op f 0,50 en suiker van f 0,26 op f 0,28 enz. Boter is f 0,10 per kg duurder. In Veenendaal geen deken meer te koop. Militairen hebben alles opgekocht.

Zondag 8 oktober

Fam. M. van Schuppen⁶ heeft in verband met eventuele evacuatie alhier de beschikking over een huis in Noordwijk. Moet nog helemaal ge-

⁶ Marinus van Schuppen, schoonvader van de schrijfter en directeur van de Ritmeester

meubeld worden. Wij zullen er ook intrekken en moeten daarom zelf een slaapkamer meubileren. Is niet zoo eenvoudig, want er zijn geen dekens meer te koop.

Beb vrijdag 6 October verloofd⁷ ondanks de nare tijden. Woensdag 11 October receptie. Kees is dan ook weer thuis, want komt juist dien avond met verlof. Treft goed. Hij is van den manege uit Scheveningen verplaatst naar de Alexanderkazerne in Den Haag. Ligt daar op een hooizolder. Betonnen vloer. Koude beweging.

Bananen zijn al geen weken te krijgen en de suiker blijft schaarsch.

Woensdag 11 oktober

Invoer suikerdistributie. Kwantum veel te laag, ongeveer de helft van 't geen we noodig hebben. Maar zien te schikken. In koffie en thee gebruiken we "Sukerette".

Dinsdag 17 oktober

Vandaag bericht dat boter f 0,15 per kg duurder zal worden. Kost nu f 0,92 per pond. Alle levensmiddelen stijgen in prijs. Bananen nog steeds niet

te krijgen. Ook geen garen. Zeep gaat schaarsch worden. Kees nog in Scheveningen. Werkt nu op 't bureau. Beste lijn. Zit warm en droog en behoeft pas om v.m. 8 uur te beginnen.

Vrijdag⁸ 2 november

Suikerrantsoen is iets meer geworden. 1 kg per persoon per drie weken. Is nog niet voldoende. 't Huis in Noordwijk is nu kant en klaar. Vader en moeder Van Hardeveld hebben een gemeubileerd huis gehuurd in Noordwijk, samen met fam. Jan de Haas. Betalen nu f 30,- per maand. Hiervoor wordt het gereserveerd. Als het wordt betrokken, betalen ze f 65,- per maand. Ze hebben nu tenminste zekerheid en weten waar ze met eventuele evacuatie naar toe kunnen gaan. Kees de Haas ligt in Voorthuizen in 't Hospitaal. Is met voetballen gevallen en heeft knie uit de kom. Kees v. H. komt nu elke Zaterdag thuis tot Maandagochtend. Wel een bofferd.

Zondag 19 november

Bijna drie weken geleden dat ik in dit cahier schreef. Oorzaak is dat we gevlucht zijn naar

Veenendaal in het water (Martin Brink, Jan de Vries en Egbert Wolleswinkel, *Veldprediker in mobilisatietijd*, 2004).

⁷ Met Dickie van den Bosch

⁸ Moet zijn: donderdag

Noordwijk op Vrijdag 10 november. Donderdag 16 november weer in Veenendaal teruggekomen. Toen n.l. 10 november 's morgens bij den persberichten van 8 uur v.m. werd bekendgemaakt dat de verloven waren ingetrokken, werd ons van alle zijden geadviseerd: "Vertrek". Gelukkig bleek later dat de toestand wat gunstiger werd, zoodat we na 6 dagen konden terugkeren.

In Veenendaal is men begonnen met de inundatie. Het water staat

thans 5.90 m boven A.P., terwijl het 's winters nooit hoger kwam dan + 5.50 m. Het Boven- en Benendeneind staan al gedeeltelijk onder water, terwijl al veel boeren uit hun huizen moesten. Vee en voorraden worden door de regering opgekocht. Ook de fabriek loopt gevaar. Er wordt nu een dijk om gelegd met pompen er op en zoo zal worden getracht de zaak droog te houden. Een groot deel van de tabaksvoorraad is overgebracht naar bloembolenschuren in Noordwijkerhout. Alles gaat met veel kosten en moeite gepaard. Kees ligt nog steeds in Scheveningen en werkt op 't bureau. Verloven nog steeds niet vrijgegeven, wat erg jammer is. De soldaten worden ontevreden en verlangen naar huis. Ook erwten worden nu gedistribueerd. Ruim voldoende. Alles wordt duurder, vooral vleesch.

Vorige Zondag (12 November) was het in Veenendaal een ware oorlogstoestand. De soldaten moesten in de stellingen met volledige uitrusting, de meeste zaken werkten door, een groote groep artillerie, waarvan een paard op hol sloeg en een verkeerszuil om reed, reed in tegen de kerkgangers. 't Was wel beangstigend. Gelukkig kwam om 1 uur bevel dat de militairen naar hun kwartieren konden terugkeren.

Maandag 27 november

Huize Zuiderhorst aan de Kerkewijk, de woning van de familie Van Schuppen, circa 1960 (collectie Hennie Henzen).

Dinsdag 21 november verloven weer vrij gekomen. Onder de soldaten direct veel betere stemming. Kees Zaterdag weer thuis geweest. Was drie weken geleden. Hoopt nu weer elke Zaterdag thuis te komen. Water hier ontzettend hoog, ook door de vele regen van de laatste dagen. In de fabriek veel last ervan. 't Staat precies tot aan de straatweg op de Kerkewijk. Als 't nog meer stijgt, loopt de weg er onder.

Woensdag 13 december

Van mobilisatie geen bijzonderheden te vermelden. Echter wel het volgende: 7 december '39 bracht Koningin Wilhelmina een bezoek aan de Grebbelinie. Toen ze door Veenendaal kwam, is ze uitgestapt bij de Ritmeesterfabriek om daar de inundatie van de Gelderse Vallei te overzien. Frans,⁹ die alleen op kantoor was, heeft H.M. rondgeleid. Ook is oom Job¹⁰ nog aan H.M. voorgesteld. Henk heeft er niets van gezien, hij zat op de nieuwe fabriek. Wij hebben de auto's voorbij zien komen, maar 't ging razend vlug. Maandag 12/12'39 werd Veenendaal bezocht door Prins Bernhard. Z.K.H. inspecteerde de troepen die hier op de Kerkewijk waren opgesteld. Voor ons huis stapte Z.K.H. weer in de auto. We hebben

⁹ Zwager van de schrijfster

¹⁰ Broer van Marinus, oom van Henk en Frans, ook directeur van de Ritmeester

alles uitstekend gezien.

Resultatenrekening per 31-12-2006

	Werkelijk 2006	Begroot	Werkelijk 2005	Begroting 2007
BATEN				
Contributies en donaties	14.227,45	11.000,00	11.887,00	13.000,00
Sponsorbijdragen/donaties	1.648,00	0,00	2.000,00	0,00
Boekverkoppen	3.317,80	1.450,00	12.461,17	0,00
Bankrenten/kosten	495,65	350,00	551,08	630,00
	19.688,90	12.800,00	26.899,25	13.630,00
LASTEN				
Blad <i>Oud Veenendaal</i>	12.479,71	9.150,00	9.401,74	9.650,00
Aanschaf boeken derden	0,00	100,00	0,00	100,00
Lezingen/bijeenkomsten	209,70	1.350,00	2.988,27	850,00
Vakgroepen/commissies	153,35	350,00	155,20	850,00
Administratiekosten	529,53	450,00	801,30	600,00
Bestuurskosten	810,00	550,00	165,35	600,00
Contributies/lidmaatschappen	0,00	150,00	210,22	150,00
Website	0,00	600,00	0,00	600,00
Diversen	0,00	100,00	0,00	230,00
	14.182,29	12.800,00	13.722,08	13.630,00
RESULTAAT BOEKJAAR	5.506,61	0,00	13.177,17	0,00
Res. <i>Een Gelders Verhaal</i>	0,00		1.500,00	
Naar voorz. doc.centrum	3.506,61		4.000,00	
Naar voorz. boekuitgaven	2.000,00		2.000,00	
Naar algemene reserve	0,00		5.677,17	
	5.506,61		13.177,17	
SALDO	0,00		0,00	

Toelichting resultatenrekening

BATEN

- Het positieve verschil van de baten contributies/donaties ten opzichte van de begroting is te danken aan de extra bijdragen van de leden voor het lustrumboek.
- In de sponsorbijdragen is opgenomen het bedrag dat de vereniging heeft ontvangen uit de opheffing van de Stichting Het Veense Boek.
- In de baten boekverkoppen is opgenomen een onttrekking van € 2.000,- uit de voorziening boekuitgaven en de reservering van *Een Gelders Verhaal*. Omdat er voldoende batig saldo uit de boekverkoppen is geweest over 2006, heeft het bestuur vervolgens besloten € 2.000,- aan de voorziening boekuitgaven te doteren. Zie ook de toelichting voorzieningen/reserveringen.

LASTEN

- De uitgaven voor het blad *Oud Veenendaal* zijn afgelopen jaar gestegen wegens de extra druk van het register over de afgelopen 5 jaar.

Balans per 31-12-2006

	2006	2005
ACTIVA		
VASTE ACTIVA		
Depot TPG-Post	133,07	133,07
VLOTTENDE ACTIVA		
Vorderingen		
Nog te ontv. bedragen	13.270,80	22.616,39
Vooruitbetaalde kosten	0,00	100,00
	13.270,80	22.716,39
Liquide middelen		
Kas	193,35	290,05
Rabobank rek.courant	6.454,27	26.054,73
Rabobank rendement	27.101,83	26.511,94
Postbank	1.515,24	19.959,43
	35.264,69	72.816,15
	48.668,56	95.665,61
PASSIVA		
Eigen vermogen		
Algemene reserve	23.987,25	23.987,25
Voorzieningen/reserveringen		
Voorz. documentatiecentrum	13.331,75	12.325,14
Voorz. boekuitgaven	2.000,00	2.000,00
Reserv. <i>Een Gelders Verhaal</i>	0,00	1.500,00
	15.331,75	15.825,14
Schulden		
Nog te betalen	44,11	50.313,72
Vooruitontv. contributies	9.305,45	5.539,50
	9.349,56	55.853,22
	48.668,56	95.665,61

Toelichting balans

Voorzieningen/reserveringen

- Aan de voorziening documentatiecentrum is onttrokken de aanschaf van een archiefkastensysteem voor een bedrag van € 2.500,-. Vanuit het resultaat 2006 is er een dotatie gedaan van € 3.506,61.
- Aan de voorziening boekuitgaven is een bedrag van € 2.000,- gedoteerd voor toekomstige boekuitgaven.

Financieel verslag 2006

Penningmeester Roland Ottens doet hierbij over het afgelopen jaar verslag van het financieel reilen en zeilen van onze vereniging. Zoals u zelf kunt zien past hij samen met administrateur Berry Henzen goed op de geldbuidel.

DOOR ROLAND OTTENS

De voormalige Hollandia Wol aan de toekomstige Wolweg, waar de ingang van het documentatiecentrum zal komen (foto Cor Slok, 2007).

Jaarverslag 2006

De Historische Vereniging Oud Veenendaal kan weer terugkijken op een vruchtbaar jaar. Het bestuur onderging een wijziging: Hennie Henzen en Jaap Pilon vertrokken en Cor Slok trad als nieuw bestuurslid toe. Henk van 't Veld, Roland Ottens, Dick Bouwhuis, Wout Brands en Ineke van Schuppen bleven. Er verschenen vier nummers van Oud Veenendaal en de redactie bestond het afgelopen jaar uit Kees-Willem Bruggeman, Gert Groenleer, Cor Slok en Ineke van Schuppen. Berry Henzen stelde zich beschikbaar als administrateur.

DOOR INEKE VAN SCHUPPEN

Dit jaar werden vier reguliere bijeenkomsten gehouden in de Binnentuin van verpleeghuis De Meent. Zoals gewoonlijk vond op 23 maart

de jaarvergadering plaats waarin het jaarverslag van de secretaris en het financieel jaarverslag van de penningmeester werden gepresenteerd. De heer Bert de Ruiter vertelde ons over 'Het landschap rond Veenendaal in historisch perspectief'. De historie van Veenendaal is onlosmakelijk verbonden met het omringende landschap. Veen, wol en tabak waren producten die in het Binnenveld en op de Utrechtse Heuvelrug ruim voorhanden waren en de heer De Ruiter ging terug naar de tijd waarin natuurlijke processen de basis legden voor de vorming van deze producten. Op 22 juni werden onder de titel 'Bewegend verleden' bekende en onbekende filmbeelden getoond van Veenendaal en zijn inwoners. Veel van deze beelden kwamen uit privé-collecties en waren nog niet eerder vertoond. Op 21 september kwam jhr P.A.C. Beelaerts van Blokland naar Veenendaal, een spreker die zoals altijd garant staat voor een humoristisch en interessant betoog. Hij maakte zijn gehoor deelgenoot van zijn zienswijze op het Sticht. De laatste bijeenkomst was van geheel andere aard. Op 23 november konden onze leden tijdens een Veense Tussen Kunst & Kitsch met hun al dan niet vermeende schatten naar De Meent komen, waar drie experts, Jan Dekker, Jan Huibers en

Lucien Schram, vol verwachting de hun aangeboden voorwerpen bekeken en taxeerden. Een succesvolle avond, die voor herhaling vatbaar is.

Publicaties

In september werd, mede dank zij de inspanningen van Hennie Henzen, het eerste exemplaar van het boek *Een Gelders Verhaal. Meester Van de Westeringh en Gelders Veenendaal* van Wout Jansen overhandigd aan mevrouw Jansen-Dubbeldam. Daarnaast rolde door zijn goede zorgen in november het nieuwe boek van Teus van Beek *Terug naar het dorp. Veenendaal, het dorp dat een stad werd* van de persen.

Werkgroepen

Met name de werkgroep Dialect, veldnamen, straatnamen en bijnamen is zeer

actief geweest. De leden werkten mee aan het in november verschenen deel van het *Woordenboek van de Gelderse Dialecten* dat over de Veluwe en de mens gaat. De publicatie van *Veldnamen in Veenendaal*, die in 2006 gepresenteerd zou worden, is verschoven naar begin 2007. Daar-

naast staat er voor volgend jaar een tweede uitgave over bijnamen en dialect op stapel. We zullen nog veel horen van deze werkgroep. Van de werkgroep Genealogie verscheen het tweede deel van de *Leggers van de Morgentalen*.

Overhandiging van het boek door Hennie Henzen aan Teus van Beek (foto Cor Slok, 2006).

Documentatiecentrum

Zoals we vorig jaar schreven, moest er voor de opening van het documentatiecentrum nog veel werk worden verzet. Desondanks hoopten we dit jaar ons onderkomen in de oude Hollandiafabriek te kunnen betrekken. Helaas is dat niet gelukt, maar Hennie Henzen neemt namens het bestuur zeer actief deel aan de besprekingen over Cultuurcluster I met de gemeente, de projectontwikkelaar en de medebewoners bibliotheek, museum en kunstuitleen. Het lijkt er intussen op dat het 2008 zal worden voor we ons documentatiecentrum kunnen gaan inrichten.

Wat nog meer?

De HVOV

- participeerde in overlegbijeenkomsten met museum, gemeentearchief en bibliotheek;
- dacht mee met het Historisch Museum Het Kleine Veenloot over de invulling van de collectie;
- nam deel aan de jaarlijkse bijeenkomst met de omliggende historische verenigingen;
- had zitting in de commissie Monumentale graven en kleine monumenten, die tot doel heeft graf- en gevelstenen en andere kleine monumenten voor verval en verwaarlozing te behoeden;
- bedacht op verzoek van het Erfgoedhuis Utrecht een aantal opdrachten voor de leerlin-

Er was veel belangstelling voor de mening van de experts (foto Hennie Henzen, 2006).

De heer Huibers bespreekt een van de ingebrachte voorwerpen (foto Hennie Henzen, 2006).

gen van het vmbo; het project bevordert door middel van onderzoek de kennis van de eigen omgeving;

- gaf acte de présence bij de opening van de tentoonstelling Industrieel Erfgoed van het Historisch Museum en bij de uitreiking van de eerste exemplaren van Martin Brinks *Liefde voor Veenendaal*. Jan van Hardeveld, een creatieve duizendpoot en Dick Minderhouds *Fietsen langs monumenten in Veenendaal* en

omgeving;

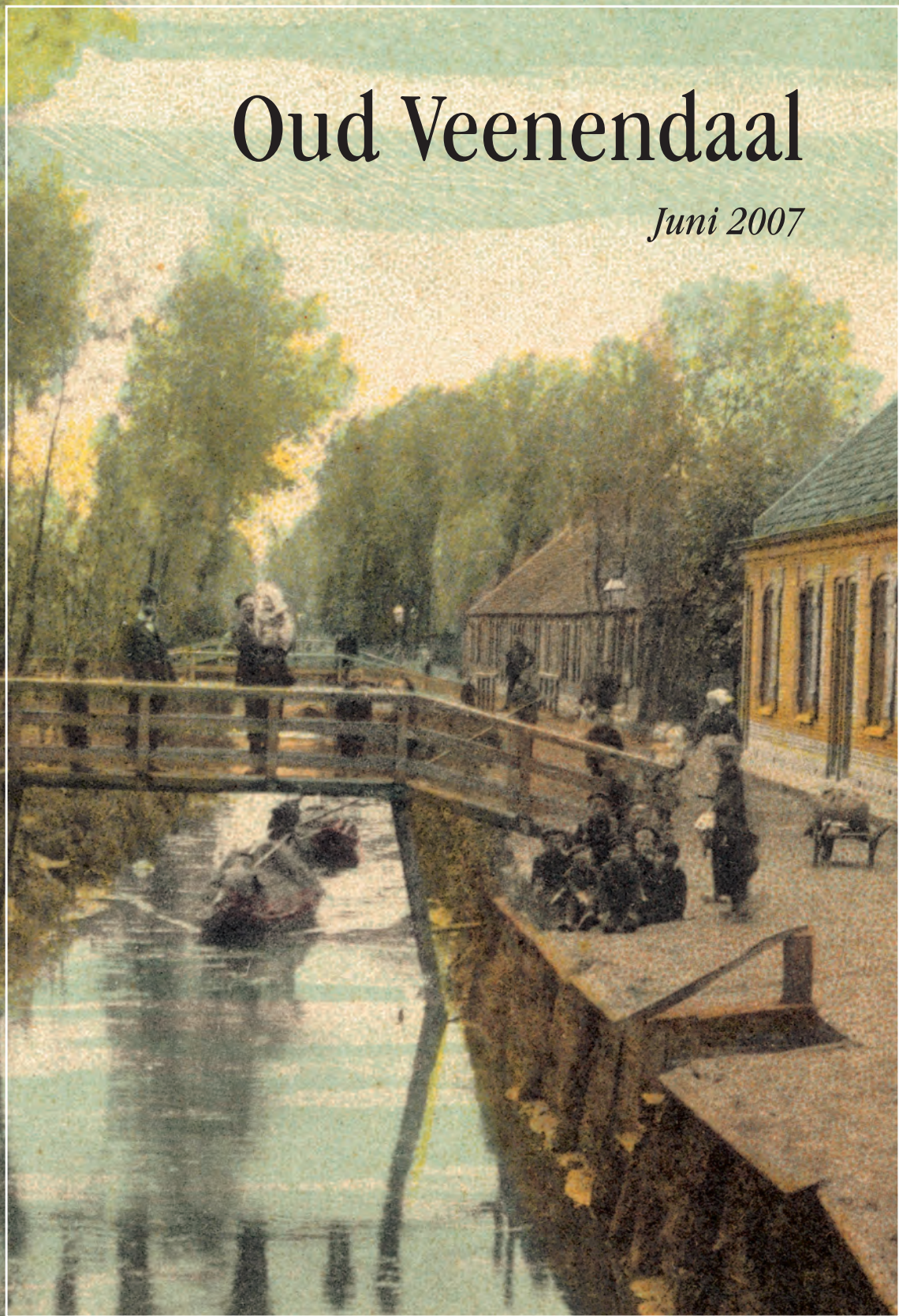
- steunde door middel van een brief aan de gemeenteraad het burgerinitiatief van Aart Aalbers en John van den Heuvel om het oude gedeelte van de begraafplaats De Munnikenhof een beschermde status te geven.

Tot besluit

Het lijkt gerechtvaardigd de HVOV te beschouwen als een gezonde vereniging die in een behoefte voorziet. Ons ledental is de 800 genaderd. Mogen we ons verslag besluiten met het al eerder aangehaalde maar nog even toepasselijke motto van Bilderdijk dat de basis vormt van een gezamenlijke interesse: “In ‘t verleden ligt het heden, in het nu wat worden zal”.

Oud Veenendaal

Juni 2007

- 22^e jaargang, nummer 2
verschijnt 4 maal per jaar

REDACTIE

Kees-Willem Bruggeman

Gert Groenleer

Ineke van Schuppen

Cor Slok

redactie@oudveenendaal.nl

BESTUUR

Dr H. van 't Veld, voorzitter

Mevr. G.M.J. van Schuppen-Diepeveen, secretaris

Mr R. Ottens, penningmeester

A. Aalbers

D.J. Bouwhuis

W. Brands

C.J. Slok

Secretariaat:

Mevr. G.M.J. van Schuppen-Diepeveen, Eekwal 3,
3904 DL Veenendaal, telefoon 0318 511066

Ledenadministratie:

Berry Henzen, Paddestoelenlaan 110,
3903 GG Veenendaal, telefoon 0318 527491

Werkgroepen en commissies:

D.J. Bouwhuis, Bezaan 1,
3904 PA Veenendaal, telefoon 0318 528830

Postbank:

Nr. 4043117, t.n.v. Historische Vereniging Oud
Veenendaal

De contributie bedraagt € 17,50 per jaar.

Losse nummers van dit blad € 5,-.

Het lidmaatschap van de vereniging loopt gelijk met
het kalenderjaar.

Opzegging alleen schriftelijk en tot vier weken vóór
het begin van het nieuwe verenigingsjaar.

Druk: Hennie Henzen Reclame bv, Veenendaal.

Niets uit deze uitgave mag worden gereproduceerd
zonder schriftelijke toestemming van de redactie.

ISSN: 0926-2857

Historische Vereniging Oud Veenendaal

Inhoud

38	Om te beginnen De redactie
39	Schoolstrijd in Veenendaal G.M.J. van Schuppen-Diepeveen
50	Bijzonder belicht H. Henzen
53	Honderdjarigen in Veenendaal (9) W.C. van Elst
59	Uitgelezen G.C. Groenleer
61	Nostalgie van de Veluwe G.M.J. van Schuppen-Diepeveen
64	Het laatste woord Het bestuur

Om te beginnen

Aangezien de temperaturen al sinds enige tijd het vermoeden doen rijzen dat we midden in de zomer zitten, kostte het de redactie niet veel inlevingsvermogen om zich bezig te houden met het zomernummer van Oud Veenendaal.

DOOR DE REDACTIE

Het is altijd interessant om over de bekendste Veenendalers nieuwe feiten te kunnen presenteren. Weliswaar is de uiteenzetting over dr Thoomes in dit nummer niet geheel nieuw - velen van u zullen er destijds ongetwijfeld fronsende wenkbrauwen bij hebben gehad - maar naar onze mening is zij toch boeiend genoeg om hier gepresenteerd te worden. Ineke van Schuppen stelde het verhaal te boek aan de hand van een groot aantal krantenknipsels die een ons nog steeds onbekende dame enige tijd geleden bij het kantoor van notaris Roland Ottens afgaf. Wil deze weldoenster zich misschien nog melden? Wim van Elst vertelt ons het verhaal van een honderdjarige postbode. Naar wij ons hebben laten vertellen, wil Wim in deze rubriek nog wel een poosje doorvertellen. Honderdjarigen zat in 't Veen! Blijkbaar is de lucht hier goed. Uiteraard hebben we verder boekbesprekingen, foto's van onbekenden van wie we graag beken-den willen maken en een verslag van de vorige ledenbijeenkomst voor u. Maar het laatste woord heeft toch echt onze voorzitter, Henk van 't Veld. Ten slotte herhalen we nog maar eens onze oproep van de vorige keer. Voor een nieuwe rubriek zoeken we verzamelaars en hun verzamelingen met betrekking tot Veenendaal. Dus als u zelf iets leuks heeft wat u wel wilt delen met anderen, maar ook als u iemand anders kent voor wie dit geldt, meld het ons dan. We horen er graag meer over.

Dagblad Trouw, 1964 (collectie Historische Vereniging Oud Veenendaal).

Strijd over rommelzolder Schoolhoofd vier dagen geschorst

Van een onzer verslaggevers)
Tussen het bestuur en het hoofd van de Koningin Julianaschool (een lagere en een ulo-school) in Veenendaal, dr. J. G. Thoomes, is een conflict ontstaan dat heeft geleid tot een schorsing voor vier dagen van dit schoolhoofd.

De reden van deze schorsing (tot 4 september) door het schoolbestuur is het feit, dat dr. J. G. Thoomes voor zichzelf gebruik maakt van een deel van de zolder van de school, hoewel het bestuur hem had gevraagd de zolder te ontruimen.

De heer Thoomes, de enige partij in dit conflict die commentaar wil geven, is van mening, dat het bestuur bepaalde redenen zoekt om hem „weg te krijgen". Het gebruik van de (inmiddels ontruimde) zolder is aangegrepen om dit doel te bereiken.

Van de zijde van het bestuur wil men geen commentaar geven. Men betreurt het, dat deze zaak in de publiciteit komt. „Het was beter geweest het conflict binnenskamers uit te vechten", zegt men.

De heer Thoomes zei ook, dat het teruglopen van het aantal leerlingen van de Koningin Julianaschool aan hem verweten wordt. Inderdaad is het leerlingental sterk teruggelopen. Voor de eerste klas was tot enkele dagen geleden slechts één leerling ingeschreven.

Duidelijk is overigens wel, dat — ware de verhouding tussen bestuur en schoolhoofd normaal geweest — een conflict over een volle of lege zolder niet zo'n ingrijpende maatregel als schorsing tot gevolg zou hebben gehad. Men mag dus veilig aannemen, dat er meer is gebeurd.

Schoolstrijd in Veenendaal

'Schoolhoofd naar huis gestuurd' (De Telegraaf)... 'Schoolhoofd geschorst' (Nieuw Utrechts Dagblad)... Dergelijke krantenkoppen verschenen eind augustus 1964 in de landelijke pers. Maar ook in september bleef Veenendaal in het nieuws: 'School na demonstratie gesloten' (voorpagina Handelsblad)... 'Schoolstaking in Veenendaal' (De Telegraaf)... 'Sfeer is nog onrustig rondom chr. ulo' (Nieuw Utrechts Dagblad)... Wat was er aan de hand in het anders zo rustige Veenendaal?

DOOR INEKE VAN SCHUPPEN

In augustus 1964 ontstond een diepgaande controverse tussen het bestuur van de Vereniging tot Bevordering van Christelijk Onderwijs (Koningin Julianaschool en Nieuwewegseschool) en het hoofd van de Koningin Julianaschool, dr J.G. Thoomes. Het feit dat de heer Thoomes op de grote zolder van de Koningin Julianaschool nog wat privé-spullen, zoals een oude lamp en wat afgedankt meubilair, opgeslagen had, was de directe aanleiding tot dit conflict. Diverse kranten

suggereerden echter dat het schoolbestuur een stok zocht om een hond te slaan.

In 1964 was de tijd voorbij dat in Veenendaal alleen op de Koningin Julianaschool voortgezet onderwijs gevolgd kon worden. Het was lange tijd de enige ulo en in die tijd maakte de school onder leiding van de heer Thoomes, die in 1964 al achtentwintig jaar aan de school verbonden was, een bloeiperiode door. Een jaarlijkse aanmelding van honderd leerlingen was geen uitzondering.

Er veranderde echter wel het een en ander op onderwijsgebied. Er waren twee hervormde ulo-scholen bijgekomen, maar er was ook een grotere keuze uit andere onderwijsinstellingen. In de loop van de jaren waren het Christelijk Lyceum, de Christelijke Huishoudschool en de Christelijke Technische School opgericht. De spoeling werd dunner en daar kwam bij dat veel ouders het uitgebreid lager onderwijs eigenlijk te min vonden voor hun kinderen: het naoorlogse streven naar de top was begonnen. Begrijpelijkwerwijs liep het aantal leerlingen van de Koningin Julianaschool daardoor terug. De ulo van Thoomes kreeg ondertussen ook de reputatie van een school met een laag

Dr J.G. Thoomes was tientallen jaren hét gezicht van de christelijke ulo (A.C. van Grootheest e.a. (red.), *Geschiedenis van Veenendaal*, deel 2, 2005).

percentage geslaagden. In een van de krantenberichten - helaas is niet duidelijk om welke krant het gaat - werden de percentages van de voorgaande zeven jaren opgesomd: in 1958 was het slagingspercentage 75, in 1959 91, in 1960 70, in 1961 85, in 1962 65, in 1963 56 en in 1964 72. Het gemiddelde over deze zeven jaren was 74% en dat lag altijd nog 4% boven het landelijk gemiddelde. Deze krant was het dan ook helemaal niet eens met de beschuldigingen aan het adres van de heer Thoomes.

Onder 't mes

In de *Veenendaalse Courant* stond regelmatig de rubriek 'Onder 't mes' van Figaro. Deze Figaro wierp zich met verve in de strijd. Hij besteedde uitgebreid aandacht aan de kwestie die alle gemoeienden zo bezighield en na eerst het schoolbestuur een flinke veeg uit de pan te hebben gegeven, stelde hij onder andere de volgende vragen.

Is het bekend dat:

- een van de bestuursleden zijn kinderen op de Hervormde Ichthusschool heeft?
- een van de bestuursleden vroeger leraar aan de handelsavondschool is geweest, maar wegens onkundigheid ontslagen moest worden?
- een van de bestuursleden een schoolbord thuis heeft voor privé-gebruik door zijn kinderen?

Hij stelde verder: 'Een hoofd van een grote school met een prachtige staat van dienst van bijna dertig jaar met schorsing dreigen omdat hij boven op een ongebruikte zolder van de school enkele vierkante meters in gebruik heeft om wat oude spullen neer te zetten - waarvoor hij nota bene jarenlang toestemming heeft gehad - is een tactiek die mij doet denken aan een bepaalde leefwijze in het dierenrijk.'

Dit artikel lokte een woedende reactie uit van het raadslid voor de VVD, mevrouw Buddingh-De Vries Lentsch. Zij beschuldigde in een ingezonden brief de krant van inmenging in een bijzonder gecompliceerde en onaangename aangelegenheid. Tevens was zij van mening dat de affaire slechts van één kant werd belicht. Zij vond het artikel beledigend voor het bestuur en sprak de hoop uit dat het bestuur zich niet zou laten dwingen tot het geven van een wederwoord.

De heer P.N. van Galen (links), voorzitter van het schoolbestuur, met burgemeester A. Bakker (*Oud Veenendaal*, juni 2006).

De redactie liet zich dat alles niet zomaar zeggen en sloeg terug: 'Verbazing en ergernis hebben ons ook vervuld bij het kennis nemen van de brief van mevrouw Buddingh-De Vries Lentsch. Zij mengt zich daarmee namelijk in het beleid, dat een krant voert en dat ligt even ver buiten haar competentie als wanneer wij bij wijze van spreken zouden stellen, dat de potten en pannen in haar keuken haar meer zouden moeten interesseren dan de politiek.'

Figaro benadrukte in een volgende column dat zowel het schoolhoofd als het schoolbestuur waren benaderd, maar dat het schoolbestuur geweigerd had commentaar te geven.

Schorsing

Het conflict leidde tot een schorsing van de heer Thoomes van 1 t/m 4 september 1964. De schorsing hield in dat hij het schoolgebouw niet mocht betreden of om welke reden dan ook daarin aanwezig mocht zijn gedurende de uren

dat werd lesgegeven, inclusief een half uur vóór en na deze tijden. Niet alleen de niet opgeruimde spullen waren volgens *De Vallei* de aanleiding, maar ook het feit dat de datum van een personeelsreisje niet aan het bestuur ter kennis was gebracht.

Het personeel van de Koningin Julianaschool had al sinds een jaar of zes de gewoonte een gezamenlijk dagje uit te gaan. Een speciale commissie regelde dit uitstapje. Door ziekte verliep

een brief schreven aan het bestuur. Het bestuur liet, ondanks het feit dat hij niet mee ondertekend had, aan de heer Thoomes weten over genoemde brief zeer ontstemd te zijn.

In een later telefoongesprek liet de mening van het bestuur aan duidelijkheid niets te wensen over. Er werd letterlijk gezegd dat 'de onderwijzers brutale vlegels waren, die nodig een pak op hun donder moesten hebben'.

Het schoolgebouw aan de Kerkewijk, circa 1930 (collectie Gemeentearchief Veenendaal).

de organisatie dit jaar echter een beetje rommelig en ondanks het feit dat de datum nog niet vaststond, kreeg de heer Thoomes plotseling te horen dat hij het bestuur nog niet op de hoogte had gesteld. 'Ik kreeg toen een bijzonder beledigende brief', aldus de heer Thoomes. 'Er stond onder meer in: Hoe komt het personeel erbij om de kinderen vrij te geven en zelf op reis te gaan. Een school waar de resultaten zo slecht en de examenresultaten zo exorbitant laag zijn'. 'Dit is een pertinente onjuistheid', zei de heer Thoomes, 'de examenresultaten zijn juist bijzonder goed'. Het onderwijzend personeel was zo boos dat zij

Het schoolbestuur bleef zich bij monde van voorzitter P.N. van Galen tegenover de pers in stilzwijgen hullen: 'We hebben geen commentaar. Dit is een interne aangelegenheid'. De heer Thoomes had er aanzienlijk minder moeite mee om - desgevraagd - zijn visie op de affaire te geven. Hij stak zijn mening over het bestuur niet onder stoelen of banken: 'De zaak is duidelijk, ze willen me wegpesten, omdat ik te vooruitstrevend ben. We leven hier in een geestelijk achtergebleven gebied; wat de godsdienst betreft leeft een deel van de bevolking nog in de zestiende eeuw. De schoolbestuurders gebruiken deze kwestie

Schoolhoofd naar huis gestuurd

VREEMD CONFLICT IN VEENENDAAL

Van onze speciale verslaggever
VEENENDAAL, woensdag

In Veenendaal is niet een leerling, maar het hoofd van de christelijke Koningin Juliana School vier dagen naar huis gestuurd. Dr. J. G. Thoomes (55) heeft van het bestuur van de school aanzegging gekregen, dat hij van 1 tot en met 4 september van een half uur voor schooltijd tot een half uur na schooltijd het gebouw niet mag betreden.

Deze straf is de heer Thoomes opgelegd omdat hij niet zou hebben voldaan aan een bevel van het schoolbestuur om de zolder van de school, die door hem als bergplaats en door zijn vier kinderen en vriendjes als speelplaats werd gebruikt, op een door het bestuur vastgesteld tijdstip te ontruimen.

Kamertjes

De kamertjes, die als speelplaats voor de kinderen werden gebruikt, waren wel leeg op de vastgestelde tijd, maar de schoolbestuurders vonden ergens in een magazijnkast nog enkele meubels en spullen, die aan het hoofd toebehoorden en die hij daar had opgeslagen omdat hij die niet kon bergen in zijn ambtswoning.

„Toen het schoolbestuur meende te moeten beslissen, dat mijn kinderen niet langer op de

enorme zolder van de school mochten spelen en ik met hen daarover in discussie trad, is over de spullen in de magazijnkast nooit met één woord gerept,” zei dr. Thoomes. „Dit wordt nu aangepakt als een stok om de hond te slaan,” zei hij.

Prestige

„De schoolbestuurders gebruiken deze kwestie alleen om prestige te winnen. De bestuurders willen door middel hiervan uitgemaakt zien wie de baas is op school,” aldus de heer Thoomes, die doctor is in de godgeleerdheid en al 23 jaar als hoofd aan de Koningin Juliana School is verbonden.

De heer Thoomes heeft tegen het schorsingsbesluit van het schoolbestuur bij de commissie van beroep protest aangetekend.

De Telegraaf van 2 september 1964 (collectie Historische Vereniging Oud Veenendaal).

alleen om prestige te winnen. De bestuurders willen door middel hiervan uitgemaakt zien wie de baas is op school’.

Het schoolhoofd voelde zich door een negental factoren ernstig gekwetst:

- de brief met dreiging tot schorsing werd verzonden tijdens zijn vakantie in Zwitserland;
- de brief was gedateerd 18 juli, maar pas ontvangen op 3 augustus, waaruit de heer

Thoomes opmaakte dat het epistel opzettelijk was achtergehouden om midden in de vakantie te kunnen worden bezorgd;

- op een bestuursvergadering was geen gelegenheid tot weerwoord gegeven;
- hem werd verweten de zaak aan de pers te hebben doorgegeven;
- de bestuursvergadering waarin hij de datum van het personeelsreisje wilde doorgeven, werd nooit gehouden;
- het bestuur pleegde lijdelijk verzet, waardoor schoolzaken geen doorgang konden vinden;
- nieuw schoolmeubilair werd buiten hem om gekocht;
- de onkostenvergoeding voor de tuin, f 10,- per maand, werd abrupt ingetrokken¹;
- in plaats van het hoofd der school werd een personeelslid gecompimenteerd met het hoge slagingspercentage.

Raad van Beroep

De affaire werd aangekaart bij de Raad van Beroep in Den Haag. De griffier van deze raad verzocht het schoolbestuur het schorsingsbesluit twee maanden op te schorten om een gedegen onderzoek te kunnen

instellen, maar het bestuur weigerde. De heer Thoomes schreef een memorandum betreffende het conflict en benadrukte daarin dat

¹ De heer Thoomes ontving twintig jaar lang een vergoeding van f 15,- per maand voor het onderhoud van de grote tuin. In verband met tijdelijke financiële moeilijkheden van het bestuur werd twee jaar eerder de bijdrage met wederzijds goedvinden verlaagd tot f 10,- per maand.

het begrip privé-gebruik ook een keerzijde heeft. Hij noemde zijn grote vitrine gevuld met een unieke collectie tropische schelpen en koralen die gebruikt werd tijdens de lessen, een kast met boeken in de personeelskamer die door het personeel gebruikt mochten worden, de aquarellen en schilderijen aan de wanden, de linde voor de school, alles eigendom van het hoofd der school.

In zijn verweerschrift schreef dr Thoomes: 'Nimmer had ik kunnen bevroeden, dat ik nog eens het middelpunt zou worden van een schandaalaffaire, die alom in ons land beroering verwekt. Uiteraard acht ik niets menselijks mij vreemd, maar dat de oorzaak van mijn schorsing niet zou zijn een of andere tragische misstap, doch uitsluitend en alleen de begeerte mij publiekelijk te vernederen onder gebruikmaking van een motivering, even ridicul als ergerlijk, had ik niet voor mogelijk gehouden. Wanneer ik werkelijk in een ergerlijke zonde zou zijn gevallen, had ik, krachtens het feit, dat ik leef in een christelijke omgeving, nog recht gehad op mededogen en barmhartigheid. In schrille tegenstelling daarmee staat de uiterste liefdeloosheid, waarmee men gezocht heeft naar een geringe aanleiding om mij op wrede wijze te treffen in mijn gezin, werk en persoon'.

De Telegraaf sprak van een 'vreemd conflict in Veenendaal'. Het algemeen gevoelen was dat de sanctie buiten alle proporties was. 'Bij een schorsing van een schoolhoofd denk je op z'n minst dat hij er met de kas vandoor is gegaan of zelfs nog ergere dingen heeft gedaan'. Terwijl de heer Thoomes die dag een uitstapje maakte met zijn jongste zoon, verdedigde mevrouw Thoomes haar echtgenoot in het *Handelsblad* van 2 september: 'Het is een krankzinnige zaak. Wij voelen ons verschrikkelijk gegriefd'. Zij legde uit dat er boven de school een enorme zolder was en dat er in de oorlog scheidingswandjes waren aangebracht om onderdak te kunnen bieden aan het enorme aantal leerlingen. Toen kort voor de examentijd het bevel kwam de zolder te ontruimen, was dat ondanks de druk toch gelukt. Alleen de paar gewraakte stukken waren in een grote kast opgeslagen. Moeilijkheden in de kerkelijke sfeer zouden de diepere achtergron-

den vormen in deze zaak. 'Daarover is het lastig te spreken. Je moet in Veenendaal wonen, wil je er misschien iets van begrijpen', aldus mevrouw Thoomes.

Staking

De leerlingen lieten zich ook niet onbetuigd. Toen het nieuws van de schorsing bekend werd, gingen zij in staking. Ruim honderd leerlingen hielden voor de school een spontane demonstratie. Spandoeken werden meegevoerd waarop leuzen te lezen waren als 'Wij willen Thoomes terug', 'Zonder kapitein geen vaart!!!', 'Dr. Thoomes niet vóór de klas, wij niet in de klas!' en 'Zonder hoofd kunnen we niet leven'. Leraren probeerden tevergeefs de kinderen te overreden naar binnen te gaan. De politie kwam er aan te pas en gelastte de leerlingen naar huis te gaan, een bevel dat wel werd opgevolgd. Dr Thoomes voelde zich geroerd door het optreden van de leerlingen, noemde de demonstratie goed georganiseerd en nam daarom aan dat de ouders er ook achter zouden staan. 'Ik ben een groot kindervriend, maar ik wist niet dat dit zo wederkerig is'.

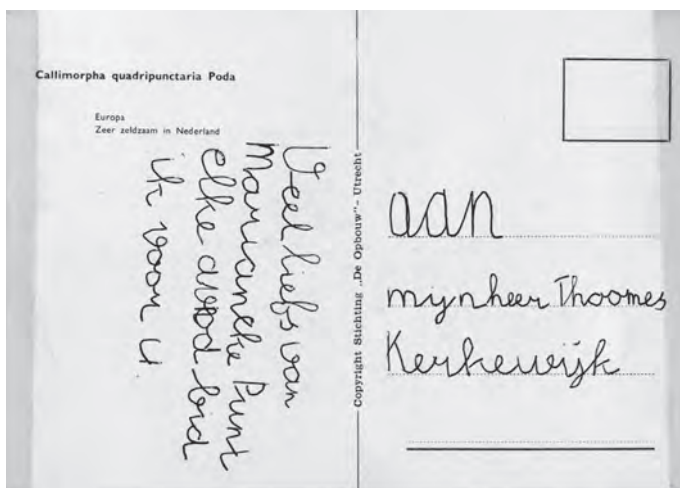
De heer Van Galen dacht er anders over: hij noemde het een relletje van wat derde en vierde klassers van de ulo die op een verzetje belust waren. Omdat er één spandoek was met een tekst in het Engels, 'Dr. Thoomes come back', vond de heer Van Galen de actie een typisch voorbeeld van uit Amerika overgenomen studentenallures. Volgens inspecteur W.C.H. Dekker, korpschef van politie, was het allemaal erg meevallen. Twee vertegenwoordigers van leerlingen hadden hem gevraagd een protestmars te mogen houden, maar de heer Dekker had hen geadviseerd daar nog maar eens over na te denken. 'Eigenlijk wilden ze gewoon een paar dagen vrij krijgen. Het is tenslotte zulk mooi weer', aldus de heer Dekker. Uit alle delen van het land belden kranten, radio en tv om de juiste toedracht van de zaak te vernemen.

De ouders kregen namens het bestuur een briefje van het waarnemend hoofd der school, de heer Augusteijn: 'Wij verwachten morgenochtend om 8 uur Uw kind(eren) op school, opdat de lessen normaal kunnen worden gegeven. We rekenen

Stakende leerlingen (collectie Historische Vereniging Oud Veenendaal).

er op dat U hierin Uw medewerking zult verlenen, want een herhaling van vandaag kunnen we niet tolereren'. De klassen waren echter ook de volgende dag sterk onderbezet, want het grootste deel van de leerlingen bleef buiten de schoolmuren. De ouders van de eenentwintig leerlingen, die wel naar school waren gekomen, kregen van de heer Augusteijn het volgende bericht: 'Wij hebben het zeer op prijs gesteld, dat U Uw kind naar school hebt gestuurd en daardoor hebt getoond, dat de kinderen in geen geval het heft in handen moesten hebben. Het aantal leerlingen is echter te klein om les te geven. Morgen hopen we allen weer present te zijn om ons werk normaal te hervatten. De namen zijn genoteerd, om niet de goeden met de kwaden te straffen'.

Steunbetuiging van Marianneke Punt (collectie Historische Vereniging Oud Veenendaal).

Steunbetuigingen

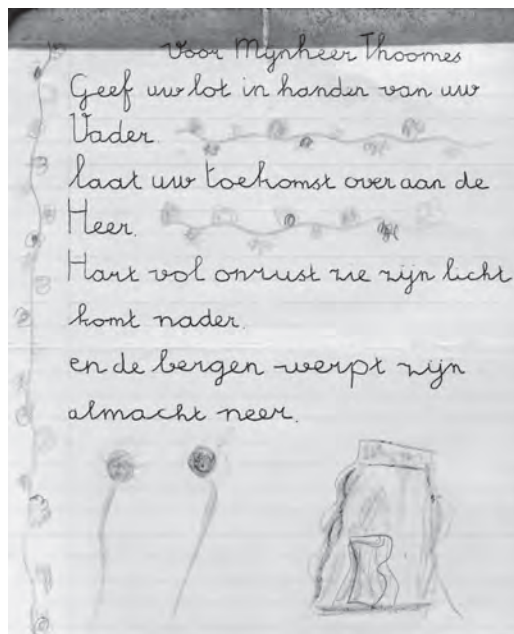
Steunbetuigingen kwamen uit alle delen van het land. Marianneke Punt, aan het handschrift te zien niet veel ouder dan zeven of acht jaar, schreef: 'Veel liefs van Marianeke Punt elke avond

bid ik voor U'. Grietje Zwolsman, onderwijzeres van de eerste klas, noemde in haar steunbetuiging de schorsing 'een rotstreek'. De bekende Veenendaalonderzoeker D. Philips sprak in een brief zijn ergernis uit over de handelwijze van het schoolbestuur en betuigde zijn bewondering voor de wilskrachtige houding van het schoolhoofd. De heer en mevrouw Sandbrink-Knuth stuurden, zoals in die tijd nog gebruikelijk was, een visitekaartje met daarop de tekst: 'Une poignée de mains! Courage et... Confiance!' (Een handdruk! Moed en... Vertrouwen!).

In zijn rubriek 'Onder 't mes' laakte Figaro de zwijgzaamheid van de bestuursleden en hun feodale houding jegens ouders, kinderen en de rest van de buitenwereld. Hij eindigde zijn stukje met de woorden: 'Weet u wat het zijn? Allemaal vlegels die nodig een pak op hun d..... moesten hebben. En hoognodig.....'.

De landelijk bekende dichter Clinge Doorenbosch, die in *De Telegraaf* zijn commentaar in de rubriek 'Alwéér een week' in dichtvorm verwoordde, wijdde een heel couplet aan Veenendaal:

VEENENDAAL kwam in beroering:
't Veenendaalse schoolbestuur
Schorste 't Veenendaalse schoolhoofd,
Zij het maar voor korte duur.
En de reden van die schorsing
Deed hoogst eigenaardig aan:
't Schoolhóófd had op de schoolzolder
Wat "privé-spul" laten staan;
Hoewel 't schoolbestuur gezegd had:
Deze rommel moet eràf,
En dáárom kreeg nu het schoolhoofd
Een paar dagen schorsingsstraf.
Wàt of er precies gebeurd is,
In het vredig Veenendaal
(d'Eén spreekt van een oude vete,
d'Ander van een schoolschandaal),
Wàt of er precies gebeurd is,
Door w i e en waarò m en h o e

Anonieme steunbetuiging. Het handschrift lijkt op dat van Marianneke Punt (collectie Historische Vereniging Oud Veenendaal).

Is voor buitenstaanders bijzaak
En het doet er weinig toe.
Hóófdzaak is wat door de schooljeugd
Als reactie is gedaan,
Hóófdzaak is, dat álle klassen
In schoolstaking zijn gegaan;
Dááruit blijkt ondubbelzinnig
Wát daar in die harten leeft
En wélk plaatsje of het schoolhoofd
In die leerlingharten heeft.
Het moet prettig voor hem wezen,
Dat hij zo iets ondervond:
Héél zijn Veenendaalse schooljeugd
Plakte 'n pleister op de wond.
Vroeger had i k hoogstwaarschijnlijk
Met m i j n hele school gezegd,
Als óns schoolhoofd toen geschorst was:
Ha, hoera, d i e zijn we kwijt.

Verweerschrift

Zowel het bestuur als de heer Thoomes schreven een verweerschrift aan de Commissie van Beroep voor Christelijke Scholen. De uitspraak van deze commissie was bindend: geen der partijen kon het hierna nog hogerop zoeken. Hoewel door iedereen werd aangenomen dat het hoog opgelopen meningsverschil wel andere achtergronden zou hebben dan alleen het geharrewar rond de schoolzolder, bleek toch uit het verweerschrift van het bestuur dat de nalatigheid van dr Thoomes om zijn privé-goederen van de zolder te halen de

zwaarstwegende aanleiding was tot het schorsingsbesluit.

Het schoolhoofd werd ook beschuldigd van bedreiging. Toen een van de bestuursleden de inhoud van de zolderkamer probeerde te controleren, werd hem door de heer Thoomes namelijk te verstaan gegeven dat, als hij nog eens de moed had dit zonder toestemming te doen, hij door de conciërge van de zolder zou worden gegooid. Deze beschuldiging werd overigens door de heer Thoomes niet bestreden. Het betrokken bestuurslid was een oud-leerling, die

Spotprent in de Veenendaalse Courant (collectie Historische Vereniging Oud Veenendaal).

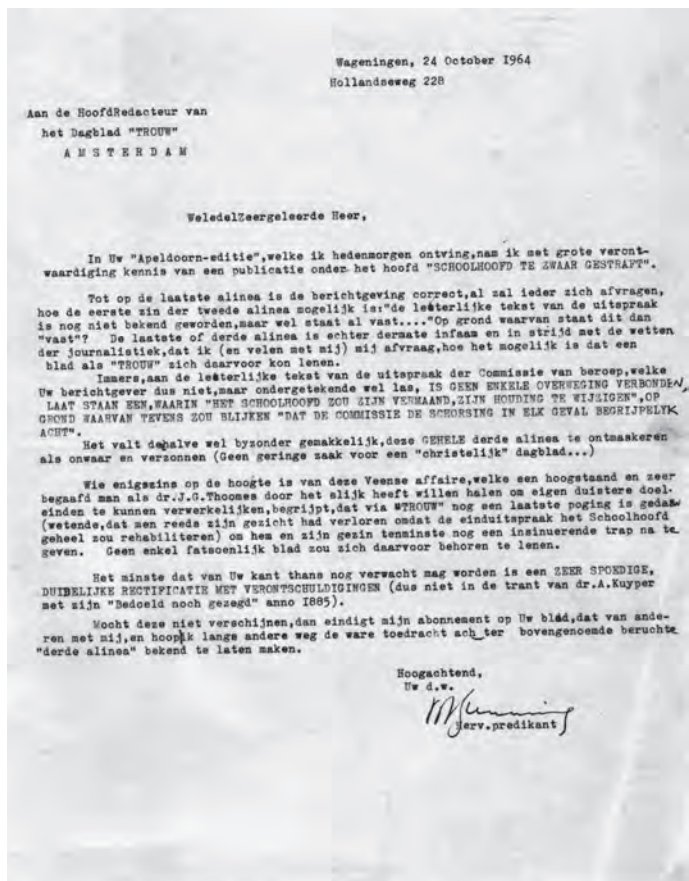
zonder opdracht van het bestuur naar boven was gegaan en zich met een sleutel van zijn eigen sleutelbos, die toevallig paste, toegang tot de zolderkamer had verschaft.

Het bestuur zag een centraal motief dat door alle beschuldigingen heen liep: de heer Thoomes accepteerde het gezag van het bestuur alleen voorzover hij het er mee eens was en daarbij kwam dat het hoofd der school bepaald een te hoge dunk van zijn eigen capaciteiten had.

De kinderen Thoomes werden ervan beschuldigd dat ze door een gaatje in de wand hadden gegluurd terwijl de schoolarts bezig was leerlingen te onderzoeken. In een brief bevestigde de schoolarts deze beschuldiging, 'maar', zo voegde hij er aan toe, 'de zuster die de jongens betrapte, heeft hen flink de les gelezen en van de zolder afgestuurd'. Hij zag er niet meer in dan de normale nieuwsgierigheid van kinderen van een jaar of tien. Hoewel de zuster het gaatje had dichtgestopt bleek dit achteraf onnodig, want de kinderen durfden het verbod om op zolder te komen niet te negeren.

Gelijk

Op 23 oktober 1964 was het eindelijk zo ver: de Commissie van Beroep in Den Haag deed uitspraak. De commissie verklaarde de schorsing nietig en stelde de heer Thoomes zonder enige beperking in het gelijk. Het bestuur vond dat nu waarschijnlijk 'alles' in de openbaarheid moest worden gebracht. 'We hadden het liever binnenskamers gehouden'. Maar de heer Thoomes daagde het bestuur uit snel met de feiten op de proppen te komen, omdat hij anders de rechter zou verzoeken het bestuur te dwingen tot openbaarmaking. Toen dr Thoomes werd uitgenodigd voor de eerstkomende vergadering van het be-

Brief van dominee W.J. Gunning (collectie Historische Vereniging Oud Veenendaal).

stuur, zei hij: 'Ik zal de bestuursleden laten weten, dat zij niet voor kwart over acht op mij moeten rekenen. Gebruikelijk is, dat de vergadering met gebed wordt geopend. Maar u voelt toch wel, dat ik te midden van dit bestuur niet christelijk ga zitten doen. Oogjes toe handjes vouwen. Kom, wie heeft er nog een kluit modder...'. De krantenkoppen schreeuwden weer volop: 'Schoolhoofd dat gelijk kreeg gaat terugslaan' (*De Telegraaf*)... 'Schorsing schoolhoofd ongemotiveerd' (*Handelsblad*)... 'Schorsing als niet geschied zien' (*Nieuw Utrechts Dagblad*). Trouw ging zijn boekje te buiten. In zijn berichtgeving liep het blad vooruit op de uitspraak van de commissie en meldde wel dat de schorsing nietig was verklaard, maar ook dat aan de uitspraak een aantal overwegingen was verbonden die de

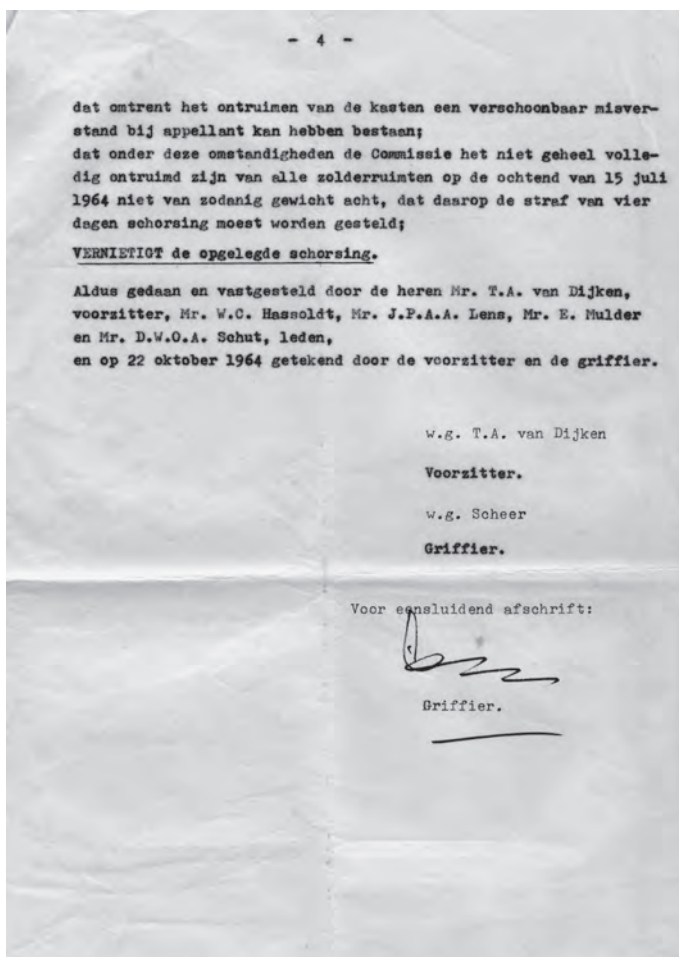
houding van dr Thoomes jegens het schoolbestuur veroordeelden. In die overwegingen werd het schoolhoofd gemaand zijn houding in de toekomst te wijzigen. Collega-predikant Willem Gunning wond zich hierover zo op dat hij *Trouw* een boze brief schreef. Als de krant niet zou rectificeren, zegde hij zijn abonnement op. *Trouw* liet weten de gemaakte fout te betreuren en plaatste een rectificatie.

Het bestuur gaf een summier communiqué uit, waarin werd verklaard dat de schorsing van de heer Thoomes als niet geschied moest worden beschouwd. Maar deze was niet van plan het daarbij te laten. Hij eiste volledige rehabilitatie voor hemzelf, zijn gezin en de school. Hij achtte het communiqué met kennelijke tegenzin geschreven in een duidelijke stemming van 'we moeten wel, maar we hadden dit liever niet gedaan'. Een dergelijke verklaring achtte hij bijzonder onbevredigend. Volgens sommige kranten eiste hij een schadevergoeding van het bestuur, hoewel hij onder geen enkele voorwaarde deze vergoeding ten laste van de school wilde laten komen. De kinderen en de leermiddelen zouden er dan onder moeten lijden. De *Veenendaalse Courant* vroeg zich af wie de ongetwijfeld niet geringe kosten van de door het bestuur gevolgde procedure zou betalen.

Ledenvergadering

Op 4 november vond in gebouw 't Trefpunt een buitengewone ledenvergadering plaats van de Vereniging tot Bevordering van Christelijk Onderwijs in Veenendaal. De vergadering, met als enig agendapunt de controverse tussen het bestuur en het hoofd der school, mocht uitsluitend bijgewoond worden door leden. Bij de ingang werd iedereen grondig

gecontroleerd en vergeleken met de ledenlijst. Honderd van de honderdveertig leden woonden de vergadering bij. Als extra voorzorgsmaatregel had het bestuur de politie ingeschakeld om journalisten op afstand te houden. Het werd de wachtende persmensen niet toegestaan in de hal te wachten, zo bang was men dat ze de vaak op harde toon gesproken woorden zouden verstaan. Tijdens de vergadering spuide het bestuur een groot aantal grieven tegen de heer Thoomes. Hij zou subsidiegelden verkeerd hebben besteed en men kwam ook weer terug op de vele publicaties in de pers. Toen dr Thoomes de hem toebedeelde

Laatste gedeelte van de tekst van het besluit waarbij de beroepscommissie de opgelegde schorsing vernietigde (*collectie Historische Vereniging Oud Veenendaal*).

twintig minuten met enkele minuten overschreed, werd hem onmiddellijk het woord ontnomen. De leden waren verdeeld. Sommigen gaven het bestuur groot gelijk, maar anderen veroordeelden het bestuursbeleid scherp. Het bestuur weigerde te voldoen aan het verzoek van een van de leden om een aan de bestuursleden persoonlijk gericht schrijven van een bekende Veenendaler voor te lezen. Ook het verzoek van enkele leden om tot stemming over te gaan omtrent het eventueel aftreden van het bestuur werd genegeerd.

De afloop van de vergadering kwam voor de meeste leden onverwacht. Ongevraagd bracht mr J.J. Hangelbroek, de secretaris van de Landelijke Schoolraad voor Scholen met de Bijbel, in het midden dat, gezien de verhouding werkgever en werknemer, beide partijen juridisch gezien verplicht waren samen te werken. Voorzitter Van Galen hamerde hierna onmiddellijk af en verklaarde de vergadering voor gesloten. Namens het bestuur stond de heer Hangelbroek de pers te woord. Volgens de *Veenendaalse Courant* sprak hij bijzonder veel, maar had hij niets feitelijks te zeggen. In 'Onder 't mes' veegde Figaro opnieuw de vloer aan met het bestuur. Hij

liet de schuldvraag in het midden, maar laakte de wijze waarop het bestuur had gehandeld.

Laat verweer

Op 11 mei 1965 schreef de heer Thoomes een 'Laat verweer'. In eerste instantie weigerde het bestuur om de op schrift gestelde beschuldigingen aan het adres van de heer Thoomes ter inzage te geven, zodat laatstgenoemde zijn verweer niet kon voorbereiden. Herhaalde verzoeken werden geweigerd, maar in de ledenvergadering van 4 januari 1965 besloten de leden met grote meerderheid van stemmen het bestuur op te dragen het gewraakte stuk alsnog te overhandigen. De bedoeling was dat het verweer van het schoolhoofd met de beschuldigingen in het archief van de vereniging zou worden bewaard, zodat het nageslacht zich een duidelijk beeld van de affaire kon vormen. Dit document geeft drieënveertig jaar later met het memorandum voor de Commissie van Beroep, het gevoerde verweer tijdens de zitting en de talloze krantenberichten inzicht in een zaak die in 1964 Veenendaal op zijn grondvesten deed schudden.

Bijzonder belicht

Ook deze keer plaatsen we weer een aantal foto's uit de uitgebreide collectie van de Historische Vereniging. Weet u waar de foto's zijn genomen of wie erop staan? Bel dan met Gert Groenleer overdag (0318 538203) of 's avonds (0318 518204) of met Cor Slok 's avonds (0318 513062). Natuurlijk kunt u ook via ons e-mail adres (redactie@oudveenendaal.nl) reageren.

DOOR HENNIE HENZEN

We zijn de dames T. van de Haar, H.G. van Schuppen-van den Bosch (Rhenen), A.J. Taverne en D. Willemse-Spies alsmede de heren C. de Gooijer, E.P. van Ginkel, D. van de Haar, J.Chr. Jansen,

G.H. van Leeuwen en P. Will dankbaar voor de door hen genoemde namen. Aan de hand van hun reacties komen we tot de volgende reconstructie. Pagina 10, rechtsonder. De op-

merking 'in de tweede rij van onderen zou de derde man van links C. de Gooijer zijn' kan worden vervangen door 'de derde man van links is de heer C. de Gooijer'.

Op de foto op pagina 11 staat zeer ten dele achter Ant. de Ruiter de heer Henny Jansen (drogist) en naast hem staan achtereenvolgens de heren Henny Huibers (loodgieter), Ko Tak (drogist) en Breunis van de Pol (schrijfmachinehandel en kopieerinrichting).

De bovenste foto op pagina 12 is van het poppenschooltje van juffrouw Kroes, die rechtsboven is afgebeeld. Op de tweede rij van boven is de vierde van links de zestienjarige Maartje Blankspeer. Op de foto staan verder Tiny van Dijk en haar broer Bram van Dijk, Izaac Kok en zijn zus Hannie Kok (kinderen van dominee R. Kok), Bert Spies, Kees Diepeveen, Koosje Mook, Piet van den Bos en een meisje Van de Lustgraaf. Tot onze spijt is er niet gerea-

geerd op de foto onderaan pagina 12. Ook ditmaal weer drie nieuwe foto's. We beginnen met een foto (pagina 51 bovenaan) die we ontvingen van de heer P. Valkenburg voor de collectie van de vereniging, waarvoor hartelijk dank. Hij is op 10 april 1965 in de Zandstraat gemaakt. De inmiddels verdwenen VSW is duidelijk te zien. Wie herkent een of meer kinderen in deze Palmpaasoptocht?

De tweede foto (pagina 51 onderaan) is omstreeks 1935 genomen. Wie weet de namen van de schoolkinderen en kan ons vertellen van welke school deze klas is?

De laatste foto (hierboven) is in de Pniëlkerk genomen. Wie van de lezers kan er meer over vertellen? We zijn zeer benieuwd.

Honderdjarigen in Veenendaal (9)

Op de voorpagina van Podium, het bedrijfs- en personeelsblad van het postdistrict Utrecht, stond in het juninummer van 1986 een prachtige foto afgedrukt van Jan Pieter Bos uit Veenendaal. Hij was postbesteller in onze gemeente en had op 27 mei van dat jaar zijn honderdste verjaardag gevierd. Hem halen we dit keer naar voren om u opnieuw een en ander uit het Veens verleden te kunnen doorgeven.

DOOR WIM VAN ELST

Wie was Jan Pieter Bos? Om een antwoord op deze vraag te kunnen geven, was de eerste stap natuurlijk een bezoek aan het archief van de gemeente Veenendaal. We zochten in het bevolkingsregister naar een gezinskaart waarop zijn naam voorkwam en al spoedig ontdekten we dat Jan Pieter het eerste kind was van Johannes Bos, geboren te Veenendaal op 31 december

Jan Pieter Bos (collectie D.M. Bos).

1861, wolsorteerder, en van Maria van Kruistum, geboren te Veenendaal op 2 augustus 1856. Hun tweede kind was een dochter met de naam Gerritje; zij werd geboren op 28 augustus 1887. Als derde kind werd op 7 december 1890 zoon Pieter geboren. Van de oudere Veenendalers zullen velen hem kennen als de breimeester bij de Hollandia Wol- en Kousenfabrieken in Veenendaal, als diaken van de Hervormde Gemeente (Oude Kerk op de Markt) of als regent van het Oudeliedenhuis aan de Kerkewijk.

Blijkbaar was hiermee echter niet alles gezegd over het gezin waarin Jan Pieter Bos opgroeide. Tegen Bert van Kooten, toentertijd correspondent van het dagblad *De Vallei*, vertelde hij namelijk in 1986 dat hij opgroeide tussen vier broers en twee zussen, met andere woorden: Johannes Bos en Maria van Kruistum zouden niet drie, maar zeven kinderen hebben gehad. Maar hoe ik ook zocht in de archieven van Veenendaal en Ede en hoe ik ook speurde op internet, de gegevens in *De Vallei* kon ik niet bevestigd krijgen. Ook telefonisch contact met familieleden leverde geen bevestigende (nieuwe) informatie op.

Geboorteaangifte

We schuiven alle vragen hieromtrent terzijde en gaan terug naar Jan Pieter Bos. Zijn wieg stond in wijk D, nummer 41 in de Middelbuurt te Veenendaal, waar hij werd geboren op 27 mei 1886, 's middags om half vijf. Vader Johannes Bos, op dat moment wolkammer van beroep, verrichtte zelf de aangifte en had als getuigen bij zich: Anthonie van de Loosdrecht, 65 jaar, wolkammer, wonende te Veenendaal en Willem

Roor, 51 jaar, eveneens wolkammer en wonende te Veenendaal. Denk je eens in dat er toen circa 6000 Veenendalers waren, waarvan er 2000 in Gelders woonden.

Douane

Als kind bezocht Jan Bos (zo werd Jan Pieter gewoonlijk aangesproken) de Gelderse School. Volgens *De Vallei* van 27 mei 1986 was hij daar niet alleen een van de beste leerlingen maar ook een van de ondeugendste jongens van de klas. Na zijn schooltijd ging hij werken op de afdeling Voorspinnerij van De Schup, de N.V. Veenendaalse Sajat- en Vijfschachtfabriek v/h Wed. D.S. van Schuppen en Zoon. Jan Bos had echter al gauw gezien dat daar zijn toekomst niet lag. Hij wilde wat anders en besloot om ondertussen een tweejarige cursus te gaan volgen bij meester Wels in de Zandstraat. Hij deed examen voor douanier, behaalde het diploma en liet zich op 19 juli 1913 uit het bevolkingsregister van Veenendaal uitschrijven om bij de douane te gaan werken in Ubbergen (bij Nijmegen). Een opmerkelijk feit was dat hij ruim een maand later al weer terugkeerde naar zijn geboorteplaats. Als beroep gaf hij op: commies bij de directe belastingen. Zijn volgende standplaats werd Reutum, een klein dorp even voorbij Almelo.

Brievenbesteller

We kunnen het Jan Bos niet meer vragen, maar hij zal zeker redenen hebben gehad om deze baan na enkele jaren te verruilen voor die van brievenbesteller bij de PTT in Veenendaal.

Inmiddels had hij Gijsbertje van Kesteren leren kennen, een dochter van Dirk van Kesteren en Christina Woudstra. Zij was op 16 november 1888 in Veenendaal geboren. Hun huwelijk werd voltrokken door burgemeester H.A. van de Westeringh in het gemeentehuis van Veenendaal op 16 november 1921. Elf dagen daarvoor was hun voornemen om te gaan trouwen officieel aan de Veenendaalse bevolking bekendgemaakt via het mededelingenbord van de gemeente. Getuigen bij het huwelijk waren: Pieter Bos, 31 jaar, breimeester, broer van de bruidegom, en Adrianus van Kesteren, 37 jaar, ziekenverpleger, wonende te Arnhem, broer van de bruid.

Jan Pieter Bos, begin 1900 (collectie D.M. Bos).

Bij de huwelijkse bijlagen waren geen bescheiden aanwezig betreffende de militaire verplichtingen van Jan Pieter Bos. Hij is dus hoogstwaarschijnlijk niet onder de wapenen geweest en zal hiervoor wellicht vrijstelling hebben gehad omdat hij bij de douane, een overheidsinstantie, werkte.

Verhuizing

Het pasgetrouwde stel ging wonen aan de Nieuweweg 112A in Gelders Veenendaal, waar hun oudste zoon Johannes op 26 november 1923 werd geboren. Na drieënhalf jaar daar gebivakkeerd te hebben, ging Jan Bos werken bij de PTT in het district Ede en verhuisde men naar Nijverheidplein 31 in die gemeente. Nog datzelfde jaar ging men naar Waterloweg 12 en hier kregen zij op 5 februari 1926 een tweede zoon, die zij de namen Dirk Marius gaven.

Uit het verhaal in het eerdergenoemde nummer van *De Vallei* wordt duidelijk dat onze brievenbesteller het bijzonder goed naar de zin had in

Ede, maar dat zijn vrouw er niet kon aarden en terug wilde naar Veenendaal. Aldus gebeurde en vanaf 1930 stonden als nieuwe adressen in het bevolkingsregister van Ede genoteerd: Koninginnelaan 17, dat later in verband met een huisnummerwijziging werd veranderd in Koninginnelaan 21, en Emmalaan 7 in het Gelderse deel van Veenendaal. De beide jongens gingen evenals destijds hun vader naar de Gelderse

School

Dirk Marius Bos bezocht ik op De Palmen Griff, waar hij met zijn vrouw Martha van 't Veld woont in een van de leuke appartementen van D'n Aôk. Hij vertelde mij dat hij had gewerkt bij de Provinciale Utrechtse Electriciteits Maatschappij (PUEM) en ook jaren had gewoond in de bedrijfswoning naast het verdeelstation op de hoek Kanaalweg/Kastanjelaan. Dankbaar ben ik hem voor het gesprek dat ik met hem mocht hebben en voor het beschikbaar stellen van enkele foto's.

Nog één ding. Dirk Bos wees mij op de voor hem bijzondere datum van 16 november. Ik wil het u niet onthouden. Op deze dag werd zijn moeder geboren (1888), trouwden zijn ouders (1921), zag zijn vrouw het levenslicht (1924) en werd hij vader van een dochter (1960).

Postkantoor

Toen Jan Bos zijn loopbaan als brievenbesteller in de jaren twintig van de vorige eeuw begon, was het oude post- en telegraafkantoor aan de Kerkewijk nog volop in gebruik. In 1915 verscheen de eerste telefoonlijst van Veenendaal. Er stonden 39 aangesloten op de rijkstelefoon op vermeld. Draaide men het nummer 1, dan werd men verbonden met de Veenendaalsche Stoomspinnerij en -Weverij. Dokter J.G. Kets, arts in de Hoofdstraat, was bereikbaar onder telefoonnummer 28.

De diensturen van het rijkstelefoonkantoor Veenendaal waren: Werkdagen: van 8.-- vm tot 9.-- nm. Zon- en Feestdagen: van 8.-- vm tot 9.--

nm en van 1.-- nm tot 2.-- nm. In het post- en telegraafkantoor was een openbare spreekcel gevestigd. Een publiek telefoonstation voor lokaal, interlokaal en internationaal verkeer was gevestigd bij H. Hupkes te De Klomp. Zie ook: Martin Brink, 'De eerste 39 telefoonnummers in Veenendaal', in: *Oud Veenendaal*, juni 1996. In zijn jaartallenboekje *Veenendaal in historisch perspectief* uit 1998 memoreert Coen van Viegen dat Veenendaal op 1 januari 1917 zelfstandig werd aangesloten op het landelijke net van de rijkstelefoon. Dezelfde bron vermeldt dat op 27 mei 1935 een nieuw postkantoor aan de J.G. Sandbrinkstraat in gebruik werd genomen. Het was gebouwd op de plaats waar zich nu het dienstenkantoor van de gemeente Veenendaal bevindt.

Ik kan me herinneren dat we als kinderen die gemetselde trap en de grote draaideur maar wat

Het 'oude' postkantoor aan de J.G. Sandbrinkstraat, 1935 of iets later (collectie Gemeentearchief Veenendaal).

leuk vonden. Ze gaven toegang tot de publieke ruimte, met direct rechts om de hoek een halletje met wat postbussen. Rechts van de draaideur waren de loketten, met daarachter een vrij groot kantoor. Moesten postpakketten worden afgeleverd, dan kon men bij een van de loketten tegenover de draaideur terecht. Links stond een grote schrijftafel. Opvallend waren de fraai betegelde wanden.

Voor wie van ons ouderen heeft de heer Croes of Frans Stal niet de spaarcenten bijgeschreven in

het spaarbankboekje? En wat keken we uit naar de maand die op de voorpagina stond aangegeven. Dan immers moest het boekje in een envelop van de Rijkspostspaarbank naar het hoofdkan-

toor in 's-Gravenhage worden opgestuurd voor het bijschrijven van de rente. Maar helaas, we hebben het weer over herinneringen en kunnen slechts kijken naar enkele foto's van weleer. Het

postkantoor werd afgebroken om plaats te maken voor het huidige hoofdpstkantoor in de J.G. Sandbrinkstraat, dat in 1973 werd gebouwd.

Het nieuwe postkantoor, met op de achtergrond het dienstenkantoor van de gemeente (foto Cor Slok, 2007).

Bekend figuur

De vele jaren dat Jan Pieter Bos als brievenbesteller in Veenendaal heeft gewerkt, maakten hem tot een bekend figuur in zijn geboorteplaats. In de beginperiode was men met vier bestellers. De bezorging van de post deed men lopend. Doorgaans was men gekleed in een donker uniform met halfhoge PTT-pet. Als

Een groepsfoto uit 1953. Oud PTT-medewerkers menen de volgende personen te herkennen: Gert Jan Budding, Frans van Tuijl, Chris Alberti, Marinus van der Kaa, Van Essen, Han van Tuijl, Gert Legemaat, Jan van de Bovenkamp, Hennie Diepeveen, Dirk Boers, Frans Stal, Croes, Schrijver, Tijssen, Jan Pieter Bos, Job van Tuijl, Donkelaar en de directeur Van Stempvoort (collectie D.M. Bos).

het erg warm was, droeg men het zogenaamde groene jasje. Bos had als een van de eersten een fiets, maar gebruikte die alleen wanneer hij ver buiten het centrum brieven en pakjes moest afleveren. Graag had men de looproute door de Hoofdstraat of de Kerkewijk, de elitebuurt van die tijd. En het gebeurde wel dat men af en toe een lekker sigaartje kreeg toegestopt. Rond zijn honderdste verjaardag kunnen we in de plaatselijke pers lezen dat de postbodes onderling wel eens ruzie maakten over de vraag wie daar mocht bestellen.

Zoon Dirk vertelde mij de grote bekendheid van zijn vader ook persoonlijk als een pre te hebben ervaren. Alleen door te zeggen dat hij er een van Bos de brievenbesteller was, wist men precies wat voor vlees men in de kuip had.

Met de groei van de gemeente is uiteraard ook het aantal medewerkers van de PTT enorm toegenomen. Momenteel werken op het postkantoor zo'n 60 beambten van TNT Post, een aantal vrijwilligers niet meegerekend.

Morgenster

Aan het huwelijk van Jan Pieter Bos kwam op 26 januari 1957 een einde door het overlijden van zijn vrouw Gijsbertje van Kesteren. Vijfendertig jaar waren zij getrouwd geweest. De gepensioneerde brievenbesteller kon vanwege zijn goede gezondheid voor de rest van zijn leven zelfstandig blijven wonen op Morgenster 52, een van de seniorwoningen van de Stichting Interkerkelijk Bejaardenwerk (SIB). Hij kon hier genieten van een welverdiende rust, rookte op z'n tijd een lekkere sigaar, dronk af en toe een borrel en mocht er zelfs zijn honderdste verjaardag vieren. Voor die gelegenheid had men op dinsdag 27 mei 1986 de Nederlandse driekleur uitgehangen en was er 's morgens een receptie georganiseerd in het dienstencentrum van de Poolster. Natuurlijk ontving ook hij een schriftelijke felicitatie van koningin Beatrix; Bos waardeerde dit bijzonder, maar moest wel even kwijt dat er voor hem maar één koningin was waar hij veel mee op had, en dat was koningin Wilhelmina.

Namens de gemeente Veenendaal kwam burgemeester Wiechers de oudste inwoner hartelijk

Het dienstencentrum aan de Poolster (foto Cor Slok, 2007).

gelukwensen. In het blad *Podium* van juni 1986 werd uitvoerig verslag gedaan van het bezoek dat postdirecteur Schoof en zijn echtgenote aan 'de oude Bos' brachten. Zij lieten hun felicitaties vergezeld gaan van een beeldje van een postbesteller in oud uniform, maar ook van een borreltje 'omdat de honderdjarige nog altijd als een levensgenieter bekend staat'. Het blad vermeldde verder dat een vertegenwoordiger van de SIB een toespraak hield en dat de wijkgemeenschap de nestor een mand met boodschappen aanbood.

Taart

Een artikel in het huis-aan-huis blad *Veenendaal-Nu* van 21 februari 1985 wil ik niet onvermeld laten. We zien een foto afgedrukt van Jan Pieter Bos met een fraaie taart. Boven de foto prijkt de tekst: 'St. Honorétaart voor oudste inwoner'. Het heerlijke gebak werd hem aangeboden namens de banketbakkers Fuite en Joustra die beiden in de Hoofdstraat woonden, Huberts van het Slotemaker de Bruïneplein, Veldt uit de Passage en Kramer van de Kerkewijk. Zij waren allemaal aangesloten bij de Nederlandse Banketbakkerij, die feest vierde omdat honderd jaar eerder de oude gildevorm nieuw leven werd ingeblazen en de beste banketbakkers zich opnieuw organiseerden. Valentijnsdag was een prachtige gelegenheid om alle honderdjarigen in Nederland van dit feest te laten meegenieten. De oude Bos had op dat moment weliswaar de leeftijd van honderd

jaar nog niet bereikt, maar was wel de oudste inwoner van Veenendaal. En dus besloot men hem de St. Honorétaart aan te bieden.

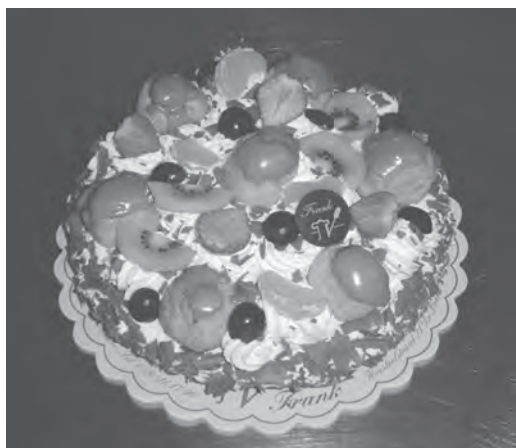
Dat Bos dit gebaar zeer op prijs stelde, kunnen we begrijpen. Volgens *Veenendaal-Nu* dankt de taart haar naam aan 'de Rue St. Honoré in Parijs, waar een van Frankrijks beste vaklui een banketbakkerij had. Van daaruit is het recept een 100-tal jaren geleden meegenomen naar Nederland, waar het sindsdien verder is verfijnd en vervolmaakt'.

Ziekenhuisopname

Na de viering van zijn honderdste verjaardag heeft Jan Pieter Bos nog bijna vijf maanden op Morgenster 52 gewoond. Hij kreeg veel steun van zijn beide zoons, zijn twee schoondochters, de zeventien kleinkinderen en de twaalf achterkleinkinderen, die hem allemaal trouw bezochten. Dankbaar was hij ervoor dat hij elke week een keer bij een kleindochter kon gaan eten. Op hoge leeftijd merkte hij dat zijn gezichtsvermogen duidelijk minder werd, maar hij kon nog steeds met verve vertellen over wat hij in zijn jeugd en gedurende zijn loopbaan als brievenbesteller allemaal had meegemaakt.

Als gevolg van een ongelukkige val brak Bos een heup en moest hij in het ziekenhuis worden opgenomen. Vrij spoedig daarna kwam op 16 oktober 1986 een einde aan zijn aardse leven. Veelzeggend is het gedicht op de rouwcirculaire. Het luidt als volgt:

De laatste weken voor het einde,
wordt die grote wereld klein,
is plotseling alles onbeduidend,
tot aan het laatste beetje pijn.
Wat wij zo indrukwekkend vonden verliest
zijn glans, verliest zijn zin,
maar achter de gesloten ogen
glanst een gigantisch groot begin.

Een St. Honorétaart zoals die op internet is te vinden.

Jan Pieter Bos werd op 21 oktober 1986 begraven in graf nummer D 339 op de algemene begraafplaats aan de Munnikenweg te Veenendaal.

Uitgelezen

Aandacht voor twee kloeke boeken. Een boek over een technologiebedrijf met Veense wortels en een over een mannenkoor dat nooit is weg geweest uit Veenendaal. Allebei hebben ze iets te vieren. Daarna werken en zingen ze weer gewoon door.

DOOR GERT GROENLEER

'25 Jaar class in mass'. De geschiedenis van Bronkhorst High-Tech door Kees-Willem Bruggeman, Dik Vuik en Wout van 't Wel (redactie). Geïll., 144 p., eigen uitgave, ISBN-10: 90-78483-01-6, ISBN-13: 978-90-78483-01-4.

In de geschiedenis van dit in Ruurlo gevestigde bedrijf komen de oprichters veelvuldig aan het woord. Teus Bruggeman en Wybren Jouwsma gingen in 1981 weg bij Brooks Instrument in Veenendaal en begonnen voor zichzelf. Hun onderneming in flowsensoren voor gas- en vloeistof werd een succes - niet in de laatste plaats

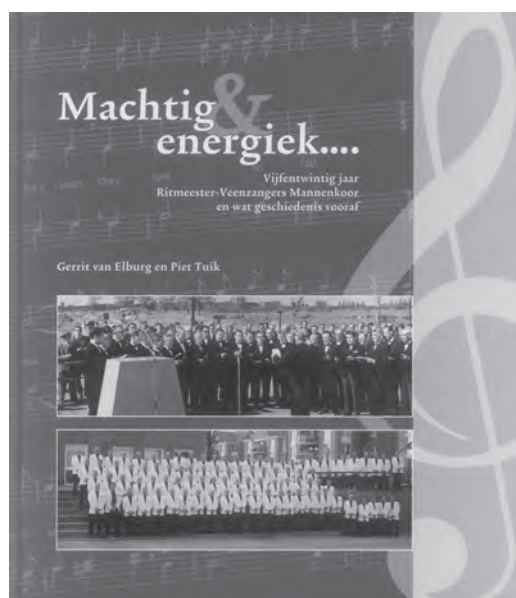
door de persoonlijke én zakelijke inbreng van hun echtgenotes. Was Jouwsma de man van de techniek, Bruggeman tekende voor de verkoop. Bronkhorst High-Tech is thans Europees marktleider met 250 medewerkers in zes landen. Op het verkoopkantoor in Veenendaal zijn negen mensen werkzaam.

Het boek is mooi uitgevoerd en kleurrijk geïllustreerd. Achtereenvolgens gaat het over de algemene bedrijfshistorie, de productie, de distributie en het personeel. Ondanks de thematische opzet is er ook enige overlap. Zo lezen we meer dan eens over het koninklijk bezoek in 2004, maar voor ingewijden zal het 'feest van herkenning' (p. 9) daar niet minder om zijn. Teksten met herinneringen en anekdotes omlijsten de informatieve en vaktechnische bijdragen en verhogen de toegankelijkheid voor buitenstaanders. Tegenover de low cost-analyseflowdrukregelaar (p. 36) staan Britse zelfspot van de bovenste plank (p. 33), een sproeiende tijger (p. 48) en het scheve schapje van Henry Willemsen (p. 110). Extra komisch is ongewilde humor als de smakelijke taart van drie dagen (p. 50) en het voortborduren op de ingeslagen weg (p. 55).

Het karakter van het Achterhoekse bedrijf treedt scherp aan het licht in een bijlage met Joke Bruggeman en Vrouwke Jouwsma, de vrouwen achter de grondleggers. Joke Bruggeman komt uit een 'redelijk calvinistisch gezin'. Hard werken, trouw en respectvol omgaan met mensen kreeg ze met de paplepel ingegeven. Zes jaar werkte ze mee met haar man. Ook Vrouwke Jouwsma steunde haar echtgenoot volledig toen hij voor een eigen bedrijf koos: 'We hebben er geen discussie over gehad. Ik stort me overal in.' En laat nu de bedrijfscultuur van Bronkhorst High-Tech nog

steeds te vangen zijn in termen als arbeidzaam, loyaal, sociaal en gemoedelijk. Wie er werkt, is 'lid van de grootste familie van Ruurlo' (p. 111). Doet dat niet een beetje denken aan Veenendaal vroeger? Voor het boek kunt u contact opnemen met Kees-Willem Bruggeman, e-mail: cwabrug@xs4all.nl, telefoon: 0345 473129.

Machtig & energiek..... Vijfentwintig jaar Ritmeester-Veenzangers Mannenkoor en wat geschiedenis vooraf door Gerrit van Elburg en Piet Tuik. Geïll., 192 p., eigen uitgave, ISBN/EAN: 978-90-9021641-6 - NUR: 693, € 25,-.

In 1982 vonden het Mannenkoor De Veenzangers en de Mannenzangvereniging Het Ritmeesterkoor elkaar in het Ritmeester-Veenzangers Mannenkoor. De middenstanders van De Veenzangers gingen samen met de arbeiders van Het Ritmeesterkoor - en de fusie heeft goed uitgepakt: een kwart eeuw later is het RVM een 'geweldige club' met meer dan honderd leden (p. 189). Het jubileumboek gaat er uitgebreid op in, maar geeft

ook de voorzangers de eer die zij toekomen. Dus treden eerst de 'vrije mensen' en vervolgens de sigarenmakers voor het voetlicht. In 'een aanloopje' komen we zelfs paus Gregorius, Sweelinck, Telemann, Heije en Viotta tegen. En wist u dat de Noormannen als eersten meerstemmig liederen zongen?

De structuur is helder en het boek ziet er prachtig uit. Tussen de vele zwart-wit illustraties staan zestien hele pagina's in kleur. Voor de talrijke bronnen waaruit de auteurs hebben geput, verdienen zij een groot compliment. Jammer dat de gevonden informatie niet is ingedikt en tot leesbaarder proporties is teruggebracht. Te vaak zijn complete brieven, jaarverslagen en recensies afgedrukt. De aaneenrijging van lange lappen onbewerkte tekst maakt het verhaal soms langdradig.

Genoten heb ik wel van een verslag van een concert van Het Ritmeesterkoor in Kampen in 1965. 'Het leek veel op een familiereünie', aldus het *Ritmeester Nieuws*. De verslaggever bracht vooral de mistige heenreis levendig in beeld: 'Even voor Zwolle verlieten we de autoweg en volgden de weg naar Kampen. Hier hield de wereld op en gingen we op goed vertrouwen de duisternis in. Gelukkig pinkelden in de verte een aantal lichtjes. Dit werden er steeds meer en het bleek dat zich achter de duisternis inderdaad nog levende wezens moesten bevinden' (p. 94). Mijn rij-instructeur zei het zo: 'Als de wereld vergaat, gebeurt dat in Kampen tien jaar later'. We zullen zien.

Het zijn de concerten, de jubilea en de dirigenten die in het boek de boventoon voeren. In de tijd van de spraakmakende dirigent Nan van Groeningen trad het RVM op met coryfeeën als Caroline Kaart, Rudolf Schock, Reinata Heemskerk en Vicki Brown. Met zijn opvolger Jimco Zijlstra klikt het al meer dan vijftien jaar. Zijlstra heeft, naar eigen zeggen, 'met prachtige, kleurrijke mensen mogen kennismaken'. Van hem is ook de uitspraak: 'Als het er echt om gaat staat het koor er' (p. 185). Zoals op pagina 182 tijdens het najaarsconcert op 28 oktober 2006.

Nostalgie van de Veluwe

Voorzitter Van 't Veld heet de aanwezigen, en in het bijzonder gastspreker Maassen en zijn echtgenote, welkom op de eerste bijeenkomst in 2007. In deze 'algemene vergadering' worden traditiegetrouw de verslagen van het voorafgaande jaar onder de loep genomen.

DOOR INEKE VAN SCHUPPEN

Als eerste komt het jaarverslag van de secretaris, dat in *Oud Veenendaal* is gepubliceerd, aan bod en dat wordt zonder op- of aanmerkingen goedgekeurd. Vervolgens komen de financiën aan de beurt. De aanwezigen gaan akkoord met de voorgestelde toevoegingen van € 2.000,- en € 3.505,61 aan respectievelijk de voorziening boekuitgaven en het documentatiecentrum. De heren Schilperoort en Looijenga hebben de kas gecontroleerd en in orde bevonden. Nadat de leden ook hun fiat hebben gegeven aan het financieel verslag, kan de penningmeester gedechargeerd worden. Over de begroting voor 2007 worden geen vragen gesteld.

De benoeming van een nieuwe kascommissie kost wat moeite. De heer Looijenga blijft nog een jaartje aan en het nieuwe lid dat zich in de pauze meldt, is de heer Lichtenberg.

Daarna stelt Henk van 't Veld het nieuwe bestuurslid van de Historische Vereniging voor: Aart Aalbers. Aart is zeker geen onbekende voorzover het de Veense geschiedenis betreft. Hij schrijft regelmatig in de *Veenendaalse Krant* over historische gebeurtenissen die hem bezighouden en het bestuur prijst zich gelukkig hem als lid te mogen verwelkomen.

Mevrouw Hermine van Schuppen heeft de Historische Vereniging een aantal zaken en documenten uit de nalatenschap van haar man Job geschonken en Hennie Henzen spreekt namens

de vereniging en in het bijzonder namens het documentatiecentrum een dankwoord uit voor deze schenking.

Opa

En dan is het woord aan de heer Maassen. Hij laat ons delen in zijn bijzondere belangstelling voor de flora en fauna, maar vooral ook voor de mensen van de Veluwe. Hij neemt ons mee terug naar de Veluwe van de jaren dertig en veertig van de vorige eeuw en daarbij laat hij ons op humoristische wijze kennismaken met het leven van zijn eigen grootvader.

Zo was het vroeger.... (D. Verbeek Jr. en H. van Gortel, *De geschiedenis der Neder-Veluwe, I, Ede en Omstreken*, 1888, herdruk 1974).

Opa was een keuterboertje, dat tegelijkertijd een halve baan als postbode had, bijen hield, in het geheim nog wel eens een konijntje verschalkte en met dertien kinderen in een huisje woonde. De meisjes sliepen aan de ene kant van de zolder,

de jongens aan de andere kant.

Voor die tijd was het een modern boerderijtje met een potstal. In een potstal stapelde de mest zich laag voor laag op, waardoor de dieren steeds hoger kwamen te staan. Eens per jaar werd de stal geleeagd, en dat was de enige mest die men had voor de schrale zandgrond. Rond 1910 kwam de kunstmest. Een groot verschil met de dag van vandaag, nu we niet meer weten waar we met het mestoverschot naar toe moeten.

Het houden van bijen werd niet alleen gezien als hobby. Bijen waren belangrijk voor de heidehoning en werden gehouden in van stro gevlochten korven. Daarom werden bijenhouders korfimmers genoemd. Omdat kwajongens zich soms te goed deden aan de honingraten, harkte opa de grond rondom de opslagplaats keurig aan. Voetstapen, zo dacht hij, zouden de daders verraden. Die waren echter ook niet op hun achterhoofd gevallen. Bij hun strooptochten namen ze ook een hark mee. Hoewel opa nooit ver van huis ging, behoorde de grote bijenmarkt in Veenendaal altijd tot zijn jaarlijkse uitstapjes.

Eekschillen

In de maand mei was het eekschillen een populaire bezigheid. De bast van eikenhakhout werd verwijderd en vervolgens werd het hakhout in stukjes van 68 centimeter verdeeld. Alleen in mei, als de sapstromen op gang kwamen, zat de schors zo los dat ze er makkelijk afgeklopt kon worden. De houtjes zonder schors gingen naar de palingrokerij, de schors ging naar de leerlooierij. Een andere seizoengebonden bijverdienste was het bosbessen plukken. Omdat dat werk relatief veel geld opbracht, hielpen ook de kinderen mee. Als het bos blauw zag van de bessen, zag het ook zwart van de mensen. Voor het plukken was een vergunning nodig. En hoewel die gratis was, werd er toch streng de hand aan gehouden.

Er waren natuurlijk ook typisch Veluwe gerechten en kruutmoes was er een van. Het werd gemaakt van karnemelk, gort, rozijnen, worst en spek en als kruiden werden kruisemunt en kervel toegevoegd. Kruutmoes was een gerecht met veel voordelen: de huisvrouw kon het van tevoren maken, het was voedzaam door het spek en de

De bijenmarkt aan de Nieuweweg, omstreeks 1905 (collectie Gemeentearchief Veenendaal).

worst en het smaakte fris bij warm weer, want het kon koud gegeten worden. Fruit, groenten en vlees werden geweekt en zuurkool en snijbonen ingemaakt.

Uiteraard werd er nog met de hand gemolken. Goede melk(st)ers konden zes à zeven koeien in een uur melken, maar zij zullen waarschijnlijk wel een melkdiploma hebben bezeten. De melk werd in melkbussen gedaan, die 's morgens door de melkrijder werden opgehaald en later op de dag leeg werden teruggebracht. Het was nog de tijd dat het melkgeld aan de bus, die gewoon op straat stond, werd gehangen. Als de melkrijder tenminste geen zin in een borreltje had en daarom het enveloppe persoonlijk ging afleveren.

Fietsplaatjes

Fietzers waren verplicht een belastingplaatje te voeren. Zo'n plaatje kostte f 2,50 en een fietser zonder plaatje kreeg een bekeuring. Werkloze arbeiders kregen een gratis plaatje. Daar zat echter wel een gat in ten teken dat ze van de steun trokken. De fiets mocht dan wel gebruikt worden bij het zoeken naar werk, maar moest op zondag in het schuurtje blijven. Er kwam deze avond nog veel meer nostalgie voorbij. Om maar eens wat in willekeurige volgorde te noemen:

- de pomp buiten, de enige plek waar je water kon halen;
- de marskramer die langs de deuren kwam;
- de smid die zelf de wagenwielen maakte;
- de was die eerst gekookt en vervolgens op het wasbord schoongeschrabd werd;
- de handmoffen aan het stuur, die zorgden voor warme handen in de winter;
- de klompenhokken bij de huizen;

- de transportfietsen waarmee de bakkers- en slagersjongens hun waren bezorgden;
- de foekepot, een pot met een vlies en een stokje waarmee 'muziek' gemaakt kon worden;
- de tbc-lichthuisjes, die overal stonden waar tuberculoselijders woonden;
- de schoolplankjes en de schoolbanken met inktpotten voor de kroontjespennen;
- de telefoongesprekken die nog met de hand werden doorverbonden.

Tbc-huisje in het Nederlands Openluchtmuseum, Arnhem (collectie Openluchtmuseum).

Kortom, de heer Maassen nam ons mee terug naar vroegere tijden. Tijden die wel heel idyllisch lijken, maar waarin erg hard gewerkt moest worden om te overleven. Henk van 't Veld bedankte de spreker voor zijn voordracht en overhandigde mevrouw Maassen, die het technische gedeelte voor haar rekening had genomen, een boeket bloemen. Na de bekende oproep om hulp bij het wegzetten van de stoelen wenste hij een ieder wel thuis.

Het laatste woord

Op deze pagina vragen we aandacht voor een aantal historische zaken. Wat is de historie van het nieuwe bestuurslid Aart Aalbers, die op de ledenbijeenkomst in maart werd voorgesteld en bij acclamatie werd gekozen? Waarom zijn sommige adresgegevens van onze leden inmiddels historisch van aard? Welk stukje van de Veense historie zal aan de orde komen op onze ledenbijeenkomst in juni?

DOOR HET BESTUUR

Aart Aalbers werd geboren op 17 oktober 1956 in het huis aan de Dijkstraat 174a bij de Slaperdijk te Veenendaal, waar zijn moeder nog steeds woont. Het oude huis werd afgebroken, toen het landelijk gebied een woonwijk werd; het adres is nu Achterberglaan 24. Hij volgde lager onderwijs op de Johannes Calvijnsschool en ging daarna naar de Ichthus Mavo aan de Thorbeckesingel. Na werkzaam te zijn geweest als administrateur, startte hij zelf of mede enige zaken: Aalbers Office Products, De Kantoor Specialist en All Care. Die zaken werden verkocht en Aalbers werd 'nieuwsvergaarder' voor het *Reformatorisch Dagblad* en later ook voor de *Veenendaalse Krant*.

Ook de opa's waren reeds ondernemer in Veenendaal. Cees Aalbers was VIVO-kruidenier in De Haspel en Aart Hardeman melkboer aan de Bergweg. Veenser kan het bijna niet.

Aalbers toonde zich al zeer betrokken bij de Veense geschiedenis: het behoud van historische graven aan de Munnikenweg en het plaatsen van tekstborden bij monumenten.

Historische adressen... Regelmatig vergeten leden hun adreswijzigingen aan de ledenadministratie door te geven (Berry Henzen, Paddestoelenlaan 110, 3903 GG Veenendaal, telefoon 0318 527491). Dit bemoeilijkt niet alleen het toezenden van de jaarlijkse acceptgiro, maar ook de driemaandelijke toezending van het blad. Vandaar de dringende oproep: maak een einde aan deze geschiedenis!

Eind negentiende en begin twintigste eeuw vonden er in het Schupse Bos, in de punt tussen de provinciale wegen naar Rhenen en Elst, enkele ontwikkelingen plaats op recreatief gebied. Hier ontstonden Pension Bergzicht, hotel-restaurant Berg en Bosch en wat later het zwembad Het Bergbad. Het pension veranderde in een ziekenhuis, het hotel kwam gaandeweg in verschillende handen van verschillende allure en het zwembad ontwikkelde zich later tot een camping. Van de beide eerstgenoemde etablissementen heeft dr H.P. Deys, de spreker op onze eerstvolgende ledenbijeenkomst, een studie gemaakt waarover hij ook heeft gepubliceerd in het tijdschrift *Oud Rhenen*. In zijn lezing zullen de diverse aspecten, vooral aan de hand van vele powerpoint dia's aan de orde komen, waarbij ook het zwembad niet zal worden vergeten.

Alle leden zijn van harte welkom op:

- **Donderdag 21 juni**
- **Ledenbijeenkomst HVOV**
- **Dr H. P. Deys: 'Logies, gastronomie en recreatie in het Schupse Bos'**
- **De Meent, Grote Beer 10**
- **Aanvang: 19.45 uur**
- **Toegang gratis**

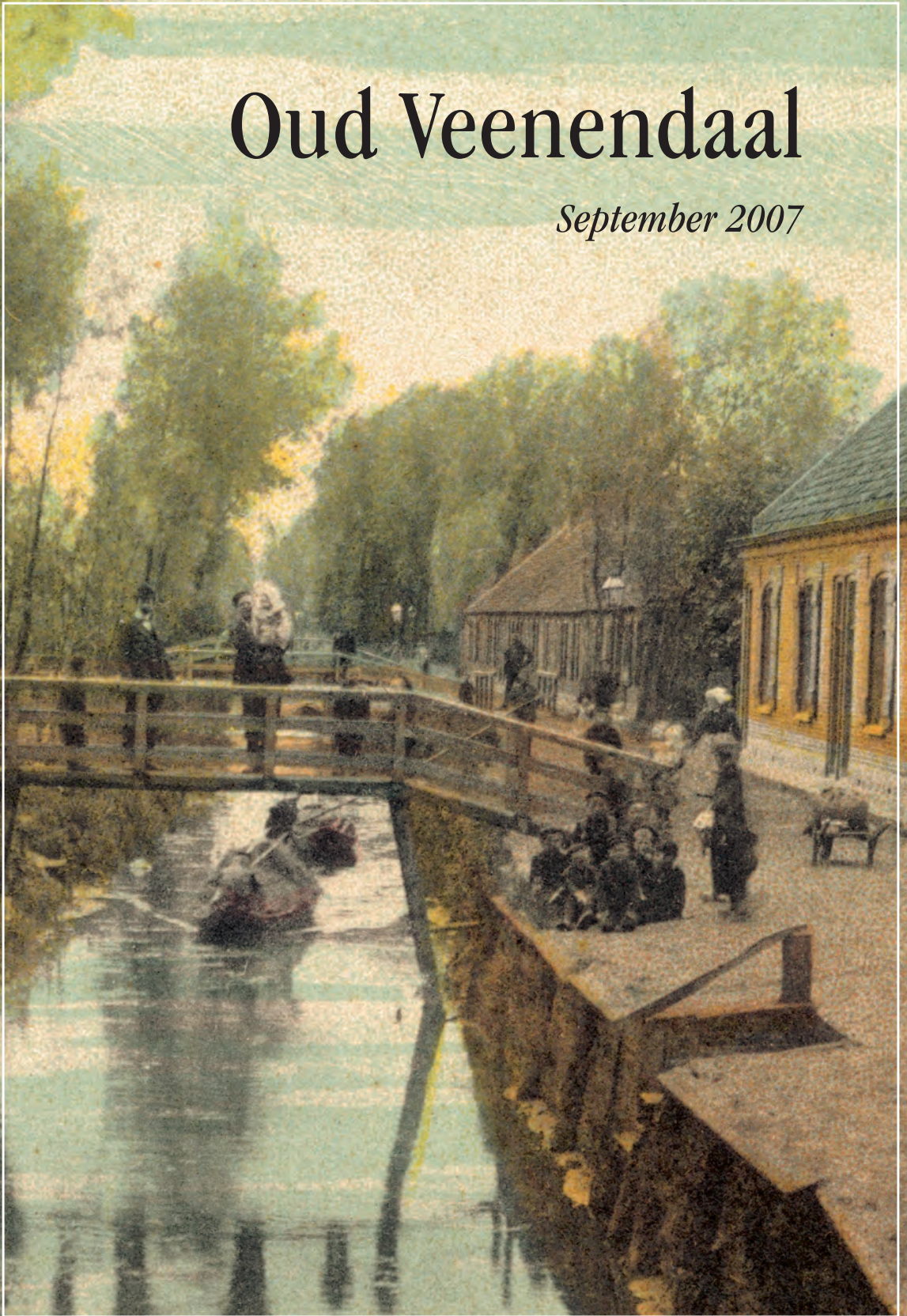
Verdere ledenbijeenkomsten in 2007:

Donderdag 27 september: dr H. van 't Veld, 'Veldnamen in Veenendaal', een powerpoint presentatie naar aanleiding van het dan al verschenen gelijknamige boek.

Donderdag 13 december.

Oud Veenendaal

September 2007

- 22^e jaargang, nummer 3
verschijnt 4 maal per jaar

REDACTIE

Kees-Willem Bruggeman

Gert Groenleer

Ineke van Schuppen

Cor Slok

redactie@oudveenendaal.nl

BESTUUR

Dr H. van 't Veld, voorzitter

Mevr. G.M.J. van Schuppen-Diepeveen, secretaris

Mr R. Ottens, penningmeester

A. Aalbers

D.J. Bouwhuis

W. Brands

C.J. Slok

info@oudveenendaal.nl

Secretariaat:

Mevr. G.M.J. van Schuppen-Diepeveen, Eekwal 3,
3904 DL Veenendaal, telefoon 0318 511066

Ledenadministratie:

Berry Henzen, Paddestoelenlaan 110,
3903 GG Veenendaal, telefoon 0318 527491

Werkgroepen en commissies:

D.J. Bouwhuis, Bezaan 1,
3904 PA Veenendaal, telefoon 0318 528830

Postbank:

Nr. 4043117, t.n.v. Historische Vereniging Oud
Veenendaal

De contributie bedraagt € 17,50 per jaar.

Losse nummers van dit blad € 5,-.

Het lidmaatschap van de vereniging loopt gelijk met
het kalenderjaar.

Opzegging alleen schriftelijk en tot vier weken vóór
het begin van het nieuwe verenigingsjaar.

Druk: Hennie Henzen Reclame bv, Veenendaal.

Niets uit deze uitgave mag worden gereproduceerd
zonder schriftelijke toestemming van de redactie.

ISSN: 0926-2857

Historische Vereniging Oud Veenendaal

Inhoud

66	Om te beginnen De redactie
67	De schijnwerper op... (4) G.M.J. van Schuppen-Diepeveen
72	Bijzonder belicht H. Henzen
74	Honderdjarigen in Veenendaal (10) W.C. van Elst
81	Samen werken, samen wonen G.C. Groenleer
82	Teus en Truus wone in 1950 in 't Vèèn H. van 't Veld
86	Woningen en namen in Veenendaal A.J. van Dijk, bewerkt door H. van 't Veld
92	Uitgelezen G.C. Groenleer
94	Logies, gastronomie en recreatie in het Schupse Bos G.M.J. van Schuppen-Diepeveen
96	Het laatste woord Het bestuur

Om te beginnen

In de aanhef van het vorige nummer konden we u nog vertellen dat we vermoedden reeds in de zomer te verkeren, maar nu het echt zomer is moet de haard (de 'heerd', zouden Truus en Teus volgens Henk van 't Veld zeggen) welhaast aan. Kortom, temperaturen om met een tijdschrift op schoot lekker te gaan lezen. Waarmee kunnen wij u van dienst zijn?

DOOR DE REDACTIE

We hebben ditmaal heel verschillende zaken voor u in petto. Twee daarvan hebben te maken met het thema *Wonen*, een onderwerp waaraan ook onze partners uit het zogeheten Cultuurcluster 1 (te weten de bibliotheek, het museum en de kunstuitleen) en het gemeentearchief extra aandacht besteden in de komende periode.

De CLV-leraar Nederlands André van Dijk heeft samen met een van zijn klassen enige tijd geleden onderzoek gedaan naar namen van woonhuizen aan de Kerkewijk. De villa's aan deze fraaie straat hebben vaak niet alleen een mooi uiterlijk, maar zijn bovendien voorzien van allerlei interessante opschriften. Wat betekenen die opschriften en zeggen die iets over Veenendaal?

Henk van 't Veld heeft naast zijn vaste bijdrage namens het bestuur en zijn bewerking van het bovengenoemde artikel van André van Dijk nog een derde stuk vervaardigd voor deze *Oud Veenendaal*. Hij beschrijft hoe Truus en Teus vroeger wònden in 't Vèen.

Een van de bekendste ex-Veenendalers is de puntdichter Kees Stip. Hij is zelf misschien niet

zo vlelend over onze gemeente, maar dat geldt gelukkig niet voor zijn vader Jan Stip. Jan was zelf een BV'er (Bekende Veenendaler), die op diverse terreinen van het openbare leven actief was. Ineke van Schuppen wijdt een aflevering aan hem in de serie over markante personen. Dit keer is onze honderdjarige Evert Jan Ariesen. Wim van Elst heeft weer veel boeiende informatie aan de vergetelheid weten te ontrukken. Hulde aan Wim, die inmiddels al een millennium heeft geboekstaafd met deze tiende krasse knar!

De recensies gaan over namenboeken (een eigennaam en veldnamen om precies te zijn) en de zoekplaatjes en het laatste woord completeren dit nummer. Tot slot kunnen we u nog melden dat we erg blij zijn met de schenking (onder andere veel fotomateriaal) van de heer F. Schoemaker voor het documentatiecentrum. Hennie Henzen heeft voor hetzelfde doel een bord van de voormalige Hollandia Trico en een vijftal oude ansichtkaarten aangekocht. Wederom veel leesplezier gewenst.

Het aangekochte bord (collectie Historische Vereniging Oud Veenendaal).

De schijnwerper op... (4)

... een man wiens zoon al vaak in het zonnetje werd gezet, maar die zelf ook een bekende verschijning in het openbare leven van Veenendaal was: Jan Stip, de vader van de landelijk bekende dichter Kees Stip. Een actief en betrokken Veenendaler en... onder alle omstandigheden een echte heer.

DOOR INEKE VAN SCHUPPEN

Jan Stip werd op 2 april 1883 geboren uit het huwelijk van Cornelis Stip (1849-1916), klerk van beroep, en Gerritje Meijer (1847-1935). Hij had drie zussen: Cornelia Jetske, die overleed toen ze vijftien jaar oud was, Jetske Nicoline Alberta en Henriëtte Anne. De tweede zus, Jetske, trouwde op 23 december 1921 in Apeldoorn met Frank

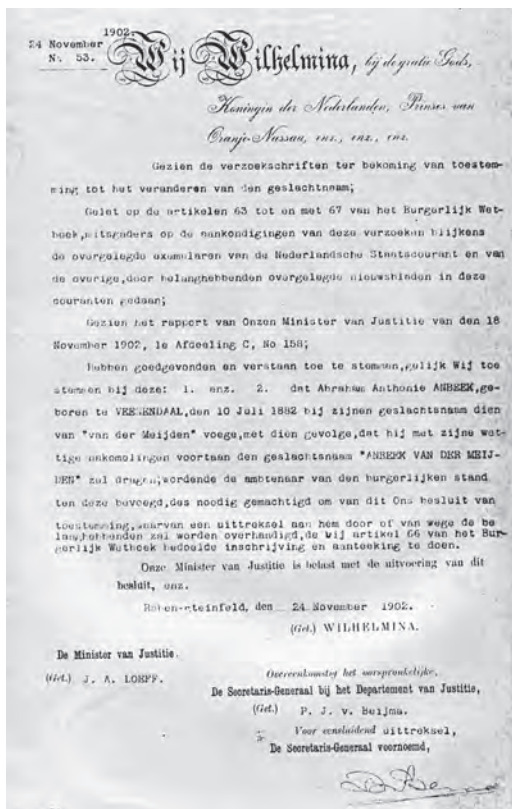
Wallet uit Putten. Zij was toen onderwijzeres en hij onderwijzer.

Jan Stip volgde na zijn lagere schoolopleiding waarschijnlijk de ULO-opleiding met als vak handelsrekenen, want hij ging als boekhouder werken bij de firma L.N. van Essen, een grossierderij in kruidenierswaren.

Huwelijk

Op 31 oktober 1912 trouwde Jan met Ottolina Johanna Anbeek. Zij was geboren op 28 juli 1886 en dienstbode van beroep. Ottolina Johanna was de dochter van Hendrik Jan Anbeek, koopman, en Maria Merlijn. Zij had een oudere broer die Abraham Anthonie heette. Deze broer werd grotendeels opgevoed door een oom en tante: Otto en Anthonia van der Meijden. Dit echtpaar was kinderloos en beschouwde Abraham Anthonie als hun eigen zoon. Daarom wilden ze ook graag dat hij de naam Van der Meijden kreeg. Op 24 november 1902 gaf koningin Wilhelmina officieel toestemming aan Abraham Anthonie en zijn nakomelingen om de geslachtsnaam 'Anbeek van der Meijden' te dragen. Zijn ouders en zijn broers en zussen, onder wie Ottolina Johanna, bleven de naam Anbeek dragen. Deze Abraham Anthonie, boekhouder van beroep, fungeerde als getuige bij het huwelijk van Jan en Ottolina.

Het echtpaar Stip ging wonen op Nieuweweg 85 in Gelders Veenendaal. Wie het huis op dit nummer zoekt, zoekt tevergeefs, want er heeft in de loop van de jaren een omnummering plaats gehad en het huisnummer is nu 66. Jan en zijn vrouw kregen één zoon: Cornelis Jan. Hij zou later de landelijk bekende schrijver van dieren-

Het Koninklijk Besluit van 24 november 1902 (collectie A.A. Anbeek van der Meijden, Huizen).

gedichten worden. Wie kent niet: 'In Siddeburen was een bok die machtsverhief en worteltrok. Die bok heeft onlangs onverschrokken de wortel uit zichzelf getrokken'.

Op 2 mei 1922 verhuisde de familie Stip naar het Stichtse gedeelte van Veenendaal, Kerkewijk 131.

De bok in Siddeburen (*internet*).

Bij de burgerlijke stand werd op dat moment zijn beroep als kantoorbediende aangeduid, maar latere wijzigingen gaven aan dat hij ook ambtenaar bij het Bureau Steunverlening, het latere Bureau Arbeidsbemiddeling, is geweest. Vervolgens kwam hij in dienst van de N.V. Maatschappij voor Textielindustrie voorheen C. Roessingh & Zn, want toen Roessingh in 1935 failliet werd verklaard was Jan als boekhouder aan deze onderneming verbonden. Hij verloor dus zijn baan, maar hij werd agent van de Nederlandse Staatsloterij en bovendien deed hij in verzekeringen. Ook voor kleine administraties draaide hij zijn hand niet om, waardoor het hem al met al zo slecht nog niet ging.

Sparta

De naam Jan Stip verscheen voor het eerst in de *Feestwijzer*

van 1906, het programma voor de viering van Koninginnedag van dat jaar. Jan Stip had zijn hart verpand aan de gymnastiek. In 1904 had hij samen met een groep leeftijdsgenoten de gymnastiekvereniging Sparta opgericht en hij werd nog datzelfde jaar voorzitter. Hoewel de ontwik-

keling van Sparta werd geremd door de Eerste Wereldoorlog, bleef Jan Stip intensief werken aan de groei van de vereniging. In 1927 werd de vereniging onder zijn voorzitterschap gereorganiseerd en opnieuw opgericht. Op zijn voorstel werd de vereniging weer Sparta genoemd.

Hij bekleedde de functie van voorzitter meer dan vijftig jaar en toen hij in 1957 afscheid nam telde de vereniging circa 750 leden. Wanneer bij een officiële gebeurtenis Sparta door de straten van Veenendaal marcheerde, liep de heer Stip samen met een andere Sparta-coryfee, Eef van Asselt, voorop. De belangrijke

diensten die hij de gymnastiek bewees, werden gehonoreerd met zijn benoeming tot erelid van de Stichtse Turnkring. Bovendien werd hem de erespeld van het Koninklijk Nederlands Gymnastiekverbond toegekend.

Jan Stip vervulde verschillende functies in het openbare leven en een daarvan was voorman bij

Afscheid van de heer J. Stip tijdens de jaarvergadering van Sparta op 27 december 1957 (foto H.H. Will-van Barneveld, collectie P. Will).

Kerkewijk 113, waar vroeger de firma Roessingh was gehuisvest (foto Annemieke Broek, 2004, collectie Gemeentearchief Veenendaal).

het zwembad. De Veenendaalse Zweminrichting bevond zich aan de Vaart en was in 1920 op initiatief van enkele sportieve Veenendalers gebouwd. De zweminrichting telde enkele badhokjes en men zwom in een afgescheiden deel van het kanaal. De badmeester was Jan van Amerongen. Wanneer zoon Kees wilde gaan zwemmen, moest hij van zijn vader eerst bij Jan van Amerongen de temperatuur van het water gaan vragen. Jan vertelde de temperatuur, waarmee Kees vervolgens naar huis rende. Maar even later was hij weer terug: 'Jan, mijn vader gelooft mij niet'. En de badmeester was gedwongen om de temperatuur op een briefje te schrijven.

Oranjedag

Het lijkt in vroeger jaren niet ongewoon te zijn geweest een vereniging ten tweede male op te richten, want ook bij de Vereniging Oranjedag deed zich deze situatie voor. Op 1 februari 1904 werden de statuten van de vereniging officieel vastgesteld, maar op 12 februari 1946 werd Oranjedag opnieuw opgericht om op een bredere basis te kunnen functioneren. Het oude bestuur

met Jan Stip als voorzitter trad af en het nieuwe bestuur nam plaats achter de voorzitterstafel. Maar zo makkelijk ging dat niet, want een aantal aanwezigen wilde toch het oude bestuur weer terug. Na rijp beraad stapte het nieuwe bestuur op en nam het oude bestuur, onder voorzitterschap van Jan Stip, zijn plaats weer in.

Samen met Daan Blankespoor als secretaris en Hamp van Schuppen als penningmeester vormde Jan het dagelijks bestuur van de Vereniging Oranjedag en hij zou dat vele jaren blijven doen. Een belangrijke datum werd onder zijn voorzitterschap gevierd: 7 januari 1937, het huwelijk van prinses Juliana en prins Bernhard. Op deze dag vond onder andere een grote historisch-allegorische optocht plaats en evenals de andere bestuursleden was Jan Stip enigszins beducht voor uitingen van minder Oranjegezinde gevoelens. Er werd dan ook van tevoren gewaarschuwd 'dat er tijdens de optocht geen uiting van één of andere politieke richting gegeven mag worden'. Sparta deed deze dag niet alleen mee met de historisch-allegorische optocht als prins Maurits, maar gaf van 14.00 - 15.30 uur ook nog

een openluchtuitvoering op het terrein bij het postkantoor in de J.G. Sandbrinkstraat.

Ook de viering van de geboorte van kroonprinses Beatrix viel in de periode van zijn voorzitterschap. De geboorte van een prinses was een bijzondere gebeurtenis. De scholen werden gesloten en ter gelegenheid van het heuglijke feit werd een grootse samenzang op de Markt georganiseerd. Jan sprak de menigte toe en ontstak een feestvuur. Maar er ging iets mis en zijn jas raakte daarbij in brand. Als een lopend vuurtje ging het door Veenendaal: 'Stip staat in brand'. Gelukkig werd het vuur tijdig geblust.

Op de eerste verjaardag na de oorlog van koningin Wilhelmina, 31 augustus 1945, hield hij een ontroerende toespraak, waarin hij terugkeek op de vijf oorlogsjaren die Nederland achter de rug had: 'Vijf bange jaren gingen aan ons voorbij als een marteling, waarin we geknecht, vertrapt en vermoord zijn. Ondanks al die folteringen hebben wij nooit gewanhoopt aan onze bevrijding, maar leefde bij ons allen dit rotsvaste vertrouwen: De Koningin komt terug.'

In 1952 werden vanwege de hoge kosten Koninginnedag en 5 mei op één dag gevierd en dat gaf Oranjedag de mogelijkheid voorzitter Stip ter gelegenheid van zijn zilveren jubileum als voorzitter op 30 april een receptie aan te bieden in de bovenzaal van hotel De Korenbeurs op de Markt.

Gezang en onderscheiding

In 1952 werd het 400-jarig bestaan van Veenendaal gevierd. Ook dan komen we de naam van Jan Stip weer tegen. Om de feesten, die van 10 tot en met 19 september zouden duren, goed te organiseren, stelde de gemeente een negental commissies in. Twee van deze commissies, de Optocht en de Ruiterdag, stonden onder de bezielende leiding van Jan Stip. Niet alleen op sociaal, maar ook op kerkelijk gebied was hij actief. In de oorlogsjaren en vlak daarna werden de kerkdiensten van de pas opgerichte Hervormde Gemeente Sola Fide gehouden in de kantine van de Panter Sigarenfabrieken. Als trouw kerkganger zat hij altijd op de voorste rij naast Ties en Job van Schuppen, toen omstreeks twaalf en tien jaar oud. Zij herinneren zich heel goed

hoe luid en mooi hij zong. Vooral Ties, die pal naast hem zat, wachtte elke zondag op bepaalde noten waarop de heer Stip de tweede stem zong. Aan de andere kant naast hem zaten kapper en vioolleraar Zwier de la Mar en slager Thies de Gooyer. De la Mar was tot 1941 zijn buurman in het huizenblok tegenover de Patrimoniumlaan. Jan Stip bleek graag en goed te zingen, want ook in zijn hoedanigheid als voorzitter van de Vereeniging Oranjedag zong hij het Wilhelmus uit volle borst mee.

In 1954 werd hij voor zowel zijn verdiensten voor Sparta als die voor de Vereeniging Oranjedag onderscheiden met de eremedaille in goud, verbonden aan de Orde van Oranje-Nassau. Niet alleen was hij op dat moment al vijftig jaar voorzitter van Sparta, maar hij bekleedde de functie van voorzitter van de Vereeniging Oranjedag ook al zevenentwintig jaar. Het was de heer W. van Barneveld, bestuurslid van Sparta, die de aanvraag indiende. Op dat moment werd als beroep van de

Brief van het ministerie van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen over de koninklijke onderscheiding van de heer Stip (Gemeentearchief Veenendaal).

heer Stip vermeld debitant van de Nederlandse Staatsloterij en zijn adres luidde Kerkewijk 101. De heer Van Barneveld stelde voor de onderscheiding uit te reiken tijdens de jaarvergadering op 15 december 1954. Zowel de burgemeester van Veenendaal, alsmede het ministerie van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen alsmede koningin Juliana zagen geen enkele belemmering en aldus geschiedde.

Nochtans niet onknus

Acht jaar later, op 20 februari 1962, overleed Jan Stip thuis op 78-jarige leeftijd aan kanker. Zoon Kees vertelt in zijn boek *Geen Punt* het volgende:

'Hamp van Schuppen, een vooraanstaand Veenendaler, verzocht mij een ander Veens volkslied te maken dan het bestaande: "O Veenendaal (bis) wat is je boerkool lekker (wijze: O Tannenbaum); het woord boerkool wordt uitgesproken met een korte 'oe', omdat de Veense tong-r te zwak is om de voorafgaande klinker te verlengen. Ik voelde niets voor die opdracht. Totdat ik op een dag de telefoon aannam en ik van dezelfde Hamp van Schuppen te horen kreeg: "Dokter Roodenburg vraagt of je even bij hem komt. Je vader heeft kanker".

Mijn vader, die erbij zat, vroeg: "Wie is dat?".

Ik: "Hamp van Schuppen".

Mijn vader: "Waarom belt hij?"

Ik: "Of het Veense volkslied al af is". (Ik kon toch niet zeggen: "Je hebt kanker".)

Mijn vader: "Is dat dan nog niet af? Je moet het dadelijk afmaken".

Dat deed ik.'

Hoewel Kees zeer verdrietig moet zijn geweest, omdat hij erg op zijn vader gesteld was, kon hij het toch niet nalaten op deze droeve gebeurtenis een tamelijk lichtvoetig vers te maken:

De As

Ik had mijn vader in een blikken bus
en droeg hem met mijn diepbedroefde moeder.
De stoffelijkeoverschotbehoeder
liep voor ons uit. Ik dacht: nu krijgt hij dus,

die mij verwekt heeft, in de vorm van poeder
een plaats naast zijn hem voorgegane zus,
hoog op de plank, maar nochtans niet onknus.
Die lager stonden waren iets gegoeder.

Tegen de reeds gereedgezette trap
voorzichtig balancerend stap voor stap
klom de meneer omhoog. Hij hield mijn vader
tegen zijn borst geklemd en droeg hem nader
tot God en tot mijn tante. Herejee
ik schrok me dood, hij viel er bijna mee.

Bronnen

Veenendaal Voltooid Verleden deel 3, Martin Brink
Met vlag en wimpel, G.M.J. van Schuppen-Diepeveen
In de hoofdrol: Kees Stip, Hette Wassenaar
Sparta in Beeld toen en nu 1927-2002
Gemeentearchief Veenendaal
Geen Punt, Kees Stip

Bijzonder belicht

Ook deze keer plaatsen we weer een aantal foto's uit de uitgebreide collectie van de Historische Vereniging. Weet u waar de foto's zijn genomen of wie erop staan? Bel dan met Gert Groenleer overdag (0318 538203) of 's avonds (0318 518204) of met Cor Slok 's avonds (0318 513062). Natuurlijk kunt u ook via ons e-mail adres (redactie@oudveenendaal.nl) reageren.

DOOR HENNIE HENZEN

Wij vinden het erg jammer dat er op geen enkele foto uit ons vorige blad is gereageerd. Pakt u het er nog eens bij, misschien herkent u toch nog wat mensen. En als dat zo, is bel of mail ons dan.

Ook deze keer weer drie nieuwe foto's. We beginnen met de foto hieronder die we hebben gekregen van de heer F. Schoemaker. Het is een foto van de korfbalclub. We zijn benieuwd wie ons er meer over kan vertellen.

De tweede foto (pagina 73 bovenaan) is een feestelijke bijeenkomst in het gemeentehuis, Hoofdstraat 34. We zien naast mevrouw Bakker adjudant W. van Bruggen en daarnaast schuin

wegkijkend de heer W. van Offeren, chef algemene zaken, later bestuurszaken. We menen dat de foto tijdens de installatie van burgemeester Bakker is genomen, maar zeker weten we het niet. Wie verschaft ons duidelijkheid en noemt nog meer namen?

De laatste foto (pagina 73 onderaan) is genomen tijdens de opening van de SKF op 9 juni 1954. We zien prins Bernhard en naast hem burgemeester A. Bakker. Wie herkent nog meer personen? Met name zijn we benieuwd wie de twee ijverig doorwerkende dames op de voorgrond zijn. We zien naar uw reacties uit.

Honderdjarigen in Veenendaal (10)

Vorig jaar november ontving ik van de heer Fred van Dam uit Barneveld enkele fotokopieën van de in zijn bezit zijnde krantenknipsels van de 101 jaar geworden Evert Jan Ariesen, geboren in de gemeente Ede en overleden te Houten. Voor heel Veenendaal echter zo'n markante persoonlijkheid, dat ik in deze tiende aflevering van Honderdjarigen in Veenendaal graag wat meer aandacht voor hem wil vragen.

DOOR WIM VAN ELST

Evert Jan Ariesen werd op zondag 20 december 1863 's avonds om half acht te Gelders Veenendaal (gemeente Ede) geboren ten woonhuize van volkammer Evert Sukkel en zijn vrouw Jannigje Lubbers. De ouders van de nieuwe wereldburger waren Gerrit Ariesen, geboren te Stichts Veenendaal op 28 februari 1834 en Evertje Sukkel, die op 17 februari 1838 in het Gelderse deel van onze gemeente het levenslicht zag. Zij trouwden te Ede

Oefenaar Evert Jan Ariesen (internet, www.w-ariesen.nl).

op 8 augustus 1863 en gingen later in Veenendaal wonen op Kerkstraat nummer 15k in wijk B, de westelijke zijde van de huidige Hoofdstraat. Men koos er blijkbaar voor om de bevalling te laten plaatsvinden in de vertrouwde omgeving van Evertjes ouderlijk huis. Tot 14 maart 1864 bleven moeder en kind daar en pas daarna lieten zij zich inschrijven als inwoners van Veenendaal. De geboorteakte vermeldt dat behalve Gerrit Ariesen en wethouder W. Horsting als getuigen aanwezig waren: Arend Busser, oud 43 jaar, van beroep briefengaarder en Thomas Barenissen, oud 29 jaar, van beroep logementhouder. Ze woonden allebei in Ede.

Bewogen kinderjaren

Evert Jan heeft zijn vader, die voerman was, eigenlijk nooit gekend, want hij was maar net twee jaar oud toen deze op 6 februari 1866 op de nog jeugdige leeftijd van bijna 32 jaar overleed.

Een jaar later, op 2 februari 1867, hertrouwde Evertje Sukkel in het gemeentehuis van Veenendaal met ene Jan Veenendaal. Hij was op 8 april 1842 in Darthuizen (Leersum) geboren en was niet alleen landbouwer, maar runde in de Hoofdstraat op nummer 3 ook een herberg, wat hem bekend maakte als tapper. In dit gezin groeide Evert Jan Ariesen als *stiefzoon* op. Uit het tweede huwelijk van Evertje Sukkel werden twee zoons en een dochter geboren, namelijk Herman Jan (8 november 1867), Jan Evert (2 april 1874) en Jannetje Maria (18 maart 1882), die alle drie de familienaam *Veenendaal* droegen.

Zondagsarbeid

Zoals gebruikelijk in die tijd werden ook deze kinderen bij het groter worden ingeschakeld bij de werkzaamheden van vader op de boerderij en hier in de herberg. In zijn boek *Teunis Ariesen en zijn voorgeslacht* (zie ook www.w-ariesen.nl) vertelt schrijver W. Ariesen dat uiteraard ook op zondag voor de klanten gezorgd moest worden. En daar voelde Evert Jan Ariesen nu niet zo veel voor. We lezen dat er op een bepaald moment veel veranderde in het leven van Evert Jan. Hij vond dat er op zondag niet meer in de herberg

gewerkt kon worden. Evert Jan ging weer naar de kerk en bezocht trouw de catechisatie. In april 1887 legde hij in het openbaar belijdenis van het geloof af in de Nederlandse Hervormde Kerk te Veenendaal. Na zijn dienstplicht bij de Nationale Militie te hebben vervuld, trad Evert Jan Ariesen op 33-jarige leeftijd in het huwelijk met Geertrui Gaasbeek. Dit huwelijk duurde slechts kort (ruim acht maanden). Als gevolg van een ernstige ziekte overleed zijn vrouw op 15 januari 1898. Zij werd in Veenendaal ter aarde besteld op de oude begraafplaats aan de Achterkerkstraat.

Een opname van een gedeelte van de in 1948 gesloten begraafplaats aan de Achterkerkstraat. Een deel van het Kostverloren is ook te zien. De foto is uit 1970 (collectie Gemeentearchief Veenendaal).

Gegevens eerste huwelijk

Naam van de bruidegom: Evert Jan Ariesen

Naam van de bruid: Geertrui Gaasbeek, oud 55 jaar, landbouwster, geboren 5 oktober 1841 te Ede, wonende te Veenendaal, weduwe van Willem Smit, dochter van wijlen de echtgenoten Derk Gaasbeek, wolkammer en Jacobje van Egdom

Datum van het huwelijk: 29 april 1897

Gemeente: Veenendaal

Huwelijksaankondigingen: 18 en 25 april 1897
 Ambtenaar burg. stand: H. van de Schans
 Getuigen: Albertus Sukkel, oud 54 jaar, landbouwer, zwager van de bruid; Johannes de Ruiter, oud 43 jaar, koopman in ellewaren, neef van de bruid; Herman Veenendaal, oud 29 jaar, koopman in varkens; Jan Veenendaal, oud 23 jaar, varkensslager, allen wonende te Veenendaal
 Kinderen uit dit huwelijk: geen

Vijf jaar na het overlijden van zijn eerste vrouw trouwde Evert Jan Ariesen met Dirkje Bos.

Gegevens tweede huwelijk

Naam van de bruidegom: Evert Jan Ariesen
 Naam van de bruid: Dirkje Bos, 37 jaar, geboren te Ede en wonende aldaar, dochter van Aalbertus Bos, landbouwer, wonende te Ede en wijlen Geertrui Overeem, gewoond hebbende te Ede, weduwe van Frans Bos
 Datum van het huwelijk: 18 september 1902
 Gemeente: Ede
 Huwelijksaankondigingen: 7 en 14 september 1902
 Ambtenaar burg. stand: Burgemeester Florent Sophius op ten Noort
 Getuigen: Karel Hendrik Monsjou, oud 39 jaar, commies ter secretarie; Carl Eduard Guije, oud 25 jaar, ambtenaar ter secretarie; Albert Jan Arnoldus Thürkow, 35 jaar, gemeentebode; Marinus van Ettikhoven, gemeenteveldwachter, wonende te Ede
 Kinderen uit dit huwelijk: Gerrit Ariesen, geboren te Ede op 8 juni 1903. Hij trouwde in zijn geboorteplaats met Wilhelmina Middelman en overleed daar op 11 mei 1995
 De tweelingbroer van Gerrit, die luisterde naar de naam Aalbert, werd slechts drie jaar en stierf op 21 juni 1906

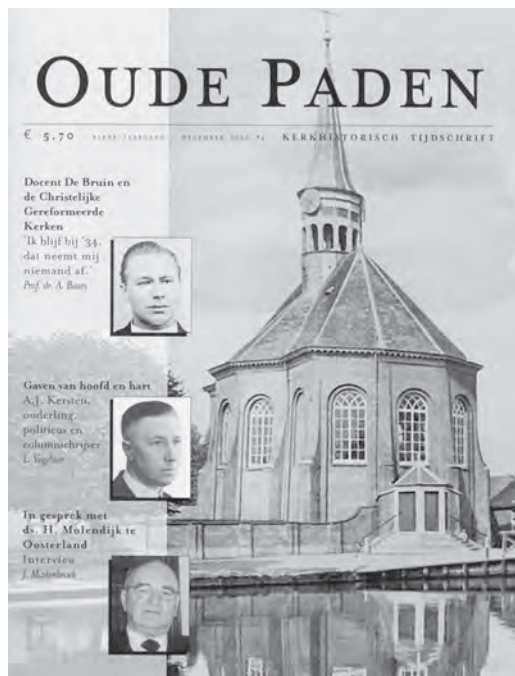
De levensloop van Evert Jan Ariesen overziende, moeten we concluderen dat hij het in zijn privéleven niet gemakkelijk heeft gehad. Op kerkelijk, maatschappelijk en politiek terrein kunnen we gelukkig heel andere geluiden laten horen.

Kerkelijk actief

Evert Jan Ariesen heeft op kerkelijk terrein zijn sporen wel verdiend. Hij was meer dan vijftig jaar ouderling in de Nederlandse Hervormde Gemeente van Veenendaal en kerke waarschijnlijk op de Markt. Toen de bekende dominee M. Jongebreur zich wegens ziekte niet in staat voelde om te preken, zou deze hem verzocht hebben in zijn plaats voor te gaan in een avonddienst in de Oude Kerk. Ouderling Ariesen had hiertegen veel bezwaren, maar besloot uiteindelijk toch aan dit verzoek te voldoen. Het werd die avond druk in de kerk. Op de website van de eerder door mij genoemde W. Ariesen valt te lezen dat vooral veel nieuwsgierige Veenendalers aanwezig waren.

Bijzonder interessant is in dit verband ook het artikel van H. Florijn in het kerkhistorisch tijdschrift *Oude Paden* (december 2006) met als titel *De verdwenen oefenaar (1)*. Over onze eeuweling, die als oefenaar landelijk bekend werd, komt hierin de volgende passage voor: 'Toch was er geen plaats voor echte oefenaars in de Nederlandse Hervormde Kerk van de twintigste eeuw. Dit kan goed geïllustreerd worden met de gebeurtenissen rond E.J. Ariesen. Evert Jan Ariesen (1863-1965) was ouderling in de Hervormde gemeente te Veenendaal. Hij werd door zijn kerkenraad verzocht om bij afwezigheid van een predikant in de kerk te oefenen. Ariesen was er zich voor die tijd al van bewust een roeping te hebben op grond van 2 Timotheus 4:5 ('Doe het

werk van een evangelist'). In Overberg nam deze roeping concrete vormen aan. Wat was namelijk het geval? In de Hervormde Kerk aldaar waren veel problemen ontstaan als gevolg van de vrijzinnige prediking. Op verzoek van dominee M.

De voorkant van *Oude Paden* van december 2006 (collectie Historische Vereniging Oud Veenendaal).

Jongebreur ging oefenaar E.J. Ariesen enkele malen in Overberg voor. Dit weerhield een groep verontrusten er echter niet van zich af te scheiden van de Hervormde Kerk en eigen samenkomsten te beleggen. De groep sloot zich aan bij de Oud Gereformeerde Gemeente en ook hier bleek E.J. Ariesen meermalen de erediensten te leiden. Florijn vertelt hoe het verder ging: 'Er werd ingegrepen. Bij Ariesen protesteerden gemeenteleden te Veenendaal. Het werd voor hem aanleiding om als ouderling te bedanken, al bleef hij altijd lid van de Hervormde kerk. Wel sprak hij op allerlei plaatsen buiten zijn kerk om.'

Een goed voorbeeld is de Nederduits Hervormde Vereniging 'Calvijn' te Dordrecht. In de periode 1918 tot 1933 was hij 's zondags ook regelmatig te vinden in de vrije Oud Gereformeerde Gemeente te Doetinchem en volgens W. Ariesen is hij tot op

hoge leeftijd blijven voorgaan in Overberg.

'In 1925', aldus nog steeds het artikel in *Oude Paden*, 'werd hij zelfs officieel in de Oud Gereformeerde Gemeenten als oefenaar toegelaten, maar aan een verzoek om daar predikant te worden, gaf hij geen gehoor: hij had geen roeping voor predikant, zo verklaarde hij, alleen voor 'evangelist'. Ook de kleding van predikanten en oefenaars was verschillend: 'Uit foto's blijkt dat oefenaars doorgaans een zwarte preekjas droegen (velen tevens een zwart overhemd), maar dat zij in plaats van de door de predikanten gedragen hoed meestal een pet op hadden. Dit stond mogelijk weer in verband met het beroep dat zij voor - en ook tijdens - hun voorgaan uitoefenden, want velen waren landbouwers en dergelijke.'

Tot aan zijn negentigste jaar heeft Evert Jan Ariesen alom in den lande gepreekt zonder daarvoor ooit een officiële opleiding te hebben gevolgd. Ook het leiden van begrafenissen behoorde tot de vele taken die hij destijds in onze gemeente vervulde. Als tiener ontmoette ik hem vroeger wel eens bij de oude mevrouw Van Hal-Gaasbeek in de Zandstraat, de grootmoeder van mijn buurjongen en vriend Teunis van Hal. Bij haar werd regelmatig op zondagavond *gezelschap* gehouden en de heer Ariesen was vaak een van de bezoekers. Ook bij mijn grootmoeder van vaderszijde, die eveneens in de Zandstraat woonde, heb ik hem wel eens ontmoet. Bij het schrijven van dit alles realiseer ik me hoe snel de tijd voortgaat en dat ook onze generatie inmiddels de leeftijd van de sterken heeft bereikt.

Maatschappelijk betrokken

Op sociaal-maatschappelijk vlak was Evert Jan Ariesen geen onbekende in Veenendaal. Ik denk in de eerste plaats aan het feit dat hij regent was van het Oudeliedenhuis aan de Kerkewijk, dat dateert van 27 september 1880 en gebouwd werd in opdracht van de kerkenraad van de Hervormde Gemeente. J. van Barneveld en H. Diepeveen vermelden op bladzijde 47 van hun boek *Meer dan honderd jaar bejaardenzorg*, dat uitgegeven werd ter gelegenheid van de heropening van De Engelenburgh op 3 oktober 1984, het een en ander over het 25-jarig bestaan van het Oudeliedenhuis en geven aan dat de feestdag voor bewoners

Interieur van de Nederlandse Hervormde Efrathakerk te Overberg (foto Wim van Elst, 2007).

Kerkgebouw van de Oud Gereformeerde Gemeente in Nederland te Overberg (foto Wim van Elst, 2007).

en kerkenraadsleden 's avonds op verzoek van dominee Doornveld door ouderling Ariesen werd besloten met dankgebed. Maar ook met minder prettige zaken werd hij geconfronteerd. Dokter Van de Meene ontbood onder anderen E.J. Ariesen bij zich thuis in verband met de onhoudbare toestand van de keuken in het Oudeliedenhuis. Het zal je maar gebeuren!

De naam van regent Ariesen wordt ook door mevrouw Margreet Helder-Huiting genoemd als zij in haar boek *Van grote waarde* (2005, bladzijde 62-63) schrijft over de wantoestanden rond de afdracht van door de bewoners ontvangen ouderdomsrente aan de regenten, die beloofden hiervoor extraatjes bij de maaltijden te zullen kopen, zoals rundvlees of gehakt op zondag in plaats van karbonaadjes. Evert Jan Ariesen maakte in de ogen van zijn medebroeders niet zo'n beste beurt toen hij in 1918 bewoner Coen van Viegen toezegde dat hij zijn ouderdomsrente mocht houden. De regenten werden hierdoor danig in verlegenheid gebracht en besloten hem het geld te laten houden 'daar niemand de vrijmoedigheid had hem aan den dijk te zetten'.

In de tweede plaats denk ik aan zijn inzet voor het christelijk onderwijs. Toen op 1 november 1903 door de hervormde kerkenraad naast de Vrije Christelijke School een Hervormde School werd opgericht, werd onder anderen E.J. Ariesen (Ariesse) lid van de schoolcommissie en onderkende hij in deze hoedanigheid op 20 juli 1905 ook het gewijzigde reglement van de Christelijke School der Nederlandsche Hervormde Gemeente te Veenendaal en het huishoudelijk reglement. Zie: *Prinses Beatrix school & Hervormd Onderwijs* (Dick Minderhoud, 2003, bladzijde 55) en *Patrimoniumschool 75 jaar* (E. Gerards en G.B. van den Brink, 1997).

Politiek geïnteresseerd

Evert Jan Ariesen was ook politiek geïnteresseerd. Hij was lid van de ARP (Anti-Revolutionaire Partij) en zat als inwoner van

Gelders Veenendaal van 1919 tot 1923 in de gemeenteraad van Ede. Ook zijn plaatsgenoten Hendrik Heij en Maas Gerrit Hoolboom maakten in deze periode deel van deze raad uit. Bij het inzien van de desbetreffende gemeenteraadsverslagen in het archief van onze buurgemeente las ik dat de geloofsbriefen van Evert Jan Ariesen werden onderzocht op dinsdag 19 augustus 1919 's morgens om tien uur en dat zijn beëdiging plaatsvond op 2 september van dat jaar eveneens om tien tien uur. Bij deze gelegenheid zei burgemeester Creutz: 'Wij gaan zware tijden tegemoet, zwaarder nog dan de oorlogsjaren. God schenke U en mij de nodige kracht voor den ons opgelegden arbeid en geve dat die arbeid rijke vrucht oplevere, Hem ter eer en onze gemeente ten zegen'.

Opvallend vond ik dat in de raadsverslagen de naam van Evert Jan Ariesen alleen bij stemmingen werd genoemd. Het woord heeft hij nimmer gevoerd, dat deed de fractievoorzitter.

Op de vergadering van 23 augustus 1923 waar afscheid van de oude raad werd genomen, was raadslid Ariesen niet aanwezig. Voor hem bleek de vergadering van 20 juli 1923 de laatste te zijn geweest.

Tabak

Zijn pijp kon Evert Jan Ariesen niet missen. Hij stond er als het ware mee op en ging ermee

Burgemeester Creutz van Ede houdt zijn afscheidsrede in het bijzijn van raadsleden, oud-raadsleden en genodigden op 11 november 1938 (*col-lectie Gemeentearchief Ede*).

naar bed. Zoon Gerrit wist op de honderdste verjaardag van zijn vader te vertellen dat hij iedere week meer dan een half pond tabak in rook liet vervliegen, en dat zeker vanaf zijn twintigste

Grafsteen van Evert Jan Ariesen (foto Wim van Elst, 2007).

jaar. Dit betekent dat Ariesen in zijn leven meer dan twee ton pijptabak heeft gerookt. Toch kon Gerrit zeggen: 'Ja, vader is nog goed gezond. Eten en roken gaan allebei van een leien dakje'. Ik denk dat de slogan 'Een tevreden roker is geen onruststoker' ook voor Evert Jan Ariesen heeft gegolden. Helaas heb ik geen (kranten)verslag kunnen achterhalen waarin het een en ander over de viering van zijn honderdste verjaardag wordt vermeld.

Kasteel Schonauwen

Onze eeuweling heeft het grootste deel van zijn leven aan het Boveneindsepad in Gelders Veenendaal gewoond. De laatste tien jaar woonde hij bij zijn zoon Gerrit in aan de Schalkwijkseweg 13 te Houten, die een van de boerderijen rond kasteel Schonauwen beheerde. Daar stierf oefenaar Evert Jan Ariesen op vrijdag 2 april 1965 op de leeftijd van 101 jaar en 3 maanden. Woensdag daaropvolgend vond in gebouw Eltheto in Veenendaal een drukbezochte rouwdienst plaats, die werd geleid door dominee S. de Jong, hervormd predikant in Houten.

Evert Jan Ariesen werd begraven op de algemene begraafplaats aan de Munnikenweg te Veenendaal in graf nummer A 77. Van kasteel Schonauwen (Schalkwijkseweg 15) is nog een toren met aanbouw overgebleven en door de enorme nieuwbouw aan de rand van Houten is zoeken naar de boerderij van de familie Ariesen een vrijwel onmogelijke zaak geworden.

Restanten van kasteel Schonauwen te Houten (foto Wim van Elst, 2007).

Samen werken, samen wonen

Al geruime tijd ontmoeten het gemeentearchief, de historische vereniging, het museum en de openbare bibliotheek/kunstuitleen elkaar op het brede terrein van het lokaal cultureel erfgoed. Vertegenwoordigers van deze instellingen hebben vorig jaar de banden aangehaald en werken sindsdien aan een gezamenlijk project: Wonen in Veenendaal.

DOOR GERT GROENLEER

En dit zijn de cultuurpartners: Dave Eickhoff en Gert Groenleer van het Gemeentearchief Veenendaal, Ineke van Schuppen, Henk van 't Veld en Hennie Henzen van de Historische Vereniging Oud Veenendaal, Bert Huisjes van het Historisch Museum Het Kleine Veenloo en Geke Tadema van de Openbare Bibliotheek Veenendaal/Kunstuitleen Veenendaal. Hun vergaderplaats is de kelder van het gemeentearchief. Ze hebben niet gesproken over allerlei samenwerkingsmodellen, maar gewoon gekozen voor een concrete invulling: een project over wonen. Hiermee haken ze aan bij de Week van de Geschiedenis, die plaatsvindt van 12 tot en met 21 oktober 2007 met als thema Wonen in Nederland. U kunt kijken op www.weekvandegechiedenis.nl.

Veense activiteiten

Wat kunt u in Veenendaal verwachten?

1. Van 12 oktober tot en met 8 december een tentoonstelling in Het Kleine Veenloo over de verschillende manieren van wonen in het begin van de negentiende eeuw. Een directeur woonde anders dan een middenstander en die was op zijn beurt weer anders behuist dan een arbeider.
2. Een beeldpresentatie in het gemeentehuis, het museum en de bibliotheek over de vele veranderingen in bebouwing en wonen.
3. Twee ingerichte kamertjes in de bibliotheek: een uit 1960 en een uit 2000, gevuld met boeken en muziek uit die tijd.
4. Twee tentoonstellingen in de kunstuitleen: beeldend kunstenaar Henk van de Vis toont zijn 'huisjes' en leerlingen van het Rembrandtcollege tonen beeldend werk naar aanleiding van foto's

die ze hebben gemaakt in de oude wijken van Veenendaal.

5. Enig woonmateriaal uit het museum in theater De Lampegiet.

Vooraf en nadien

Om al een beetje in de stemming te komen vindt u in dit nummer van Oud Veenendaal artikelen van Henk van 't Veld en André van Dijk over het interieur en de namen van huizen in 't Veen. De afsluiting is in handen van een groep eerstejaars leerlingen van de Christelijke Scholengemeenschap Veenendaal. Onder leiding van docent Roel Verheijden maken zij materiaal voor een tentoonstelling in het museum in maart 2008. En dan duurt het niet lang meer of de vereniging, het museum en de bibliotheek/kunstuitleen wonen definitief samen op het Kees Stipplein. Het archief blijft op zichzelf wonen in het gemeentehuis.

Een perspectief van het toekomstige Kees Stipplein. Let op de schoorsteen die deel uitmaakt van het complex waar ons nieuwe documentatiecentrum komt (*informatiefolder Brouwerspoort, Veenendaal, het nieuwe centrum, 2006*).

Teus en Truus wòne in 1950 in 't Vèen

Teus van den Bovenkamp, geboren in 1939, woont op een boerderai of stee niet ver van de kom van Veenendaal. Een tamelijk grote boerderij, die daarom ook wel hofstee of een gròt spul wordt genoemd. Heel veel klasgenoten komen van een veel kleinere boerderij: een keuterboerderai, ook wel keuterspul of keut geheten.

Truus Diepeveen, geboren in 1940, woont in 't dorp zelf, in een gewoon (wòn)huis. Dicht bij haar huis staat een blokkie, een hele rij rijtjeshuizen. Maar één meisje uit haar klas komt uit een villa, een deftig burgerhuis. Andere klasgenoten wonen boven een winkel of werkplaats in een bovewòning. Ook huizen er kinderen in een arbaidershuus of arbaiderswòning, een heel eenvoudige eengezinswoning. Gelukkig woont er niemand in een bouwval, een oud, bouwvallig huis.

DOOR HENK VAN 'T VELD

Bij elkaar op bezoek

Truus en Teus zijn op de lagere school goede maatjes met elkaar en gaan soms bij elkaar op bezoek. Als Teus bij het wòn(huis) van Truus is aangekomen, stapt hij al heel gauw binnen. De *veurtuin*, waar wat bloemen staan, is maar klein, net als de *plòts*, de betegelde ruimte achter het huis. Voor de teelt van groenten heeft haar vader immers 't *laand*, een volkstuintje. Daar de gerdiane open zijn, ziet Truus hem meestal al aankomen. Hij klopt niet aan op de *veurdeur*, maar loopt achterom, net als de kolenboer, de melkboer en de petroleumboer.

Als Truus de *boerderai* van Teus nadert, ziet ze al van ver een naam op de gevel staan: *Krek-wakwou*. De vader van Teus is kennelijk een heel tevreden mens. Op de *schoorstèen* op het dak staat een *weindwijzer*, die door Teus ook wel *weindhaon* wordt genoemd. Het duurt voor haar wel een hele tijd eer zij naar binnen kan gaan. Ze moet eerst het *aref* over, het *veuraref*, langs een grote *greuntetuin*, ook wel de *hof* genoemd, waarin een *blommekaas* staat. Teus ziet haar niet aankomen, al staan de *bleinde*, de raamluiken, wijd open en zijn er geen *gerdiene*. Ze gaat niet naar de *veurdeur*, die opzij van het huis zit, want

die gaat alleen open bij trouwen en rouwen en bij voornaam bezoek van de *dominee*, de *dokter* en de *netaoris*. Via de *geutdeur* in de zijmuur komt ze in de *geut*, de keuken. Of als ze achterom loopt, komt ze via de *gròte deur* op de *dèèl*, het achterhuis.

Wonen en pronken

Daar er bij Truus in de burgerwoning nog lang maar één ruimte wordt verwarmd, speelt het leven zich daar af in het achterhuis, de *wònkaomer*. Daarvoor ligt aan de straatkant het voorhuis met de *mooie kaomer*, ook wel *veurkaomer* genoemd, waar men eigenlijk alleen maar komt op zon- en feestdagen, bij verjaardagen, bij rouw en wanneer men deftig bezoek heeft, bijvoorbeeld van de dominee. Daar staan heel mooie spullen zoals een *dresswaar*, waarin *koppies* en *schotelties* *veur niet daogelijks gebruik* zijn opgeborgen en verder *breinaolde*, *doossies*, *koekies* enzovoort. Het zal nog wel tien jaar duren, eer het speciale gebruik van die kamer is verdwenen en men er veel vaker zal vertoeven. Bij Teus wordt het voorhuis de *heerd* genoemd en daar woont men als gezin 's winters. Er staat daar 'n *kammet*, een grote kast met onder drie flinke laden en

Op de heerd (collectie Boerderijmuseum De Bovenstreek, Oldebroek).

daarboven enkele legplanken, afgesloten door twee deuren. In die mooie kast worden al het *linnengoed / lijfgoed, serviesgoed, de sigaore, waardepapiere* en de post bewaard.

's Zomers is die *heerd* echter een *pronkkaomer*, want dan woont men òf in het *baakhuis*, een apart gebouwtje op het erf van de boerderij, waar oorspronkelijk brood werd gebakken en veevoer gekookt, òf op de *dèl* waarop 's winters aan weerszijden van de vloer de koeien zijn gestald.

Slapen

Zowel de ouders van Truus als Truus zelf slapen boven op een *zolderkaomer*. Pa en ma in een *liesjemoo*, een tweepersoonsbed dat ontstaan is door twee eenpersoonsbedden tegen elkaar aan te schuiven en Truus, die niet te klagen heeft, in een *twijfelaor*, een bed dat een stuk breder is dan een eenpersoonsbed. Als ze voor kortere of langere tijd een inwonende dienstbode hebben, dan heeft die op de zolder een eigen, kleine *dienstbojekaomer*.

Bij Teus op de *boerderai* zijn er heel wat slaapplekken. Vroeger hebben zijn ouders geslapen achter het *bedsteegerdijn* in de *bedstee* op de *heerd*. Boven hun hoofd strekte de *beddeplaank* zich uit, waarop een wekker en een *blaaker* stond. Aan het voeteneinde was er de *pisplaank*, met daarop de (pis)pot of de

naachtspiegel, een geleende ondersteek. De onderbouw van de *bedstee* was de *bedstee-kaast* met deurtjes en laden en daaronder bevond zich ook nog eens een *eerpelruim*, waarin aardappels werden opgeslagen. Maar nu liggen de ouders onder de *laokes* op een eigen *slaopkamer* naast de *heerd*. Het zusje van Teus heeft een kleine *slaopkamer* aan de andere kant van de *heerd*. Teus zelf slaapt op de zolder boven de *heerd*. De knecht slaapt in de *knechtekaomer*,

een keet op de *hilt*, de verdieping boven de koeien, waar ook hooi opgetast ligt. Zo kan hij 's winters, als het vee op stal staat, ingrijpen als er iets met een koe is. De dienstmeid heeft haar *meidekaomer* in de *opkaomer* of *kelderzolder*, een wat verhoogd kamertje boven de kelder.

De matrassen in beide huizen zijn gevuld met zacht materiaal: *vaorens, roggestrooi, zeegraas, kapok, kiepevere, gaanzevere*. Een of tweemaal per jaar, bij de voorjaars schoonmaak en soms ook bij de najaars schoonmaak, wordt de inhoud zonodig vervangen. Hetzelfde geldt voor de *kus-sings*, die gevuld zijn met *dons, kapok, kiepevere* of *gaanzevere*.

Plafonds, wanden en vloeren

Als Teus bij Truus door de *veurdeur* binnenkomt, ziet hij een *deurmaat*, een *kaapstok*, een *plubaak* en een *sleutelplaankie*. Als Truus bij Teus wil binnenstappen via de *geutdeur*, heeft ze wellicht op het *aref* al vuile schoenen gekregen. Geen nood: er staat een *klomperek* om klompen of schoenen op te zetten.

Een droogrek voor melkbussen met links een klompenrek (collectie Boerderijmuseum De Bovenstreek, Oldebroek).

In beide huizen gaat men via de *traap* naar boven. Bij Teus is er onder de trap een ruimte, het *traap-gaat*, dat ook wel *eerpelhoek* wordt genoemd, omdat daar nu de aardappels voor de dagelijkse maaltijd worden bewaard.

Het plafond heet zowel bij Truus als bij Truus *zolder* of *zoldering*. Bij Truus is er in heel het huis een *schrootiesplafond* en zijn de *baalke* of *ribbe* die het dragen nog niet weggestopt. Bij Teus is er op de *heerd* ook een dergelijk plafond, maar in de *geut* is er een *stuukplafond*, bestaande uit *rietmaatte*, aangesmeerd met kalk en *raopolie*.

De *waande* in het huis van Truus zijn behandeld met *muurvaref* (merknaam: *Laoteks*) of hebben *behaang*. Bij Teus zijn er nog vele *gekaalkte muren*. Heel wat *waande* op de stal en in natte ruimtes hebben een zwarte onderrand van ongeveer een meter hoog, zwart gemaakt met *zwaartsel*: paraffine, vermengd met koolteer, ook wel naar de merknaam *Ingertol* genoemd.

In de *wòðnkaomer* en in de *veurkaomer* bij Truus is er een *plaanke vloer*. Bij Teus stap je op de *deel* op een lemen vloer en in de *geut* en op de *heerd* op een betonvloer, waarover vroeger *silverzaand* werd gestrooid.

In de *mooie kaomer* bij Truus, maar ook al op de *heerd* bij Teus ligt er al *vaaste vloerbedekking*, naar de merknaam wel *Heugaveldtegels* of *Jabo* genoemd. Op de *slaopkaomers* ligt in beide woningen vloerzeil: *linoleum* (Teus legt de klemtoon op de o en Truus doet het op de e).

Koken en eten

Bij Truus wordt er gekookt en soms ook gegeten in de *keuke*, bij Teus in de *geut*.

De etenswaren worden bewaard in de (*vliege*)-*spijnd*, die bij Truus is ingebouwd in de *keuke* of in de gang naar de *veurkaomer* en bij Teus zijn plek heeft op de *heerd*.

Zowel in de *keuke* als in de *geut* staat een *aanrecht* met daaronder en daarboven *kaassies*

van planken, waarin *paanne*, *schole*, *börde*, een *vergiet*, een *koekepaan* en *afwaasspulle* zijn opgeborgen. In de *aanrechtlaoie* worden *messe*, *vörke*, *lepels*, een *schuimspaon* en een *pollepel* bewaard en ook het *taofelzeil*.

Eten doet men in beide huizen aan de *èèttaofel*, ook wel de *gròte taofel* genoemd. Als het een inklapbare tafel aan de wand is, dan noemt men die een *flaap aan de waand*. Vóórdat het eten wordt opgediend, wordt het *taofelklèèd* vervangen door een *taofellake* of *taofelzeil*.

In een geweven tafelkleed bij Teus is een zwarte tak geborduurd. Als Truus vraagt wat dat voorstelt,

Het fornuis (collectie Boerderijmuseum De Bovenstreek, Oldebroek).

vertelt hij: 'As er op die taak wat staot, dan zijn er *gèèn staarfgevalle*. As je 'm goed kunt zien, dan is er iemand overleje'.

Wassen en je behoefte doen

Bij Truus is er naast de *zolderkaomer* en de *dienstbojekaomer* nog een kleine ruimte met een vaste *waastaofel*, ook wel *waasbaak* genoemd. Spoedig zal er ook een *baadkuip* of een *does* komen. Teus en zijn ouders wassen zich in een hokje naast de *geut* bij een *taofel*, waarop een *lampetkan* en een *waaskom* staan. Baden doen ze in een *teil*.

Als Truus haar behoefte moet doen, kan ze in huis blijven en zegt zij altijd dat ze naar de *weesee*

gaat bij de *veurdeur*. Vader zegt echter *plee* en moeder *nummer honderd*. Als Teus in dezelfde omstandigheden verkeert, is dat niet zo geriefelijk: bij hem dient een ruimte buiten als toilet. Hij gaat dan naar de *kakdoos* of *poepdoos*. Vader gebruikt ook het woord *plee*, moeder heeft het over het *huissie* en de knecht zegt dat hij even naar het *schijthuis* moet.

In beide huizen is er een *kaakstoel* voor kleine kinderen en voor de ouders 's nachts een *nachtstoel* of *kaomergemaak*.

Warmte is belangrijk

Bij Truus staat er in de *wòdnkaomer* een *kòle-kaachel*, waarin *antrasiet*, *kokes*, *eierkòle* of *brikette* branden.

De tijd van een open vuur is op de *boerderai* van Teus voorbij. Wel staat er op de *heerd* onder een grote *schouw* nog lange tijd een *fornuis*, dat vanuit de *houtbaak* met hout wordt gevuld.

Rond de *schouw* hangt een mooi *schoorstèen-klèddjie* van katoen; op de *schouw* staan voor de sier *schouwborde*, ongeveer 30 centimeter groot; in de *schouw* staan op de *heerdtégels* vaak bijbelse voorstellingen.

Gemak dient de mens

De vaders van Truus en Teus hebben als vaste stoel *naost 't formuis* of *naost de kaachel* een *legstoel*, een lage stoel met twee losse *kussings* en een rugleuning die verstelbaar is door middel van een latje met drie inkepingen.

Hun moeders hebben hun eigen *hogestoel*, een stoel met een hoge rugleuning die ook hoog op de poten staat, meestal bij het raam.

Verder staat er in de *wòdnkaomer* bij Truus al een *kanapee*, een groot zitmeubel, en op de *heerd* bij Teus een *zurgie*, een gemakkelijke leunstoel.

Gebruikers van pruimtabak spugen in beide huizen in een *kwispeldoor*, ook wel 't *baakje* genoemd.

Tot nut en genoeg

Bij Truus wordt de tijd aangegeven door een *koek-koeksklok* in de *wòdnkaoamer* en een *pendule* in de *veurkaomer*.

Bij Teus staat er op de *heerd* een grote Friese *staortklok*.

De slinger wordt in huize Van den Bovenkamp wel het *heen-en-weer* genoemd en moeder rijmt soms, als ze ernaar verlangt dat de schoolvakantie voor Teus en zijn zus voorbij zal zijn:

*'Ik zal de klèpel uit de klok slaon
as jullie weer naor schòdòl gaon'.*

Aan de wanden hangen in beide woningen een *scheurkalender*, een *spiegel* en soms een *kiekje*, een foto, een *plaat*, bijvoorbeeld van de *breeje en de smalle weg* of een *belijdenisplaat*. Bij Truus ook nog een *schilderij* en een *diploma* van haar vader. Verder maakten de beide moeders een *merklaap*, een letterdoek. Bij Truus staat er een spreuk op:

'O mens wil merken

De tijd heeft vlerken'

en bij Teus staan er *boerderaië*, *molens*, *schepe* en *dinge die met eten te maoke hadde* op geborduurd.

Zowel in het huis van Truus als in dat van Teus is er een *pijperék*. Bij Truus staat erop:

't Is geen man die niet roken kan'

en bij Teus:

'Een tevreden roker is geen onruststoker'.

Al vroeg is er bij Truus een *raadio* gekomen. In het begin was dat *duvelsding*, zoals het door sommige behoudende bezoekers wel werd genoemd, aangesloten op een kastje in de muur, waarbij je met een knop uit een paar stations kon kiezen. Diepeveen van de Hoofdstraat had met een *looien kaobel* de huizen aangesloten. Buren van Truus hadden eens een speld met een draadje in de kabel gestoken en hadden toen een gratis zender. Als je geen NCRV of KRO op de *raadio* had staan, dan *sting ie op 't verkeerde gaotjie*, zo zei men.

Teus verbaast zich er steeds over, dat er bij Truus in huis op de *vensterbaank* zo veel bloemen staan. Eerst *graoniums*, *kaaktusse*, *klievia's* en *fiekusse*, later ook *begonia's*, *sieklame* en *saansevueria's*.

Truus geniet op haar beurt van de vogelkooi bij Teus, waarin zij nu eens een *knaorie*, *kree* of *koerduif* aantreft en dan weer een *sjsie*, *parrekiel* of *pappegaai*.

'Die vogels houden we', zo vertelt Teus, *'tege koledaampvergiftiging en de koerduif ook om 't weer te veurspelle'*.

Woningen en namen in Veenendaal

Een onderzoek verricht door leerlingen van het Christelijk Lyceum te Veenendaal.

DOOR ANDRÉ VAN DIJK, BEWERKT DOOR HENK VAN 'T VELD

In dit tijdperk van betrekkingen op wereldniveau is het belangrijk voor een plaats als Veenendaal om zich te onderscheiden en van zichzelf een duidelijk en getrouw beeld te geven. Historie en eigen karakter gaan hand in hand.

Aan de 'prachtige mijl', zoals de Kerkewijk¹ wel is genoemd, liggen vele woningen die een naam hebben. Dragen deze namen bij aan het unieke en herkenbare eigen karakter van onze woonplaats?

Om hier een antwoord op te kunnen geven, hebben we eerst een lijst van bestaande namen opgesteld. Vervolgens hebben we onderzocht hoe in officiële stukken Veenendaal wordt gekarakteriseerd. Ten slotte hebben we de lijst van namen vergeleken met het officiële beeld van Veenendaal. Het resultaat is dat dit officiële beeld bevestigd wordt.

Maar volgens de Noorse antropoloog Thor Heyerdahl is er een overvloed aan ruimte om de creativiteit van burgers te activeren om nieuwe, unieke namen te bedenken.

Inleiding

Woningen hebben soms een naam. Voorgevels van huizen vermelden dan sierlijk of zakelijk, hoe bewoners hun huis believen te noemen. Versterkt dit het eigen karakter van Veenendaal?

Laten we eens kijken. Een sprekend voorbeeld komt uit onze omgeving. In Rhenen draagt een oud huis de naam 'Vrijheid'. Dit huis stond in de meidagen van 1940 in de frontlinie, toen de

gevechten bij de Grebbeberg hevig waren en het Nederlandse leger zich verzette tegen de Duitse invasie. Het woord 'Vrijheid' in de daklijst is een naam van grote klasse, die het eigen karakter van de woning en van de stad Rhenen versterkt.

Onze school, het Christelijk Lyceum Veenendaal, staat aan de Kerkewijk, een sierlijke laan waar nogal wat woningen een naam dragen. Wie uit Rhenen komt en onze plaats binnenrijdt, leest namen als 'De Bergrand', 'Alpha', 'Ora et Labora' en 'Panta Rei'. Echt wel namen die tot nadenken aanzetten over de aard van de plaats. 'Panta Rei' (alles stroomt) bijvoorbeeld verwijst via de betekenis naar een riviernaam die 'stroom' betekent: de Rijn.

Het onderwerp van dit onderzoek cirkelt om namen van woningen en de identiteit, het eigen karakter, van de woonplaats Veenendaal.

Wonen in een huis met een bijzondere naam moet voor de bewoners een bijzonder gevoel van toebehoren betekenen; voor de voorbijgangers die de naam lezen, is het ook geen onverschillige zaak welke titel op de gevel van een huis staat. Wie van de Kerkewijkse straatkant af de opschriften leest, wil graag begrijpen wat er staat en wat het verband is met Veenendaal.

De hoofdvraag

Vanuit deze overwegingen zijn we gekomen tot de hoofdvraag: Dragen de namen van woningen aan de Kerkewijk bij aan het bijzondere en herkenbare karakter van Veenendaal, een plaats met 60.000 inwoners in de Gelderse Vallei? Wat is er uniek aan deze plaats? Wat herkenbaar? En hoe komen die zaken in namen tot uitdrukking?

Drie deelvragen

We hebben, om ons onderwerp stap voor stap te benaderen, drie deelvragen gekozen:

¹ In het Historisch Museum Het Kleine Veenloo toont de topografische kaart van Justus van Broeckhuijsen uit 1705 de Kerckweg. Drie huizen staan op de Kerckweg getekend. Drie naamloze huizen. Nico Hiensch geeft in *Tijdreis* de betekenis van Kerkewijk: een wijk is een sloot om turf af te voeren.

1. Welke namen van huizen leest de voorbijganger langs de Kerkewijk?

2. Hoe omschrijft men in algemene termen het karakter van Veenendaal? Wat is uniek en herkenbaar?

3. Welke Kerkewijkse namen voldoen aan het unieke en herkenbare karakter van Veenendaal?

Zo wordt het belang van het onderwerp duidelijk. Het belang is bezinning op de eigenheid van onze woonplaats en van de directe omgeving van het Christelijk Lyceum aan de Kerkewijk.

Onze leraar geschiedenis, drs Joop de Vries, heeft op die bezinning gewezen in het historisch tijdschrift *Kleio*. In *Kleio* van februari 2005 leest men over omgevingsgeschiedenis. De Vries schrijft: 'Eerst fietsen wij erlangs zonder erbij na te denken. Nu zien wij beelden, de villa's.' Eerst kijk je achteloos naar je vertrouwde omgeving, omdat zij zo vertrouwd is. Daarna wil je die omgeving juist goed leren kennen, ook de namen uit de omgeving.

Maar niet alleen bezinning op het verleden en het heden is belangrijk, ook op de toekomst. Misschien zijn er bewoners die overwegen om aan hun huis een naam te gaan geven. Zouden onze overwegingen over het eigen karakter en de herkenbaarheid een richting aan die voorgenomen naamgeving kunnen geven?

Deelvraag 1. Welke namen van huizen leest de voorbijganger langs de Kerkewijk?

We zijn voor ons onderzoek eens gaan fietsen over de Kerkewijk en hebben een namenlijst samengesteld, van de Markt tot restaurant 'La Montagne': woningen, enkele kerken, een theater en een brug. Ook tekenden we de namen op van enkele woningen aan een zijstraat: de Kanaalweg. We waren verbaasd over de rijkdom aan namen en

schreven er veel op. Zelfs namen die zijn verdwenen en waarvan soms alleen nog sporen te vinden waren.

De lezer die de moeite zal nemen de Kerkewijk af te wandelen met de lijst in handen - het wandelen over de prachtige mijl is een genoegen op zichzelf -, zal ongetwijfeld meer namen ontdekken of correcties kunnen aanbrengen. Voor ons doel - het ontdekken van het unieke en herkenbare karakter van Veenendaal aan de hand van namen van huizen - is deze ruwe inventaris naar alle waarschijnlijkheid heel geschikt.

Een enkele keer ontmoetten we een bewoner voor zijn huis die welwillend over de achtergrond van de naam van zijn woning sprak. Hier het eerste resultaat:

De bewoner van het huis 'De Spijker', de heer Zwier Slik, vertelde ons het volgende. In september 1944 reed een Duitse legercolonne over de Kerkewijk. Saboteurs hadden strooispijkers

'De Spijker' (foto Cor Slok, 2007).

'La Montagne' (collectie Gemeentearchief Veenendaal).

op het wegdek gelegd. Verschillende legertrucks liepen lekke banden op en dus vertraging. Het was naar alle waarschijnlijkheid op of rond Dinsdag. Er volgden harde represaillemaatregelen. Een van de huizen in de buurt werd tot de

grond toe afgebrand. Een Veenendaalse bewoner werd gedwongen dienst te nemen in het Duitse leger. De naam 'De Spijker' houdt anno 2007 deze gebeurtenis nog scherp in herinnering.

Kerkewijk

Dei Gratia (261, naam verwijderd)
Alpha (tegenover 236)
De Berk (197)
Eigen Haard (191)
De Spijker (187)
Ten Anker (175)
Ora et Labora (169-171)
Oase (143)
De Hoeve (141)
Panta Rei (139)
Petrakerk (135)
Domus Paterna (133)
De Merel (131)
'tnieuwehuis (129)
Vredeskerk (125)
Gravenborgh (hoek Parallelweg)
Spoorstaete (81-89)
Freule Laut van Aysmaflat (79)
De Engelenburgh (77)
Teekenschool (69)
Middelwijck (67)
Huibers en Jarring (65)
Burgemeester J. H. van Schuppenbrug
Repos Ailleurs (47, inmiddels gesloopt)

De Bergrand (256)
Eijckenhorst (262)
Annie (234)
Laroste (186)
De Grenspaal (184)
Bertha (174)
De Vink (170)
De Tol (156)
De Rozelaar (154)
Zuiderhorst (138)
Je Maintiendrai (116-120, naam verwijderd, oude marechausseekazerne)
Festina Lente (112)
De Bonte (106)
De Oude Weg (82)
De Staete (40)
Het Groene Huis (28)
Brugkerk (18)
Pro Rege (aan zijstraat Kanaalweg 1)
de iemkorf (Kanaalweg 2)
De Lampegiet (10)
De Korenbeurs

De Markt (collectie Gemeentearchief Veenendaal).

Het huis 'De Grenspaal' vertelt van de oude gemeentegrens. Tot aan die woning liep vóór de grenscorrectie het grondgebied van de gemeente Rhenen. De naam van huize 'De Tol' - een fraaie villa tegenover het CLV - moet men daarmee in verband brengen: die woning ligt tegenover de vroegere tol. De heer Slik gaf aan dat de rooilijn vandaag de dag nog de verschillende opvattingen van Rhenen en Veenendaal langs de openbare weg zichtbaar maakt. Interessant is het inschrift 'Tee-

kenschool 1913'. De naam herinnert aan de aanvang van het eerste voortgezet onderwijs in Veenendaal. Het vak tekenen wijst op het ambachtelijk vervaardigen van bouwschetsen en bestektekeningen. Dit vak noemde men op de HBS (Hogere Burgerschool) lijntekenen. De 'Teekenschool' was de voorganger van het Veenendaalse vmbo (voorbereidend middelbaar beroepsonderwijs).

De naam 'Repos Ailleurs' betekent 'rust elders'. Deze aansporing is ontleend aan Mamix van Sint Aldegonde. Mamix was de protestantse schijver van ons nationale volkslied, het Wilhelmus. De naam 'Repos Ailleurs' is door een industrieel aan de - nu afgebroken - markante hoekwoning gegeven, omdat hij de bijbelse en calvinistische opvatting deelde dat er na dit leven rust is in de hemel.

Al met al een reeks opmerkelijke namen en de lezer zal wel aan willen nemen dat er achter veel meer namen of spreuken een verhaal steekt dat de moeite waard is om te vertellen. Instanties als de Historische Vereniging Oud Veenendaal en het Gemeentearchief Veenendaal zowel als de Kerkewijkse bewoners moet men op dit punt van huisnamen nog maar eens vragen naar de achtergrond.

Deelvraag 2. Wat is in het algemeen uniek en herkenbaar voor Veenendaal?

Enkele representatieve informatiebronnen inzake het zelfbeeld van Veenendaal en / of het beeld dat anderen ervan hebben, nemen we nu door op kenmerken die alleen voor Veenendaal gelden. We sommen de bronnen op:

1. De woningwet en de welstandsnota geven de juridische kaders aan.
2. De website van de gemeente Veenendaal vertelt waar belangstellende burgers naar zoeken.
3. In de gemeentegids Wegwijs in Veenendaal, editie 2001, vertelt de burgemeester wat Veenendaal kenmerkt.
4. De provincie Utrecht gaat in haar publicaties in op de ontwikkelingen in Veenendaal-oost.
5. Enkele gedateerde publicaties besteden aandacht aan het cultuurhistorisch erfgoed.
6. Een website over city branding (het zich op de kaart zetten als stad) verrijkt onze inzichten.

Deze zes bronnen zullen ons een antwoord moeten geven op de vraag naar het unieke en herkenbare karakter van onze woonplaats.

Ad 1. Eerst de wettelijke kaders. Heeft een inwoner alle vrijheid om een naam van een huis te kiezen? Of zijn er wettelijke beperkingen? Nederland heeft sinds 1 januari 2003 een gewijzigde woningwet. De gemeente Veenendaal heeft als gevolg van deze wet een nieuw welstandsbeleid vastgesteld. De welstandsnota heeft als doel 'de ruimtelijke kwaliteit van de openbare ruimte in Veenendaal te bevorderen'. Namen van huizen hebben te maken met de openbare ruimte. De welstandsnota spreekt in deel A van juli 2004 over de adviserende rol van de welstandscommissie. Het advies van de welstandscommissie aan burgemeester en wethouders komt erop neer dat het uiterlijk van een bouwwerk 'niet in strijd mag zijn met de redelijke eisen van welstand'. Naamgeving is dus vrij, als de aangebrachte namen voldoen aan redelijke eisen van welstand.

Ad 2. Het inhoudelijk perspectief van de gemeente Veenendaal. De website van de gemeente memoreert met enige trots aan Veenendaal als groenste stad van Nederland. Een veelbezochte webpagina heet 'Veenendaal, een unieke stad'. Het woord 'unieke' wordt vet gedrukt. 'Veenendaal is in 1997 niet voor niets benoemd tot *groenste stad* van Europa en in 2004 tot groenste stad van Nederland.' En: 'De landelijke Fietzersbond heeft Veenendaal uitverkoren tot *Fietsstad 2000*.' 'Bovendien is Veenendaal een unieke winkelstad. In 2004 is Veenendaal uitgeroepen tot *beste koopstad* van de provincie Utrecht.' Zie www.veenendaal.nl.

Ad 3. Burgemeester J.J. Spros schreef enige jaren geleden dat 'Veenendaal groeit in alle opzichten'. 'Met een zakelijke blik en voortvarende aanpak heeft Veenendaal zich ontwikkeld tot wat het nu is: een sterke en bloeiende gemeente met volop bedrijvigheid en werk met een belangrijke regiofunctie en een groene woonomgeving vlakbij de randstad in een mooie omgeving tussen Heuvelrug en Vallei', aldus de burgemeester in de gemeentegids van 2001.

Ad 4. Voor de nieuwe woonwijk Veenendaal-oost, 'waar nu nog schapen en koeien lopen', geldt als vernieuwend begrip 'levensloopbestendigheid'.

Ad 5. Zo'n vijftig jaar geleden ging het in de beschrijvingen minder om gunstige publiciteit. In de zesde druk van de Winkler Prins Encyclopedie (Amsterdam, 1953) lezen we de volgende karakteristiek:

VEENENDAAL, Utrechtse gemeente van 1138 ha met 15.460 inwoners, van wie 90 % Prot., 5 % R.K., 5 % andersdenkenden, ligt in het Zuiden van de Gelderse Vallei en grenst aan Gelderland. Hoofdbronnen van bestaan zijn: industrie (wol, katoen, kousen, tricotages, confectie, sigaren, kogellagers, blik-, metaal- en chemische industrie en handel: vele groothandels-bedrijven in velerlei artikelen). Aan de rand der gemeente enige landbouw op de zand- en veenbodem. In de kom van het dorp wonen ca 19.000 inw., van wie ca 4.500 behoren tot de gemeente Ede (Gelders-Veenendaal).

De kleine studie van Thoomes en Sandbrink *Vier eeuwen Veenendaal* (Wageningen, 1949) gewaagt van 'een rusteloze ondernemingsgeest altijd bereid om nieuwe zaken aan te pakken'. De zakelijke beschrijving van de WP krijgt in hun bewoordingen een spirituele aanvulling.

Ad 6. Architect ir Johan Huibers wees me in een conversatie op de ijsbaan op het belang van city branding. Wie websites bezoekt met de bedoeling een stad op de kaart te zetten, komt bijvoorbeeld op de prachtige site 'Placebrands. Places with purpose' (Plaatskenmerken. Plaatsen met een doel). Deze website stelt dat de namen recht moeten doen aan de pluriformiteit op politiek, maatschappelijk en cultuurhistorisch gebied. We vatten samen: Wat maakt volgens de documenten de Veenendaalse identiteit in het algemeen uniek en herkenbaar? Het antwoord luidt:

1. De overgang van zand- naar veenbodem;
2. de groene werkelijkheid;
3. de ondernemingszin;
4. het protestantse karakter;
5. de historische achtergrond;
6. het geringe gemeenteoppervlak.

Deelvraag 3. Welke Kerkewijkse namen voldoen aan het unieke en herkenbare karakter van Veenendaal?

Nu we over een ruwe namenlijst beschikken en we de algemene criteria hebben van de eigenheid van Veenendaal, kunnen we nagaan welke woningen met namen tegemoetkomen aan het eigene en de herkenbaarheid van Veenendaal. Het zal duidelijk zijn dat veel namen op zichzelf niet direct identiteitsversterkend zijn. Een vogelnaam als 'De Merel' of beeldspraak als 'Ten Anker' kan men in elke woonplaats tegenkomen.

Veel Kerkewijkse namen doorstaan de toets echter positief in samenhang met andere namen, dus volgens het principe dat het geheel meer is dan de som der delen. Zaak is dat de onderzoeker uit delen gehelen samenstelt. 'Het draait bij erfgoed niet om feiten (hoe oud is dit gebouw, waarvoor werd het gebruikt, wanneer begon die oorlog en hoelang duurde hij?), we moeten ervan uitgaan dat niet alles vaststaat. Het interpreteren van feiten is veel interessanter.' En: 'Erfgoedbronnen kunnen aanleiding zijn het verleden te construeren.' Aldus Tim Copeland in 'Hoe het moet met erfgoed', *Oud Nieuws*, 2003, nummer 4. Deze opvatting zetten we in als het gaat om de namen van de huizen aan de Kerkewijk. We vatten namen samen in groepen.

1. De groep 'ontstaan van de aardoppervlakte' plaatsen we in het teken van de Utrechtse Heuvelrug. Bij de Cuneraweg lezen we: 'Welkom in het Nationaal Park Utrechtse Heuvelrug'. Een aantal namen kan men hieronder rangschikken: 'De Bergrand', 'La Montagne'. Die Franse bergnaam doet menig Europeaan de wenkbrauwen fronsen. De Franse taal kan niet verhullen dat de Elsterberg en de Amerongse Berg met hun 70 meter hoogte de naam 'berg' eigenlijk niet verdienen.

2. De groep 'groene werkelijkheid' vinden we gerepresenteerd in de namen: 'de iemkorf' (de bijenkorf), 'Zuiderhorst', 'De Vink', 'De Rozelaar', 'De Merel', 'Eijckenhorst'. Van Dale zegt over 'horst': hoog en ruig nest van roofvogels. En allicht denkt men aan de rode wouw die wel op Prattenburg gezien wordt en aan de havik die daar broedt. De havik als aanwijzer van een groene omgeving.

'De iemkorf' (foto Cor Slok, 2007).

3. De groep 'industrie' is vertegenwoordigd door namen als 'Ora et Labora' (bid en werk), een spreuk die mede aanspoort tot een ijverige manier van leven. 'Repos Ailleurs' zet ertoe aan hier te arbeiden, want rust is elders. 'Oase' kan een indirecte verwijzing zijn naar een welbesteed leven, zoals ook 'Ten Anker'. Mooi is de combinatie 'Ten Anker' en 'Panta Rei'. 'De Korenbeurs' wijst onbetwist op handel.

4. De groep 'bovennatuurlijk' heeft te maken met het vanouds protestantse karakter van Veenendaal. 'Het dak boven het huis van de taal' - zoals de theoloog en filosoof F. Rosenzweig dat noemt - komt tot uitdrukking in 'Dei Gratia' (de genade van God), 'Ora et Labora', 'Repos Ailleurs', 'Petrakerk' en 'Vredeskerk'. Het woord 'vrede' in 'Vredeskerk' stijgt op als een duif boven de Kerkewijk.

5. De groep 'historische achtergrond' is vertegenwoordigd door 'De Spijker'.

'Ora et Labora' (collectie Gemeentearchief Veenendaal).

6. Tot de groep 'gering gemeenteoppervlak' behoort 'De Grenspaal'.

Ten slotte

De hoofdvraag was: Dragen de namen van woningen aan de Kerkewijk bij aan het bijzondere en herkenbare karakter van Veenendaal? Het antwoord is bevestigend.

1. De namen in hun geconstrueerde samenhang vertellen over de unieke herkenbaarheid van Veenendaal wat betreft de aardoppervlakte, de geschiedenis en de industrieën.

2. Ook duidelijk is dat woningen en andere gebouwen langs de Kerkewijk nog ruimte bieden om het karakteristieke van onze stad te versterken. Een voorbeeld: de fietsenstallingen langs het NS-station, de fietsenhandelaar Konings (nummer 44), de duizenden fietsen die dagelijks bij het CLV staan; met gemak valt via de naamgeving de eretitel 'Fietsstad' te markeren.

3. Wie de principes van het zich op de kaart zetten overdenkt, moet tot de conclusie komen dat het domein van namen, woningen, en plaatsen in Veenendaal nog tot verrijkende initiatieven kan leiden.

4. Voor ons staat vast dat de mooiste naam die van 'de iemkorf' is. Veel namen hebben een verouderde spelling: 'Spoorstaete', 'Gravenborgh', 'De Engelenburgh'. Een zekere hang naar deftigheid spreekt eruit, een hang die wordt overtroffen door de sympathieke, verouderde uitdrukking 'iem' voor bijen. Het huis 'de iemkorf' bood indertijd woonruimte aan een gezin van tien personen. De naam wijst niet alleen op gezinsdrukte, maar refereert ook aan de Veenendaalse bijenmarkt en past zo in de groene groepsnaam.

Mooi is ook de aansluiting bij Mamix van Sint Aldegonde, die een fel protestants boek schreef waarin hij de bijenkorf als beeld voor de Rooms-Katholieke Kerk gebruikte, waardoor 'de iemkorf' samen met 'Repos Ailleurs' een cultuurhistorische groep vormt die verwijst naar Antwerpse connecties, want Mamix was in de zestiende eeuw burgemeester van Antwerpen. 'De iemkorf' representeert Veenendaal in veel opzichten: een prachtnaam!

Uitgelezen

Veense namen van vroeger. Namen van mensen en van percelen. Alberti heeft de eeuwen getrotseerd, maar wie kent nog het Neusje of de Tusjeszak? Ziehier de bewogen geschiedenis van een familie uit Duitsland en de registratie van enkele honderden veldnamen.

DOOR GERT GROENLEER

De Cantor van Idstein. De geschiedenis van de familie Alberti 1625-2007 door Dirk Adrianus Alberti. Geïll., 250 p., eigen uitgave, ISBN: 978 90 6455 548 0, € 30,-.

Dit stevige boek is veel meer dan een ordinaire genealogie of familiegeschiedenis. Van meet af aan zet de auteur zijn voorvaderen in de context van de lokale én algemene geschiedenis. Hij begint met de cantor Simon Alberti (1625-1680) en eindigt met de uitvoerder Hendrik Alberti (1916-2007), zijn vader. Intussen maken we niet alleen kennis met zeven andere Alberti's in de rechte lijn, maar lezen we ook over heksenvervolgingen, een kindermoord, armoede, de strijd om het bestaan en de Tweede Wereldoorlog. Dirk Adrianus Alberti kent zijn klassieken en heeft Brugmans, Schama, Thoomes en Van Manen geraadpleegd.

Johann Christian was de Alberti die zich in 1788

in Amersfoort vestigde en via Schiedam in 1796 in Veenendaal terecht kwam. Hij was geboren in 1755 in Schweighausen, verdiende de kost als kleermaker in 't Zand oftewel de Zandstraat en overleed daar in 1840 'in eenen armoedigen toestand' (p. 63). Aansprekend is ook de figuur van Matthijs Alberti (1853-1923), een koopman met een drankprobleem die zich na veel aanvechtingen bekeerde en over zijn bekering een brochure schreef. 'Ik kreeg de belofte dat ik de hemel zal binnentreden en de verzekering dat deze belofte werkelijkheid zal worden, wat er ook voorvalt' (p. 91).

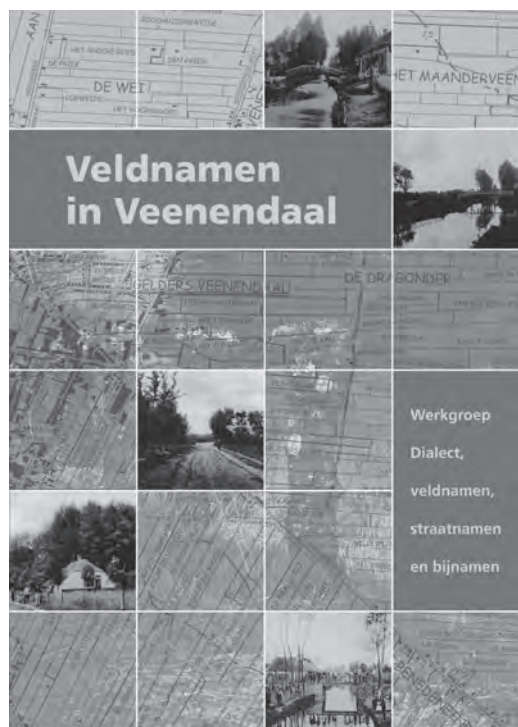
Op onderhoudende wijze doet de auteur verslag van zijn onderzoek in Nederlandse en Duitse archieven. Veenendaal had, in 1986, de primeur: 'Voor het eerst naar het archief. Ik vind hier ontzettend veel Alberti's' (p. 143). Vervolgens vertelt hij over zijn avonturen in archieven van kerken, burgerlijke gemeenten en universiteiten in Duitsland. In het stadsarchief van Nassau zag hij in 1989 het prototype van de vergrijsde, wereldvreemde archivaris: 'Hij zit, gekleed in een witte stofjas, gebogen over vergeelde papieren, een potlood in zijn rechterhand' (p. 154). Zestien jaar later zat de studiezaalambtenaar in Wiesbaden te patiënten op de computer (p. 175). Nee, dan Veenendaal. In het gemeentehuis aldaar werd hij, ook in 2005, doorverwezen naar 'een kamer in de kelder. Het is een kleine ruimte waar meerdere mensen aan het werk zijn, oude kranten bekijken etc.'. De kopieën waren er gratis. 'Waar maak je dat nog mee' (p. 158). Daar dus.

Historisch en taalkundig klopt het niet altijd en ook de uitwijdingen en herhalingen zijn af en toe storend. In plaats van Drenthe en Brabant

maakten Gelderland en Utrecht deel uit van de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden (p. 55), niemand schrijdt moeizaam neer op een stoel (p. 13) en het verhaal van Johann Wachmann is misschien wel functioneel maar ook tamelijk lang (p. 140, 141).

Toch overtuigt het boek - en niet slechts door de inhoud. Het ziet er schitterend uit. Mooi omslagontwerp, mooie letter, mooi papier. Ook is het voorzien van uitgebreide literatuur- en bronnenopgaven én van de onmisbare indexen op achternamen en voornamen. Van Simon Alberti heeft de auteur alleen het geboortejaar kunnen achterhalen. Terecht is hij daarom zijn doorwrochte familiegeschiedenis begonnen met de cantor van Idstein. Voor het boek moet u zijn bij Boekhandel Van Kooten in Veenendaal of Kniphorst boekverkopers in Wageningen.

Veldnamen in Veenendaal door de Werkgroep Dialect, veldnamen, straatnamen en bijnamen. Geïll., 80 p., Historische Vereniging Oud Veenendaal, ISBN/EAN: 978-90-809732-5-1, NUR: 693, € 19,95.

De achtkoppige werkgroep met de lange naam heeft een prachtig product afgeleverd. Henk van 't Veld schreef de tekst, Cees van Oeveren verzamelde en tekende de kaarten, Peter Will droeg de microtoponiemen aan, Hermien Will en het gemeentearchief zorgden voor de illustraties en Hennie Henzen maakte er weer iets moois van. Alleen al de voorkant van het boek is een plaatje. Vaak hadden percelen een naam. Een veldnaam. Voor Veenendaal kwam de werkgroep tot 264 veldnamen en macrotoponiemen. Vergeleken met Epe, waar Otten maar liefst 2600 veldnamen telde, zijn het er niet veel (p. 31). Maar ze zijn opgetekend, ingetekend en verklaard. En er zijn fraaie bij: De Dominee, Huibertje, het Lekkere Watertje, het Neusje van de Zalm, De Smerige Duim. De meeste namen vallen in de categorieën ligging en personen (p. 12, 32).

In de inleiding legt Van 't Veld een theoretisch fundament onder het veldnamenonderzoek van de werkgroep. Hij staat stil bij het wezen, de functie en de betekenis van veldnamen, de naamkunde als wetenschap, de onderzoeksmethoden, de stand van zaken van het onderzoek in Nederland en Veenendaal én het verklaren van de namen. Na enkele inleidende hoofdstukken komen we bij de hoofdmoot: de veldnaamverklaringen op pagina 35 t/m 76. Onontbeerlijk zijn het alfabetisch register en de losse kaarten achterin. Jammer dat zo veel tikfouten de dans ontsprongen zijn.

Een naslagwerk is het, geen leesboek. Je gaat ermee op ontdekkingsreis door 't Veen. En je leert wat bij. Veldnamen zijn namen van akkers en weilanden, microtoponiemen namen van straten en gebouwen en macrotoponiemen namen van wijken en buurten. Dat zijn leuke dingen voor de mensen. Bovendien kunnen historici, biologen, taalkundigen en planologen er hun voordeel mee doen (p. 7, 8).

In het Zeeuws is een g een h en een h een g. Als mijn vader 'in De Heere' was, wist ik waar ik hem vinden kon: op een spits toelopend (= gerend) stuk land 'Achter Mol'. In Veenendaal had je een stuk land en een boerderij die De Geer heetten. Een veldnaam en een microtoponiem (p. 8, 59). Ze geven de omgeving iets persoonlijks en daar kunnen geen kadastrale nummers tegenop.

Logies, gastronomie en recreatie in het Schupse Bos

Zoals gebruikelijk heet voorzitter Henk van 't Veld de aanwezigen welkom en in het bijzonder onze gastspreker, de heer H.P. Deys. De heer Van 't Veld vertelt over de nieuwe uitgave van de Historische Vereniging, Veldnamen in Veenendaal. Deze uitgave, waaraan door de werkgroep Dialect, veldnamen, straatnamen en bijnamen meer dan zestien jaar is gewerkt, bevat drie grote uitvouwbare kaarten en laat een uniek stuk Veense geschiedenis zien.

DOOR INEKE VAN SCHUPPEN

Het boek is mogelijk gemaakt door subsidies van het K.F. Heinfonds en het Prins Bernhardfonds, maar ook door sponsoring van Notariskantoor Ottens. Vervolgens herdenkt de voorzitter een van onze leden van het eerste uur, Hermien Will. Zij heeft een aantal jaren de ledenadministratie verzorgd en zij bekleedde zeven jaar lang de functie van penningmeester van de vereniging. Ook maakte zij deel uit van de werkgroep Dialect, veldnamen, straatnamen en bijnamen. Een aantal mooie foto's in deze uitgave is uit haar collectie afkomstig. Zij overleed aan een ernstige ziekte.

Berg en Bosch

Daarna is de beurt aan gastspreker Henk Deys. Zijn lezing is getiteld 'Logies, gastronomie en recreatie in het Schupse Bos'. Er bevonden zich aan de zuidkant van Veenendaal verschillende horecagelegenheden en een daarvan was hotelrestaurant Berg en Bosch. In 1906 kocht Cornelis van Hardeveld een stuk bos van circa vijf hectare, dat oorspronkelijk had toebehoord aan Agenieta Quint. Een jaar later opende hij er een hotel. Welke architect het gebouw ontwierp is niet helemaal zeker, maar er zijn gegronde redenen om aan te nemen dat het B. van Kreel is geweest. Het gebouw was kubusvormig met twee verdiepingen en een souterrain. Het was het eerste hotel in de provincie Utrecht dat voorzien was van stromend water. Daarvoor liet Kees van Hardeveld een 90 meter diepe put slaan en kreeg hij een hinderwetvergunning 'voor een inrichting tot oppompen van

water door middel van een petroleummotor'. Bij het hotel hoorde een koetshuis, waar de familie in de zomermaanden, als veel gasten het hotel bevolkten, haar intrek nam. Het hotel had een veranda over de gehele breedte van de voorgevel en de hoofdingang bevond zich in feite aan de zijkant. Het bevatte 22 kamers, grote eet- en conversatiezalen en een badkamer.

Kees van Hardeveld was getrouwd met Cornelia van Dolder. Zij overleed op 30-jarige leeftijd, waarna hij hertrouwde met haar zus Adriana. Het was vaak druk en gezellig op Berg en Bosch. Het hotel lag op Rhenens grondgebied, waardoor het niet gebonden was aan de strenge regels die de gemeente Veenendaal hanteerde. Er werd in de weekenden veel getennist op de bijbehorende tennisbaan en er werd menige danspartij gehouden. In 1942 verkocht de heer Van Hardeveld zijn levenswerk aan de heren Hen Heij en Hamp de Ruiter. Voor een korte periode werd het bedrijf voortgezet door Marius en Lies Hupkes, maar in 1944 werd het hotel verkocht aan Gerard Groen, de schoonvader van de nieuwe uitbater, Henri Frisch. Van juni 1943 tot maart 1944 beheerde Frisch het paviljoen van het nabijgelegen zwembad Het Bergbad. Dit bad was in 1932 geopend en Frisch stond bekend als een aardige man die de kinderen uit de buurt gratis liet zwemmen. Frisch probeerde in de oorlog het terrein van Berg en Bosch tot Zwitsers grondgebied te laten verklaren, maar dat bleek niet mogelijk. Op 2 april 1945 werd het hotel door de Duitse Wehrmacht in brand gestoken.

't Koetshuis

Het koetshuis bleef gespaard en daarin zetten Henri Frisch en zijn vrouw hun culinaire activiteiten voort. Op de plaats van het oorspronkelijke Berg en Bosch verrees een chalet in Zwitserse stijl. Het werd in eerste instantie gebouwd als personeelsonderkomen, maar ook de gasten verbleven er graag. In 1964 werd 't Koetshuis door brand gedeeltelijk verwoest. Zeven weken na de brand overleed Henri Frisch.

Zijn dochter Marianne zette het bedrijf voort en wist twee sterren voor het restaurant te vergaren. Op den duur echter bleek het niet mogelijk het restaurant op de oude, stijlvolle manier voort te zetten en op 1 februari 1971 werd het gesloten. Het geheel werd aangekocht door circuseigenaar Toni Boltini, die veel vernielingen aanrichtte. Hij was het die de grafkelder, waarin oorspronkelijk Henri Frisch, zijn vrouw en zijn schoonvader waren begraven, liet gebruiken als toilet. 't Koetshuis heeft in de loop van de jaren nog verschillende eigenaren gehad, maar het wordt nu geëxploiteerd door Paul Roorda.

Pension en ziekenhuis

In de directe nabijheid van Berg en Bosch bevond zich ook pension Bergzicht. In 1898 kochten de drie gezusters Hootsen een kleine boerderij van de familie De Rooij. Een van de zusters vertrok met haar echtgenoot naar elders en de zussen

De koets van De Haas bij Berg en Bosch. Links de noordgevel met de veranda, rechts de westgevel met de hoofdingang. Geheel rechts het pomphuisje van de watervoorziening, 1908 (*Oud Rhenen, september 2006*).

Margaretha en Elisabeth begonnen een pension in het pand. Het pension floreerde en in 1902 volgde uitbreiding door er een villa tegenaan te bouwen. De beide zusters trouwden respectievelijk met de heren Van den Berg en Van Doorn, maar beschouwden hun mannen meer als personeel dan als echtgenoten. Elisabeth kreeg een dochter, Cornelia. Zij werd echter vaker met haar tante Margaretha dan met haar moeder gezien. Dokter Engel was de huisarts van de gezusters en hij was degene die in 1945 bemiddelde bij de overdracht van pension Bergzicht aan de stichting Juliana Ziekenhuis. Om ruimte te creëren werden diverse malen bijgebouwtjes aangebouwd en er werden twee barakken uit Zweden geplaatst. In 1959 was de eerste nieuwbouw een feit, in 1979 gevolgd door een nieuwe vleugel en het karakteristieke ronde zusterhuis. Voor de meeste aanwezigen roepen de dia's van de heer Deys een gevoel van herkenning en nostalgie op. Bekende artsen als dokter Rodenburg, dokter Van Enter, dokter Klomp en dokter Lely komen voorbij.

In 1983 werd de oude villa gesloopt. Bij de fusiebesprekingen in de jaren negentig haakte Veenendaal af en vanaf die tijd waren de inwoners afhankelijk van de medische zorg van het Ziekenhuis Gelderse Vallei in Ede, hetgeen veel Veenendalers een doorn in het oog was. Nu is het appartementencomplex Buitenplaats Rhenendaal op het terrein gevestigd.

Als laatste stipt de heer Deys het ontstaan van het ook in deze buurt gelegen Kwintelooyen aan. Hij heeft geprobeerd de oorsprong van de naam van dit in de volksmond Gat van Schoonhoven geheten gebied te achterhalen. Op een militaire kaart van 1800 is Quintelooijen al te vinden en deze naam is waarschijnlijk terug te voeren tot de eigenaar, Quint. Vandaar is het maar een klein stapje naar Kwint. Waar de aanduiding 'looijen' vandaan komt is voornamelijk onbekend.

Henk van 't Veld bedankt zijn naamgenoot Henk Deys voor zijn verhaal, dat getuigt van veel onderzoek en liefde voor details. Hij overhandigt hem drie uitgaven van de Historische Vereniging en een welverdiend boeket bloemen. Daarna wenst hij de aanwezigen wel thuis.

Het laatste woord

Vorige maand verscheen als publicatie van de HVOV het boek Veldnamen in Veenendaal. Een uniek stuk Veense geschiedenis is in dit naslagwerk vastgelegd. In Gelderland, vooral op de Oost-Veluwe, zijn over veldnamen tal van publicaties verschenen, maar in Utrecht is deze uitgave enig in haar soort.

DOOR HET BESTUUR

Zestien jaar heeft de werkgroep Dialect, veldnamen, straatnamen en bijnamen aan deze uitgave gewerkt.

IN MEMORIAM HERMINA HELENA WILL-VAN BARNEVELD

Een van de leden in de laatste jaren, 2003-2007, was Hermien Will, die uit haar collectie prachtige foto's voor het boek heeft afgestaan.

Ze was al te ziek om bij de uitreiking van het eerste exemplaar aan wethouder Pilon aanwezig te zijn. Kort daarna is zij overleden, mocht zij gaan schuilen bij haar Heer en Heiland.

We herdenken haar inzet, niet alleen voor de werkgroep, maar ook voor de vereniging in haar geheel. Eind 1989 nam zij de ledenadministratie over van de heer Kruidhof. In 1990 volgde ze ook Govert Kool op als penningmeester. Eind 1991 gaf ze de pen van de ledenadministratie over aan haar echtgenoot Peter; in 1997 gaf ze de sleutel van de schatkist over aan Wout Brands.

Een lieve vrouw, die aandachtig luisterde, met grote bescheidenheid sprak, heel nauwgezet werkte en met liefde steeds weer gegevens opdiepte uit haar rijke kennis van het Veense verleden.

De familie Will ontving vele blikken van medeleven uit de kring van de Historische Vereniging. Aan de hun bekende adressen van de betrokkenen is een dankbetuiging verzonden. Mocht het zo zijn dat daarbij iemand is overgeslagen of vergeten, dan laten zij langs deze weg weten dat zij u voor uw betrokkenheid dankbaar zijn.

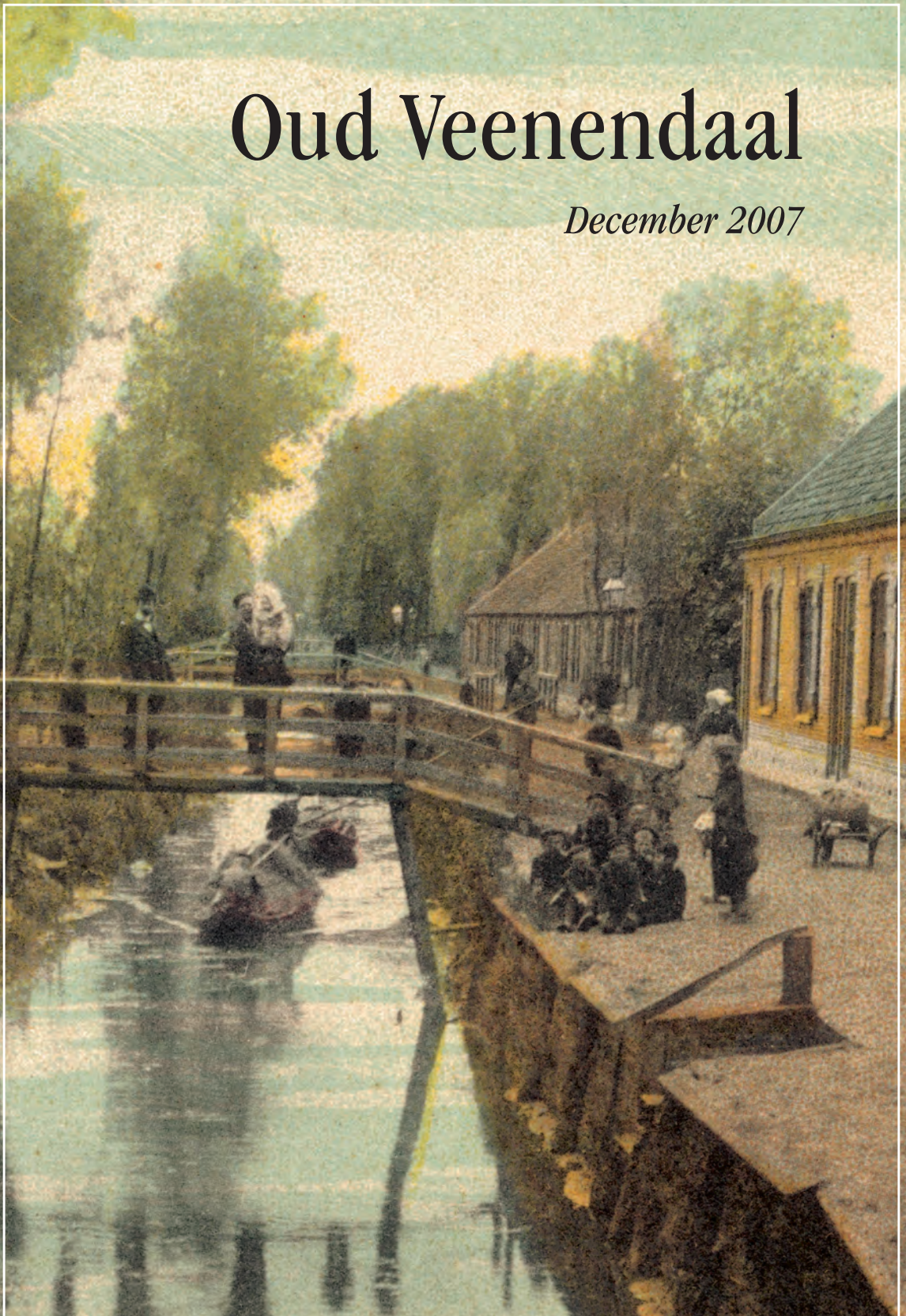
Binnen de gemeentegrenzen van Veenendaal hebben vele percelen een naam gedragen. Door voortgaande verstedelijking, industrialisatie, ruilverkaveling en grootschaligheid in de landbouw gingen vele verloren. Met *Veldnamen in Veenendaal* is belangrijk erfgoed overzichtelijk vastgelegd. Een rondwandeling over de velden maken we op onze volgende ledenbijeenkomst door middel van een powerpointpresentatie, vervaardigd door de voorzitter van de werkgroep. Alle leden zijn van harte welkom op:

- **Donderdag 27 september**
- **Ledenbijeenkomst HVOV**
- **Dr H. van 't Veld: 'Veldnamen in Veenendaal'**
- **De Meent, Grote Beer 10**
- **Aanvang: 19.45 uur**
- **Toegang gratis**

Noteer alvast in uw agenda de volgende ledenbijeenkomst: donderdag 13 december 2007, filmavond.

Oud Veenendaal

December 2007

- 22^e jaargang, nummer 4
verschijnt 4 maal per jaar

REDACTIE

Kees-Willem Bruggeman

Gert Groenleer

Ineke van Schuppen

Cor Slok

redactie@oudveenendaal.nl

BESTUUR

Dr H. van 't Veld, voorzitter

Mevr. G.M.J. van Schuppen-Diepeveen, secretaris

Mr R. Ottens, penningmeester

A. Aalbers

D.J. Bouwhuis

W. Brands

C.J. Slok

info@oudveenendaal.nl

Secretariaat:

Mevr. G.M.J. van Schuppen-Diepeveen, Eekwal 3,
3904 DL Veenendaal, telefoon 0318 511066

Ledenadministratie:

Berry Henzen, Paddestoelenlaan 110,
3903 GG Veenendaal, telefoon 0318 527491

Werkgroepen en commissies:

D.J. Bouwhuis, Bezaan 1,
3904 PA Veenendaal, telefoon 0318 528830

Bank:

Rabobank nr. 395110106, t.n.v. Historische
Vereniging Oud Veenendaal

De contributie bedraagt € 17,50 per jaar.

Losse nummers van dit blad € 5,-.

Het lidmaatschap van de vereniging loopt gelijk met
het kalenderjaar.

Opzegging alleen schriftelijk en tot vier weken vóór
het begin van het nieuwe verenigingsjaar.

Druk: Hennie Henzen Reclame bv, Veenendaal.

Niets uit deze uitgave mag worden gereproduceerd
zonder schriftelijke toestemming van de redactie.

ISSN: 0926-2857

Historische Vereniging Oud Veenendaal

Inhoud

98	Om te beginnen De redactie
99	De schijnwerper op... (5) T. van Beek
117	Bijzonder belicht H. Henzen
120	Honderdjarigen in Veenendaal (11) W.C. van Elst
125	Veelzeggende veldnamen G.M.J. van Schuppen-Diepeveen
128	Het laatste woord Het bestuur

Om te beginnen

Tegen de tijd dat u dit voorwoord leest, is het bijna winter. Het laatste nummer van jaargang 2007 alweer.

DOOR DE REDACTIE

We hebben ditmaal een uitgebreid verhaal over de markante Veenendaler Eef van Asselt. Sportbestuurder bij Sparta, gymleraar, jurylid, 'zwemambassadeur', ambtenaar... Wat al niet? Een mooi verhaal van Teus van Beek.

Hennie Henzen heeft weer foto's uit de oude doos. Iedereen wordt van harte uitgenodigd voor een 'praatje bij een plaatje'. Gelukkig was onze oproep niet aan dovemansoren gericht.

Onze honderdjarige is deze keer Elisabeth Bijl-Spronk. Deze vrouw komt - zoals Wim van Elst heeft beschreven - uit een wel heel sterke familie; dat tipje van de sluier lichten wij nu alvast voor u op. Tijdens de laatste bijeenkomst werd door onze voorzitter, Henk van 't Veld, uiteengezet hoe het zit met de zogenaamde veldnamen. Niet toevallig natuurlijk, want zojuist publiceerde de vereniging

hierover een mooi boek. En wie maakt er deel uit van de desbetreffende werkgroep... u raadt het al. In het verslag leest u een samenvatting van de avond. De voorzitter heeft ook weer het laatste woord.

Rest ons nog te vertellen dat de vereniging weer enkele giften mocht ontvangen. Wij noemen u een stapel documenten over de Scheepjeswol. De gever is de heer Wilrik van 't Noordende. Verder zijn we verrijkt met een beeldverslag van de nieuwbouw aan de Juliana van Stolbergsschool en de kleuterschool Bij de Molen, geschonken door de heer Heida, het vroegere hoofd van de Juliana van Stolbergsschool. Ten slotte kunnen we gelukkig eindelijk de schenker van de krantenartikelen over dr Thoomes vermelden. Het gaat om mevrouw Cluistra. Veel leesplezier maar weer!

Fragment van een kaart in het boek *Veldnamen in Veenendaal*, 2007

De schijnwerper op... (5)

... Eef van Asselt, een gedreven sportleraar (1908-1997). In 2002 was het vijftenzeventig jaar geleden dat de gymnastiekvereniging Sparta werd opgericht. Ter gelegenheid daarvan werd een fotoboek samengesteld. In een bijlage van dat boek werden de namen van de personen vermeld die op de afgedrukte foto's staan. Er zijn mensen bij die wel tien keer of meer in die fotogalerij voorkomen, zoals de oudgedienden Bouman, Dirk van de Meijden, Achterberg, Gert van Eden, Frans Leppers, Pater en het echtpaar Vaartjes, die zich in de loop der tijd voor de vereniging hebben ingezet. Ook bestuurslid Jan Stip stond in de begintijd van de vereniging dikwijls op een plaatje. Het valt op dat Eef van Asselt meer dan dertig keer in het fotoregister vermeld wordt. Een insider zal opmerken: 'Da's niks bijzonders, want hij was de leider'.

DOOR TEUS VAN BEEK

En zo was het ook. Eef van Asselt bleek al gauw een 'geboren leider' te zijn. Hij regelde wat geregeld moest worden. Bij Sparta, maar ook bij verenigingen buiten onze woonplaats en niet alleen met gymnastiek. Zijn talent kwam ook in het laatste oorlogsjaar van pas toen hij evacuatiekampen beheerde. Ook het educatieve werk als gymleraar op de scholen en het organiseren van jeugdkampen waren hem op het lijf geschreven. Hij leerde de jeugd, maar ook de ouderen. Zijn bejaardengymnastiek in het zwembad trok landelijke belangstelling.

Afkomst

Er bestaat een genealogie van het geslacht Van Asselt, samengesteld door Jan van Asselt, Evert de Jonge en Lidy Overduyn. Daaruit blijkt dat de leden van de Van Asseltstam over geheel Nederland verspreid zijn. Er komen papiermakers, emigranten, dominees, kooplui en arbeiders in het register voor. De samenstellers traceerden de alleroudste generaties op 'het goed Asselt' bij Apeldoorn.

Het lezen van de Van Asselt-stamboom kan soms niet zonder een glimlach. Nadat op 11 januari 1913 dominee Willem van Asselt te Apeldoorn

overleden was, liet zijn weduwe, mevrouw W. van Asselt-Walhof, onderaan de overlijdenskaart drukken: 'Verzoeken van rouwbeklag verschoond te blijven'. Blijkbaar een dame van het no-nonsensetype. En met Anthonie van Asselt, geboren op 20 maart 1886 te Veenendaal (overleden in Almelo) kon je beter geen ruzie maken. De geschiedschrijver beschrijft hem als een zeer grote, krachtige man. 'Hij kon een stuur van een transportfiets dubbelvouwen. Op 80-jarige leeftijd heeft hij nog een grote olietank in de grond gegraven.' Deze Anton trouwde met Clara Maria Dorothea Wittrock en vestigde zich onder andere in Renswoude.

Maar nu wordt het hoog tijd om Dirk van Asselt, de vader van Evert van Asselt, voor het voetlicht te halen: Dirk (1872-1959) was wolkammer van beroep en gehuwd met Sophia Versteeg, die een dochter was van Evert Versteeg en Anna Maria Schuppen (de naam werd in de genealogie vermeld zonder 'van'). Het echtpaar woonde aan de Molensteeg F 184 te Veenendaal. Dirk was jarenlang lid van de gemeenteraad voor de Anti-Revolutionaire Partij (ARP) en later voor de Christelijke Arbeiderspartij (CAP). Zie de noot op pagina 116. Hij overleed te Veenendaal op

17 oktober 1959. Het echtpaar liet acht kinderen na: 1. Geertruida. 2. Anna Maria: trouwde met Geurt van Burken. 3. Gerrit: eerste huwelijk met Gerritje Gerritsen; tweede huwelijk met Ottolina Oudhuizen. 4. Evertje: trouwde met Gerrit van Dijk. 5. Wilhelmina: huwde Jan van Dijk. 6. Cornelia: werd de vrouw van Gert Septer. 7. Evert: trouwde met Gerritje van Manen. En nummer 8. Dirk: trouwde met Wilhelmina Gerritsen.

anders de stuifsnieuw je in het gezicht sloeg. Op de Nieuwewegschool ging ik in het laatste schooljaar naar de 'franse klas', ter voorbereiding van de U.L.O.. Verder leren zat er echter niet in, want ik moest met 12 jaar naar de Ritmeester, waar ik loketbediende werd."

Voormalige sigarenmakers weten wat dat voor baantje was, namelijk dekbladen uitgeven aan de mensen die met hun bezige handen de inleg

De familie Van Asselt bijeen ter gelegenheid van het 50-jarig huwelijksfeest van vader en moeder. Het is mei 1943. De bruidegom draagt zijn gouden onderscheiding. Links van hem zijn oudste dochter Geertruida, achter hem Ottolina die naast haar man Gerrit staat. Hun zoon Dick staat achter het echtpaar Eef van Asselt en Gerrie van Manen. Rechts Dirk, die we kenden als de begrafenisondernemer. De foto is gemaakt voor het enige vrijstaande huis op de Heuvel. Dat huis had vader Dirk van zijn spaarcenten laten bouwen. De westzijde van de Heuvel bestond toen, vanaf de Molenstraat gerekend, eerst uit een kruidenierswinkel (Evert en Wies van Hardeveld), vervolgens twee huizenblokken en dan het vrijstaande huis van de foto. Het pand werd eerst meegenummerd met het Kostverloren, namelijk als B 252a. Later veranderde het nummer in Heuvel 14 en ten slotte in 1930 in nummer 19 (*collectie Teus van Beek*)

Evert (Eef) werd geboren in 1908 in de Molensteeg F 184. Later, toen de oplopende weg bestraat werd, veranderde de naam in Molenstraat. Hij vertelde eens over die plek: "Het waren simpele huisjes, met een voorkamer die twee bedsteden had. Wij sliepen boven, onder de pannen. Wanneer er 's winters een sneeuwstorm was, spanden we een laken boven het bed, omdat

verpakten in een omblad. De gemaakte sigaren werden daarna door de loketbediende opgehaald en geteld. Evert had intussen de Ritmeester vervuld voor de Cavansa. Misschien had zijn oudere broer Gerrit, die daar ook werkte, hem overgehaald omdat de Cavansa ook zo'n tabaksuitgever nodig had en hij daar wat meer kon verdienen. De jonge Van Asselt liet zich intussen

in de avonduren voor twee kwartjes per anderhalf uur bijscholen door de meesters Van Schaik en Arnoldussen.

De Cavansa sigarenfabriek werd opgericht door Cornelis van Schuppen, met zijn twee zonen

tien jaar gewerkt.

Op de groepsfoto op pagina 102, gemaakt tijdens een personeelsuitstapje naar het Scheveningse strand in het begin van de jaren dertig, staat Evert geheel links. Zijn broer Gerrit staat achter

directeur Van Schuppen. Rechts van Gerrit staat Jan Verhoef (met hoog boord). Over hem vertelde Eef jaren later aan E. van Ravenswaay: "Jan Verhoef kon geweldig vertellen. Ik ben nog samen met hem op de jongelingsvereniging geweest bij dominee H. Kieviet (1873-1928). Als Jan een inleiding moest houden was het muisstil. Je stond er van te kijken wat een woordkeus deze man had. Het was jammer dat Jan niet kon doorleren omdat hij ook, net als de meeste junioren in die tijd, naar de fabriek moest. Anders had hij het zeker heel ver gebracht."

Evert van Asselt, tweede van links, tussen zijn vrienden (collectie Teus van Beek)

Bertus en Jochem. Vader Cornelis had de nodige ervaring opgedaan bij de Ritmeester. De fabriek stond aan de zuidkant van de spoorwegovergang aan de Kerkewijk, waar nu een appartement gebouwd wordt. Eef van Asselt heeft daar circa

Gymnastiek

Gymnastiek heeft in het leven van Evert van Asselt een grote rol gespeeld. Pak het fotoboek er maar bij dat in 2002 werd samengesteld naar aanleiding van het 75-jarig bestaan van Sparta. Honderdachtentwintig pagina's laten een indrukwekkend beeldverhaal zien. De toen op sportgebied bekende expediteur Ben Stermerdink (Veenendaal-Twente Expres) was in 1927 een van de oprichters van Sparta. Jan Stip was erevoorzitter. De 19-jarige Eef van Asselt werd bij de oprichting in het reglement vermeld als een van de vijf commissarissen.

De ambitieuze Evert zag het toen al helemaal zitten. Zijn doelstelling lag niet in de sigarenfabriek. Hij behaalde in 1929 het diploma spelleider en drie jaar later verwierf hij na avondstudie het diploma 'Verenigingsleider' van het Koninklijk

Personeel van de Cavansa sigarenfabriek rondom hun directeur (collectie Teus van Beek)

Ezeltje rijden was jarenlang de grote attractie op het Scheveningse strand. Links Eef van Asselt (collectie Teus van Beek)

Nederlandsch Gymnastiek Verbond (KNGV). Hij werd betaald leider van Sparta te Veenendaal. In die jaren moest hij nog wel eens een meningsverschil oplossen met zijn clubgenoten, die aan zijn directe aanpak moesten wennen. Maar de vereniging groeide en toonde haar kunnen in jaarlijkse uitvoeringen, die in het begin

van de jaren dertig werden gegeven in de Eierhal, een houten gebouw aan het eind van de Achterkerkstraat, schuin tegenover de oude begraafplaats. Een bejaarde Veenendaler vertelt dat hij als jeugdlid van Sparta aan zo'n uitvoering in de Eierhal heeft meegedaan. Het zou in 1932 geweest kunnen zijn. Tussen de demonstraties van de ouderen door trad de groep junioren op als... muizen. Wie het bedacht heeft is onbekend, maar 'mijnheer Van Asselt' zal er best de hand in hebben gehad. De kereltjes verschenen op het podium in

een nauwsluitend pak van jute. De lange staart was niet vergeten. Het gezicht werd bedekt door het papieren masker van een muizenkop, dat met elastiekjes aan de oren werd vastgemaakt. Die maskers kreeg men in de winkel cadeau bij een of ander artikel. Het moet een fraaie vertoning zijn geweest om de capriolen van die 'muizen'

aan te zien. Het talrijke publiek vond het prachtig. De junioren zelf hadden nog de meeste lol bij de verkleedpartij die aan de opvoering voorafging. Die vond plaats op de zolder van het grote huis naast de Eierhal waar melkboer Van Kampen woonde. Een jaar later trad de groep op met stokpaardjes.

Er was in die tijd geen feest of Sparta werd er ter opluistering bij gevraagd. In 1933 kwam het

Bergbad gereed. Op de openingsdag marcheerde de gymnastiekvereniging onder aanvoering van het Pijperkorps en Caecilia helemaal naar het versierde zwembad aan de rand van de bossen. De kleintjes maakten ook deel uit van de stoet, maar dan op een vrachtwagen van expediteur Ben Stemerding. De Spartanen gingen aan het eind van het feest op eigen gelegenheid naar huis. Toen later de badmeester wegens ziekte

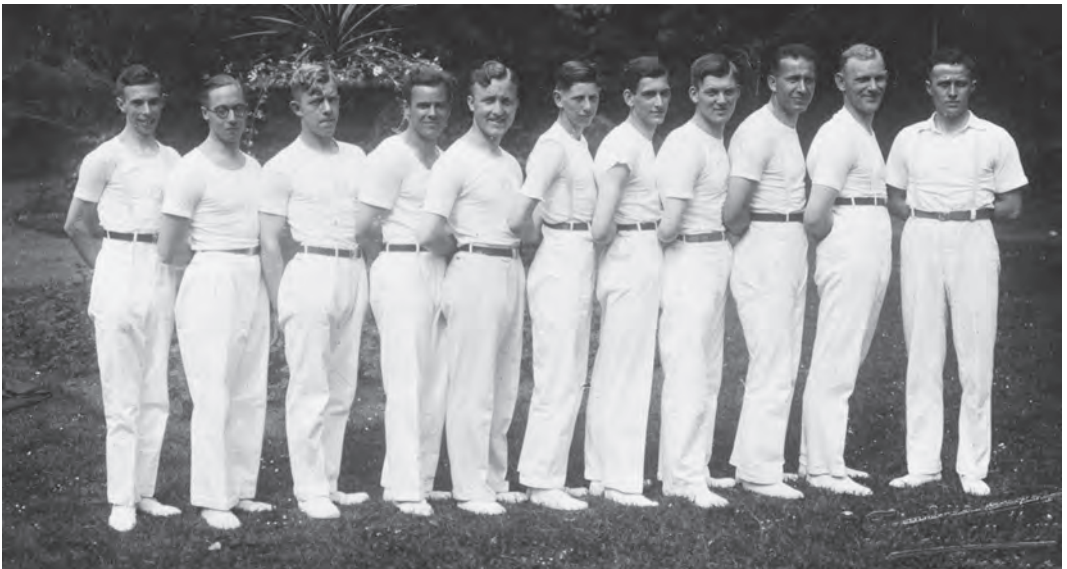
zijn toezicht niet kon houden, werd aan Van Asselt gevraagd hem gedurende zijn afwezigheid te vervangen ("Tja, daar stond ik dan als broekie van een goeie twintig").

Bijverdiensten

Eef van Asselt gaf ook gymnastiekles in Voorthuizen en in Ede. In het bijna 200 pagina's tellende boekwerk dat de christelijke gymnastiekvereniging Door Oefening Kracht (DOK) in Ede in 1997 uitgaf ter gelegenheid van haar 75-jarig bestaan, wordt op pagina 49 de aanstelling vermeld

Eef van Asselt probeerde steeds een ludieke act te plaatsen tussen de officiële demonstraties. Hier, in 1934, staat hij in een jeugdgroep 'die wat deed met hoedjes' (collectie Teus van Beek)

De succesvolle herengroep van het Edese DOK op de Bondsdag in 1935 in Groningen. Van Asselt staat rechts van de groep (collectie Teus van Beek)

van de heer E. van Asselt uit Veenendaal. De archivaris van DOK schreef in dat jubileumboek: "De 'periode Van Asselt', zoals ik de tijd van 1934 tot 1944 noem, was een zeer goede voor onze vereniging. Op het Bondsfeest in Groningen in 1935 werden er door elf heren twee eerste prijzen en een derde prijs behaald."

Van Asselt werkte in de beginperiode als hoofd-leider (ook directeur genoemd) bij DOK voor een salaris van f 1,50 per uur. Er was geen reisvergoeding. Over sociale lasten werd niet gesproken. Nu, driekwart eeuw later, kijkt men vreemd aan tegen dat uurloon. Het waren de beruchte crisisjaren, waarin sprake was van een enorme werkeloosheid. Maar Eef kon van zijn bijverdiensten de tweedehands motorfiets kopen die hij hard nodig had voor zijn avondwerk in Voorthuizen en Ede. In het lokaal van DOK kon 'het werk' beginnen, wanneer men mijnheer Van Asselt hoorde aankomen op zijn stoomfiets.

(Toen DOK in 1997 haar 75-jarig jubileum vierde, werd ook haar oud-leider Van Asselt uitgenodigd. In het clubblad van de Edese vereniging schreef de inmiddels bejaarde Van Asselt over de periode 1934-1944: "Het waren moeilijke crisis- en oorlogsjaren, maar voor ons een onvergetelijke, bange, maar in sommige opzichten ook wel goede tijd. De wederopstanding van D.O.K. is goed geweest. De vereniging is heel groot geworden.")

Intussen gaf Eef van Asselt in de jaren dertig zijn krachten aan Sparta in Veenendaal, dat meer dan 200 leden telde. Hij studeerde in de avonduren en schnabbelde er wat bij in plaatsen buiten ons dorp om een spaarpotje te maken. Hij kreeg verkering met een meisje dat bij hem in de straat was opgegroeid en 'toevallig' ook lid van Sparta was.

Feest

In de eerste volle week van januari 1937 werd in Veenendaal uitbundig feestgevierd ter gelegenheid van het huwelijk van prinses Juliana met prins Bernhard. In en boven de straten werden poorten en versierde bogen aangebracht. Hoogtepunt was een historische en allegorische optocht die op de huwelijksdag door de straten van Veenendaal trok. In de commissie voor die

optocht bevond zich ook Eef van Asselt, die met zijn Sparta de groep 'Prins Maurits' uitbeelde. Hij vertelt daar vele jaren later over in *De Rijnpost*: "De prachtige pakken huurden we bij de firma Schilder in Arnhem. Een wereld van geschiedenis ging voor ons open toen we daar op zolder kwamen. De paarden werden voor zeven gulden gehuurd bij het 4e regiment veldartillerie in Ede. Op de Salamanderhei kregen we paardrijles." Datzelfde artikel vermeldt ook nog het verhaal van mevrouw Scholts-Heij. Zij deed mee met de Ritmeestergroep die 'Prins Willem II' vertegenwoordigde en vertelt: "Op de Kerkewijk sloeg mijn paard op hol en kon met moeite in bedwang worden gehouden. Het was een bar koude dag, maar wel gezellig. De jurk, die gemaakt was van een mooie dikke fluwelen stof, had ik overigens zo mee naar huis willen nemen."

Een jaar later, op 13 januari 1938, was het weer feest. Evert van Asselt trouwde met Gerritje (Gerrie) van Manen, geboren op 11 december 1911 en dochter van Aart van Manen en Jannetje Bruis. Had Eef dan toch wat met sigaren? Zijn bruid was namelijk een dochter van de firmant van de sigarenfabriek Monte Christo op de Heuvel. Behalve de trouwakte behaalde de bruidegom in 1938 door zelfstudie ook de acte lichamelijke opvoeding lo (lager onderwijs) en het diploma zwemleraar.

Accommodaties

Halverwege de jaren dertig was de J.G. Sandbrinkstraat een doodlopende weg. De fietser die was afgestapt om postzegels te kopen in het pas gereedgekomen postkantoor, kon zijn blik laten gaan over een eindeloze rij weilanden. Het vooraan gelegen grasland werd al spoedig gebruikt voor gemeentelijke festiviteiten, omdat het beter 'in zicht' lag dan de feestwei van Epskamp.

Geheel in de stijl van het postkantoor (laag pannendak met grote overstekken) werd aan de overkant een gymnastiekzaal gebouwd. Een royale oefenzaal met toiletten, wandrekken en een fraaie houten vloer. Sparta was er blij mee, want voor binnenuitvoeringen was de vereniging nog steeds aangewezen op de Eierhal aan de Achterkerkstraat. Maar er gloorde licht, want de Hervormde Kerk was al geruime tijd bezig de

De commissie voor de historische en allegorische optocht tijdens de Oranjesteden in januari 1937. Van links naar rechts: Geert Konings (chef Ritmeester), Henk van Schuppen (directeur Ritmeester), W.J. Schoemaker (perschef D.S. van Schuppen), Eef van Asselt (gymnast), Wim van Burken (Oranjesteden), L. Lafeber (directeur Waterleiding) en D.J. Anbeek (Hollandia Wol) (*collectie Teus van Beek*)

Wim van Burken, Eef van Asselt en Henk van Schuppen als volgeerde begeleiders van de prinselijke stoet. Op de achtergrond de ulo-school en het huis van de heer Thoomes, die daar sinds zijn aanstelling in 1936 woonde (*collectie Teus van Beek*)

De Sparta-groep in vol ornaat op het plein van de Gelderse school. In het midden 'Prins Maurits' (Ben Stermerdink met zijn pages). Helemaal rechts Eef van Asselt. Midden tussen de gehurkte dames zit Ger van Manen, de verloofde van Eef (*collectie Teus van Beek*)

bouw te financieren van een multifunctioneel pand aan de Fluitersstraat. Van Asselt schreef daarover in zijn blocnote: "Voor 'Eltheto' (de naam van het inmiddels gereedgekomen zalencentrum) had onze vereniging meegedaan om geld in te zamelen en propaganda gemaakt. Ons was mondeling toegezegd dat we de nieuwe zaal zouden mogen gebruiken voor onze uitvoeringen. Maar o wee, direct bij onze eerste aanvraag hadden we al moeilijkheden: de dames mochten niet met blote benen optreden en de muziek, die het strikje zou maken, was te werelds. (Elke gymnastiekvereniging gebruikte muziek als achtergrond voor haar ritmische demonstraties. In de oefenzaal stond een piano, maar bij een uitvoering was 'levende muziek' veel mooier.) In 'Eltheto' zou het gebruikelijke repertoire gespeeld worden zoals de Radetzky-mars, de Bloemenwals, Mooi Rotterdam enz. We moesten uitwijken naar de bioscoop. Wel hebben we ruime medewerking gehad van dominee Van Wijngaarden, maar met de aanhang van dominee Bakker was op geen enkele manier tot een overeenkomst te komen."

De schrijver ging verder: "Tijdens de oorlog

waren we ook in Veenendaal meer eensgezind en mocht Sparta haar jaarlijkse uitvoering in 'Eltheto' geven." Bij DOK in Ede, een christelijke gymnastiekvereniging, was de dameskousenkwestie snel opgelost. Bij de demonstratie in het openluchttheater op 24 juli 1941 merkte het publiek op dat de dames turnden met blote benen. Oorzaak was dat de zwarte kousen moeilijk te krijgen waren, omdat wegens schaarste textiel op de bon was (jubileumboek DOK, pagina 80).

Oorlogstijd

In augustus 1939 zette de mobilisatie Veenendaal op zijn kop. Het dorp aan de rand van de Grebbe-linie moest ruimte maken voor veel Nederlandse soldaten, die gelegerd werden in zalen en scholen. Auto's werden gevorderd en groen gespoten. Eef van Asselt, die na zijn huwelijk woonde op Nieuweweg 178 in Gelders Veenendaal, was niet blij toen hij van de 'Commandant Goederentrein' van de staf van het 22^e Regiment Infanterie een papiertje kreeg waarop stond dat hij zijn DKW-motorfiets, met nummerplaat M 53665, moest inleveren. Op 10 mei 1940 brak de oorlog uit.

Het bruidspaar Van Asselt (*collectie Teus van Beek*)

Sparta hield de moed er in. In de nazomer van 1941 gaf zij nog een grote uitvoering op het Salamanderterrein, waaraan ook Sport Staalt Spieren (SSS) uit Voorthuizen en DOK uit Ede deelnamen. Deze verenigingen stonden al geruime tijd ook onder leiding van Eef van Asselt. Het jubileumboek van Sparta vermeldt dat er die dag 1.800 toeschouwers waren.

Intussen werden op de christelijke ulo aan de Vaartbrug per 1 januari 1941 gymnastieklessen door de Duitse bezetter verplicht gesteld. De school had echter geen gymlokaal en geen gymnastiekleraar. Na overleg met burgemeester en

wethouders mocht een vakleraar worden benoemd. De heer E. van Asselt kon op 1 april beginnen (hij was in het bezit van een lager onderwijsakte lichamelijke oefening en dus bevoegd). Na een speciaal verzoek aan het ministerie kreeg de heer Thoomes een machtiging om 200 paar gym schoenen te kopen.

In 1942 werd Van Asselt benoemd tot gymnastiekleraar aan de ulo in Rhenen, waar ook het vak gymnastiek verplicht gesteld was. Begin 1943 behaalde hij nog het diploma lesgeven van de landelijke zwembond, maar toen was het voorlopig afgelopen met het verenigingsleven en alles wat daarbij kwam kijken. De Duitse opmars in Rusland en in Afrika begon te haperen en van enige tolerantie was geen sprake meer. Voedsel, dat op de bon was, werd schaars. Alle mannen dienden zich te melden voor de Arbeitseinsatz om tewerkgesteld te worden in de oorlogsindustrie in Duitsland. Dat betekende gaan of onderduiken. Het verzet kreeg vorm, ook in Veenendaal. De Binnenlandse Strijdkrachten (BS) pleegde aanslagen en saboteerde, terwijl de Landelijke Organisatie voor Hulp

aan Onderduikers (LO) zich inspande om hulp te verlenen aan stakers en onderduikers en het verspreiden van verboden drukwerk. Een etage van het grote nieuwe gebouw van D.S. van Schuppen werd ingericht als noodhospitaal.

In juni 1944 forceerden de geallieerden een bruggenhoofd in Normandië en in september werden bij Arnhem luchtlandingen uitgevoerd om verbinding te krijgen met de vanuit het zuiden oprukkende bevrijders. Het inwonertal van Veenendaal verdubbelde door de talrijke vluchtelingen uit de plaatsen die in de frontlinie lagen. Het bevrijdingsleger lag immers aan de overkant van

Ulo-klas in 1942. Staand van links naar rechts: Thoomes, Van Asselt, Thijs, Augustijn, Van Loo, Van Essen en juffrouw Jager. Naast haar staat Riek de Kleuver. In de banken onder anderen Hennie van Eden, Elly Verhoeff, Ertman en Corrie en Janny de Haas (*collectie Teus van Beek*)

de Rijn. De paniek onder de Duitse bezetters was groot. De bevolking ging een barre tijd tegemoet, die de hongerwinter werd genoemd.

De Witte Brigade

Op een velletje papier schreef Eef van Asselt met de hand: "Toen het 'Roode Kruis afd. Veenendaal' werd opgeheven wegens gebrek aan hulpmiddelen, richtten enkele oud-leden van die organisatie de Witte Brigade op. Dat waren o.a. Wim Hogendonk, Job van Hardeveld, Jan Viegen, Jan Bruis en anderen. Zij deden alles wat in die tijd voor de gewone burger verboden was. Fotograaf Henk Lamme gaf leiding aan de bakfietsengroep. Het werk van deze brigade, die uitgroeide tot meer dan twintig personen, werd zelfs in de z.g. Sperzeit (tijd waarop men zich niet op straat mocht vertonen) door de bezetters getolereerd, omdat er ook wel eens een gewonde Duitse soldaat verbonden en vervoerd werd. Doordat ik, samen met

de heer Poot, leider was van de evacuatiekampen Achterberg, Overberg en Dijkstraat, kwam ik ook, door samenwerking met deze groep, in de Witte Brigade terecht."

Van Asselt schreef met respect over het werk van deze hulpbrigade, die met primitieve middelen talrijke gewonden dikwijls vakkundig eerste hulp kon verlenen en ze, indien nodig, naar de noodziekenhuizen bracht. Gestorvenen werden, dikwijls onder barre omstandigheden, door de mannen van de Witte Brigade opgehaald en begraven.

De laatste maanden van de hongerwinter verliepen chaotisch. Nederlandse SS'ers gingen te keer in de straten van Veenendaal. Het front was dichtbij. Geschutvuur was duidelijk hoorbaar. Geallieerde vliegtuigen mitrailleurden Duitse legervoertuigen. Er vielen doden en gewonden onder de bevolking, die dagelijks een paar uur op straat mocht om water te halen. Eindelijk kwam de bevrijding.

De Witte Brigade bracht geëvacueerden vanuit de opvangplaats Eltheto naar hun voorlopig onderdak. Auto's waren niet beschikbaar. Met de bakfietsen werd in het laatste oorlogsjaar veel werk verzet (*collectie Teus van Beek*)

De harde kern van de brigade, kort na de bevrijding van Veenendaal. Staand van links naar rechts: Job van Hardeveld, militair, Wim Hogendonk, militair, Eef van Asselt, Marva, Vink, militair. Zittend: Takken, Jan de Gooijer, Van Essen, Guus Scholtus en Jan Bruis (*collectie Teus van Beek*)

Nieuw begin

Er werd langdurig feestgevierd. Er waren optochten, dankdiensten in de kerken en veel buurtfeesten. De ontlading van de spanning had tijd nodig. Maar er moest ook veel geregeld worden. Nederland was in vijf jaar totaal leeggeroofd. Op 31 augustus, de eerste Koninginnedag sedert jaren, marcheerde de gymnastiekvereniging Sparta weer door de Hoofdstraat, voorafgegaan door het tamboer- en pijperkorps Prins Bernhard, naar de feestweide achter de ulo-school, waar een drukbezochte uitvoering werd gegeven (de weide achter het postkantoor was niet voldoende geëgaliseerd).

Eef van Asselt, die intussen ook zijn werk als gymleraar op de scholen had hervat, maar voor zijn leiderschap bij SSS in Voorthuizen en DOK in Ede wegens tijdgebrek had moeten bedanken, produceerde in 1946 op zijn portable schrijfmachine een artikel over het schoolzwemmen in Rhenen (de stad die door de strijd om de Grebbeberg zwaar gehavend uit de oorlog kwam):

"In Rhenen werd na de gedwongen evacuatie (van dolle dinsdag 1944 tot de bevrijding mei 1945) heel hard gewerkt om het dagelijkse leven weer zo vlug mogelijk op gang te krijgen. Ook

het onderwijs was weer enigszins normaal. In een middagpauze liep ik boterham-etend langs de Rijn richting Elst een beetje uit te waaien. Na enkele honderden meters passeerde ik het bekende zwemstekkie van Rhenen, derde krippe vanaf Loes, nu restaurant De Stichtse Oever. Bij het zien van dit schone stukje water ontstond het plan: hier gaan we met schoolzwemmen beginnen. De schoolleiding reageerde enthousiast. Beginnen dus. In overleg met Gemeentewerken (factotum Ab Veldhuizen) was het benodigde materiaal spoedig gevonden en ter plaatse aanwezig. Vier palen, vele meters oud telefoondraad plus nog 10 drijfblokken en in weinig tijd maakten we met hulp van enkele leerlingen een schoon en veilig zwembassin met een mooi zandstrand aan de oevers van de Rijn. Kleedgelegenheid onbeperkt. Meisjes links van de krib. Jongens rechts van de krib."

Na het lezen van dit verslag weet iedereen weer precies hoe Eef van Asselt in elkaar zat: vindingrijk, mensen ergens enthousiast voor maken, regelen en iets afronden, in dit geval zelfs met zeer beperkte middelen.

Van Asselt maakte als vaste kracht deel uit van het lerarenteam van de ulo-school in Veenendaal.

Mijnheer Van Asselt op kamp met leerlingen van de Veenendaalse ulo-school (collectie Teus van Beek)

In de zomers werden meerdaagse kampen onder zijn leiding georganiseerd, waar de jongelui gretig aan deelnamen. Er zaten leerlingen tussen die nooit eerder zonder ouders van huis waren geweest en nog niet eerder in een tent hadden geslapen. Soms kwam een bezorgde vader de leraar vragen om extra aandacht voor zoon of dochter, zoals vader Van Manen (Den Ekster), die de leider bij vertrek naar het kamp dringend verzocht om een oogje op zijn Gerrit te houden bij de maaltijden, "want dat eten van hem lijkt helemaal nergens op. Hij eet zowat niks." Bij thuiskomst kon kampleider Eef de bezorgde vader geruststellen: "Graddus, dat jong van jou at als een jonge wolf. Hij schraapte als hij de kans kreeg de restjes nog uit de pan."

Ontspanning

Het Van Asselt-archief laat weinig zien van uitstapjes van onze hoofdpersoon. Er zit een foto tussen van het nog jonge echtpaar, dat op (huwelijks)reis is in een zuid-Franse stad, in het voorjaar van 1938, toen een buitenlandse vakantie nog iets heel bijzonders was. Een jaar

later kwam de mobilisatie en daarna de vijf jaar durende Tweede Wereldoorlog, die reizen en uitstapjes bijna onmogelijk maakte. Het echtpaar woonde op Nieuweweg 178, dat later werd omgenummerd in 206. Op 3 februari 1946 werd een zoon geboren, die Dirk genoemd werd. Het geboortekaartje voegde aan die naam trots toe 'de naam van Grootvader'. Moeder Gerrie was druk met de baby en vader Evert met de uloscholen in Veenendaal en Rhenen en, vooral niet te vergeten, met Sparta. Zijn werk was zijn lust en zijn leven. Echte ontspanning betekende voor Eef van Asselt meedoen als begeleider van de in 1948 voor het eerst georganiseerde tochten voor bejaarde dorpsgenoten. Veel particuliere autobezitters stelden hun auto beschikbaar voor vervoer. Wethouder Ant. de Ruiter en dominee Van Enk waren bij de eerste tochten bijna altijd aanwezig. In totaal zijn er bijna vijftig van die jaarlijkse bejaardentochten gehouden.

Veranderingen

Ook het lichaam van de docent lichamelijke oefening leerde zijn grenzen kennen. Wegens

Begeleiders van de bejaardentocht van 1950. Achteraan drie motoragenten. Voor van links naar rechts: Van Asselt, Joop Groenhof en Wout Waaijberg (*collectie Teus van Beek*)

maagklachten moest Van Asselt in 1954 zijn werk bij Sparta beperken tot de damesgroep. Wicher Vaartjes en Frans Leppers, die voor de vereniging al geruime tijd actief waren, namen zijn aandeel in de leiding van het sterk gegroeide Sparta over. Inmiddels liep er bij de Koningin Julianaschool een goede financiële regeling voor haar gymleeraar, zoals blijkt uit de brief van 20 juni 1952 van burgemeester Bakker aan de heer A. Middelhoven, secretaris van die school. Daarin stond onder andere: "Met de bij-akten, die uw vakonderwijzer gehaald heeft, kunnen wij hem beschouwen als iemand die in het bezit is van de middelbare akte voor het vak lichamelijke oefening." Ook bij de gemeente Rhenen, waar Van Asselt een soortgelijke aanstelling had bij de plaatselijke ulo-school, bestond zoals een kennisgeving van 23 oktober 1958 laat zien, een goede arbeidsovereenkomst. Sparta toonde haar waardering voor haar pionier en leraar door hem halverwege de jaren zestig tijdens een ledenvergadering met algemene stemmen te benoemen tot ere-voorzitter, als opvolger van de overleden heer J. Stip.

Op 1 februari 1967 benoemde de gemeente Veenendaal hem tot hoofd van de gemeentelijke sportaccommodaties in Veenendaal. Als directeur van de Sportstichting kon hij leiding geven aan het beheer van de talrijke sportlokaliteiten, sportvelden en het instructiebad. Door de inmiddels drukke werkzaamheden was hij genoodzaakt zijn dienstverband bij de ulo-school in Rhenen op te zeggen.

Sparta herdacht in datzelfde jaar haar veertigjarig bestaan. Het bestuur, waarvan ook de leiders Frans Leppers en het echtpaar Vaartjes deel uitmaakten, nam de felicitaties in ontvangst. Ere-voorzitter Van Asselt werd door loco-burgemeester Ant. de Ruiter onderscheiden met de gouden medaille behorende bij de Orde van Oranje-Nassau. Na afloop van de receptie bracht Caecilia een serenade.

Uit knipsels, kranten en krabbels

Knipsels uit de Utrechtse en regionale kranten, maar ook de door hem zelf volgeschreven velle-tjes papier, laten de lezer weten hoe het verder

Leraren van zowel de ulo- als de lagere school achter het woonhuis van de heer Thoomes, begin jaren zestig. Van links naar rechts: J.G. Thoomes, J. Bos, onbekend, A. Augustijn, J. Hommerson, Van Essen, H. Thijs, R. Worst, J. Riedstra, E. van Asselt, mevrouw Arnoldussen, onbekend, A. Boers, G. Zwolsman, J. de Jong en J. Bogerd (*collectie Teus van Beek*)

Toen de fotograaf in 1968 de Koningin Julianaschool bezocht, maakte hij plaatjes van leerlingen en docenten. Als gevolg van de mammoetwet veranderde ulo in mavo. Achter het oude ulo-gebouw was inmiddels een school voor lager onderwijs neergezet. Beide stonden onder bestuur van de Vrije Christelijke School. Staand van links naar rechts: H. Hoitink, G. Schrijver, H. Troost, I. Hosang, onbekend, J. Riedstra, T. Carsouw, M. van Leeuwen, E. Spoon, B. Wieringa, J. Bogerd, G. Sieffers, A. Ditewig (conciërge), F. van Kerkhoven, G. van Zanten en H. Dekker. Zittend: R. Worst, H. Thijs, L. Ensink, J.G. Thoomes, A. Augustijn, E. van Asselt en G. Zwolsman (*collectie Teus van Beek*)

ging met onze leergierige, sportieve Veenendaler. Van Asselt was docent bij de opleiding Verenigingsleider in Amersfoort en lid van de technische commissie van het Koninklijk Nederlands Gymnastiek Verbond (KNGV) voor jongens- en herenturnen. Ook was hij gedurende tien jaar leider van het Utrechts Keurkorps en trad hij regelmatig op als jurylid bij nationale en internationale wedstrijden.

Een Utrechtse krant schreef: "In zijn vakanties maakte hij zich nog verdienstelijk voor zijn sporten. Dat hij kampen kon beheren bleek al in de laatste oorlogsjaren, toen hij samen met de heer Poot leider was van evacuatiekampen." De krant vervolgde: "Met de heer Dirk van de Meijden zat hij sedert 1927 jarenlang in het bestuur van Sparta. Het Nederlands Rode Kruis betuigde haar dank voor zijn hulp in de oorlogsjaren door hem het Kruis van Verdienste te verlenen." De schrijver van het krantenartikel besloot: "De heer Van Asselt zoekt deze onderscheidingen en eer-

betoon niet. Hij houdt niet van dikdoen, maar hij zegt de dingen zoals ze zijn, zonder omwegen, recht op doel af." Voor die krantenman kwam hij over als een mens van no-nonsense. Zoals die domineesvrouw uit de Van Asselt-genealogie, die in 1913 onderaan de overlijdenskaart van haar man, ronduit schreef: 'Verzoeken van rouwbeklag verschoond te blijven'. Geen flauwekul. Recht voor z'n raap. De grootste onderscheiding die hij ooit kreeg, vond hij zelf de Provinciale Sportprijs 1971, die hem werd uitgereikt door de commissaris van de Koningin, mr P.J. Verdam.

Gepensioneerd

Op 26 februari 1973 werd Van Asselt 65 jaar en werd hij pensioengerechtigd. Omdat deze datum tevens het einde aankondigde van zijn functie als hoofd van de gemeentelijke sportaccommodaties, werd hem op 1 maart een receptie op het raadhuis aangeboden, die drukbezocht werd. En hoe nu verder? Ging hij nu

Burgemeester Bode bij het echtpaar Van Asselt tijdens de afscheidsreceptie op 1 maart 1973 (foto Rob Leenarts, collectie Teus van Beek)

wat meer aandacht besteden aan zijn tuin, gras maaien, groente kweken en zo? Ging hij zijn schuur opruimen en een machientje kopen om hout te bewerken? Dat zou wel een keer gebeuren, maar in 1973 nog niet. Daar was hij nog niet aan toe. Hij was te vinden in het instructiebad, waar hij een club ouderen om zich heen verzameld had. Als leraar lichamelijke oefening had hij alles in huis om bejaarden uit de luie stoel te halen.

De wirwar van aantekeningen die hij ooit maakte, wijst erop dat hij wel eens een boek had willen schrijven over zijn veelkleurige levensloop. Dat boek kwam er

niet, maar wel verscheen in 1976 van zijn hand het boek *Bewegen in het water door ouderen*. Cord Otting maakte de talrijke foto's en Hans van Eyk de tekeningen en de figuren, die een onderdeel waren van het lesprogramma. In november 1980 verscheen de tweede druk. Het boek werd weldra in het hele land gebruikt als richtlijn voor bewegingstherapie in de zwembaden.

Tussen de papieren van Evert van Asselt bevindt zich ook nog een oorkonde met het opschrift 'Sportlid van Verdienste'. De laatste drie alinea's van de tekst luiden:

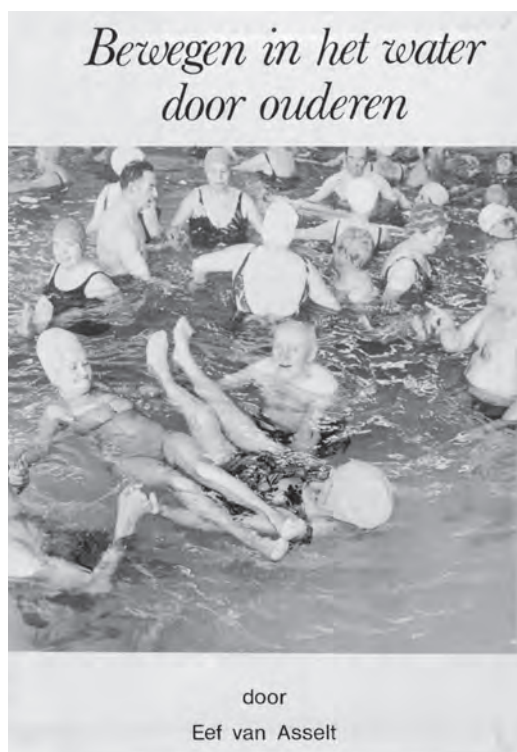
"Na zijn pensionering heeft onze kandidaat het voor elkaar gekregen om een geheel nieuwe sporttak op poten te zetten, namelijk het bewegen voor ouderen, voornamelijk zwemmen.

Verder heeft hij kans gezien het bejaardenzwemmen in den lande, dus nationaal vanuit Veenendaal, te promoten.

Deze en tal van overige verdiensten hebben de jury aanleiding gegeven om hem tot 'Sportlid van Verdienste voor het jaar 1991' uit te roepen."

Aanzien

Zijn staat van dienst gaf hem aanzien. Hij was in Veenendaal de eerste leider van een grote vereniging. Een vereniging die jarenlang altijd gevraagd werd op te treden bij evenementen. Leiders van Sparta die na hem kwamen kregen

Voorkant van het boek dat iets toevoegde aan het leven van ouderen. Misschien was dit wel de grootste prestatie die sportman Van Asselt ooit geleverd heeft: mensen aanzetten om te bewegen, ongeacht leeftijd en ongeacht kwaaltjes, die bij het ouder worden niet uitblijven (collectie Teus van Beek)

Evert van Asselt, Sportlid van Verdienste voor het jaar 1991 (*collectie Teus van Beek*)

niet de status die hij had. Ondanks dat Wicher Vaartjes na hem bijna vijftig jaar leider van Sparta was, werd daar door de krant weinig of geen aandacht aan gegeven. Ook Frans Leppers deed veel voor de gymnastiek en niet alleen in Veenendaal. Bij echte topsport is het niet anders. Alleen de nummers één blijven bekend. De rest blijft in de schaduw. Het was niet alleen de gymnastiek waardoor Van Asselt zijn waardering kreeg. Op een foto van het ulo-personeel in 1968 stond de toen nog fitte gymleraar niet achter de directie, maar zat hij aan de lange tafel bij de heer Thoomes.

Ondanks het klimmen der jaren bleven zijn gedachten bij het welzijn van de jeugd. Lang nadat hij in 1946 langs de Rijn oevers liep en de plek bepaalde voor het schoolzwemmen, typete hij in 1982: "Die mooie schone Rijn komt nooit meer terug! Het leren zwemmen in de vrije natuur is al lang verleden tijd. Ons eens zo mooie oppervlaktewater is door vuiligheid en giflozingen voor onze kinderen al maar viezer, gevaarlijker en onveilig geworden." En dan zijn hartekreet: "Gemeentebesturen, niet bezuinigen op het met veel moeite opgebouwde schoolzwemmen. Het is onmisbaar voor alle kinderen!" Ook dat typeerde de mens Van Asselt.

Strijen

Strijen is een Veens woord dat vertaald kan worden met gelijk-hebberig discussiëren. Op verjaardagen, op de bankjes langs de weg en in de stamkroeg waren het altijd dezelfde personen die op heftige manier konden strijen, meestal tot vermaak van de omstanders. Toegeven aan de visie van de andere partij was ondenkbaar. Of het nu ging over sport of politiek, de standpunten konden hevig botsen. Eef van Asselt kon er ook wat van. Wanneer hij door vrienden of bekenden 'ter verantwoording werd geroepen' verdedigde hij zijn standpunten met verve, of dat nu gebeurde op zaterdagmiddag in de pauze

op de tribune bij DOVO of GVVV, of op de late avond bij een borreltje in 't Huchie.

De laatste etappe

Vanaf 1990 ging zijn gezondheid zichtbaar achteruit. Bij het lopen moest hij gebruikmaken van een stok. Traplopen werd een moeilijke opgave. Het echtpaar Van Asselt kwam terecht in een tweekamerappartement van de 'Lautafat' aan de Kerkewijk. Alles gelijkvloers met uitzicht op de binnentuin. Maar de werkkamer met de sporttributen, de schuur en de tuin van het huis aan de Nieuweweg waren weg. Gelukkig kon spoedig de tweekamerwoning geruild worden voor een aan de Kerkewijk gelegen appartement dat een kamer meer had, zodat Eef zijn boeken en sporttrofeeën weer om zich heen had. Autorijden mocht niet meer. Zijn zoon en zijn vrienden brachten hem naar het zwembad of naar een vergadering.

Op 13 december 1997 overleed Evert van Asselt. Jan Hessels Mulder, toen organist van de Brugkerk, maar ook sportjournalist bij een regionale krant waar hij de vaste wekelijkse rubriek 'Plusminus' verzorgde, schreef na het overlijden van zijn vriend Eef van Asselt een treffend in memoriam, waarin onder meer:

"Voor wie hem helemaal niet kende: Eef van Asselt was gewoon de eerste en enige gym-

Tijdens de jaarvergadering van het Veteranenkorps, 20 april 1996. Eef van Asselt tussen Klaas de Groot en Frans van den Berg (collectie Teus van Beek)

nastiekleraar in het oude Veenendaal van de twintiger jaren. Met zijn organisatievermogen en zijn niet aflatende inzet maakte hij gymnastiekvereniging Sparta al in de eerste helft van deze eeuw beroemd. Sommigen vonden hem te radicaal of te bezig. Het was altijd enthousiasme, gedrevenheid en een onverbeterlijk optimisme. Eef wist altijd een gat te vinden als niemand een oplossing meer zag.

In Eef van Asselt is een stuk sporthistorie van Veenendaal gestorven. Over blijft de herinnering. Over blijven ook zijn echtgenote, zijn zoon en zijn kleinkinderen. Niet alleen zij, maar heel Veenendaal, zal een markante man missen. Maar ook prachtige herinneringen aan hem bewaren."

Noot

Over het optreden van de christelijke gereformeerde Dirk van Asselt in de Veenendaalse gemeenteraad is te lezen in deel 1 van *Geschiedenis van Veenendaal*. In de bijdrage van M. van Santen *Burgerij in beweging. Opkomst van politieke partijen in Veenendaal, 1880-1940* maakt de lezer kennis met een christelijk raadslid dat zich inzette voor de arbeiders en daarbij veel weerstand ondervond van de gevestigde orde. Bij zijn afscheid van de raad ontving hij de gouden medaille behorend bij de Orde van Oranje-Nassau.

Bronnen

Notities en foto's archief Eef van Asselt
 Zoon Dirk van Asselt en Dirk van Asselt Gzn
 Genealogie *De Veluwe families Van Asselt*, E. de Jonge en anderen, 2000
Fotoboek 75 jaar Sparta Veenendaal, 2002
Jubileumboek DOK Ede, 1997
 M. van Santen in *Geschiedenis van Veenendaal*, deel 1, hoofdstuk Bestuur, 2000
 P.G. van Ojik in *Geschiedenis van Veenendaal*, deel 1 en 2, hoofdstukken Sport, 2000, 2005
Veenendaal, straat in straat uit, P. Will, 2000
Knipsels regionale kranten
 Aantekeningen over onder andere de Witte Brigade, Jan Bruis, 1945
 Leraren H. Hoitink en G.G. Schrijver
 Gemeentearchief Veenendaal

Bijzonder belicht

Ook deze keer plaatsen we weer een aantal foto's uit de uitgebreide collectie van de Historische Vereniging. Weet u waar de foto's zijn genomen of wie erop staan? Bel dan met Gert Groenleer overdag (0318 538203) of 's avonds (0318 518204) of met Cor Slok 's avonds (0318 513062). Natuurlijk kunt u ook via ons e-mailadres (redactie@oudveenendaal.nl) reageren.

DOOR HENNIE HENZEN

We werden aangenaam verrast door een uitvoerige reactie van ons lid Martin Brink op de foto bovenaan pagina 73. We geven zijn gewaardeerde reactie hieronder integraal weer.

“De foto is gemaakt op vrijdagavond 10 oktober 1952 tijdens een buitengewone raadsvergadering waarin herdacht werd dat Albert Bakker een kwart eeuw het burgemeestersambt vervulde. De foto werd genomen toen hij staande in de raadzaal van het gemeentehuis aan de Hoofdstraat de toespraak van wethouder Middelhoven aanhoorde. Die was toen voorzitter van de raad. De deuren moesten zelfs open om iedereen dit moment mee te laten maken. Alle hoofden van de gemeentediensten waren aanwezig, evenals die van de openbare school, de nijverheidsschool, de schoolartsendienst, de politie en de Bescherming Bevolking. Verder waren er de gemeentearts en vrijwel het gehele gemeentepersoneel.

Middelhoven schetste de loopbaan van de burgemeester en roemde diens kwaliteiten voor Veenendaal. “Ik heb zelf zes jaar geleden bij het installeren van U als burgemeester niet

kunnen vermoeden, dat de ontwikkeling van onze gemeente zou kunnen geschieden in een tempo waarin deze heeft plaatsgevonden, welk tempo zich naar het zich laat aanzien in de naaste toekomst nog versnellen zal. Wie had toen kunnen denken dat het mogelijk zou zijn in deze zes jaar 644 huizen te bouwen, terwijl er binnenkort weer tweehonderd zullen worden aanbesteed. Wie had durven vermoeden, dat een zo belangrijke industrie als de SKF zich in onze gemeente zou vestigen. Wij kenden de energie en ondernemingszin van onze plaatselijke industriëlen, maar wie had kunnen voorspellen, dat zij tot zulke investeringen in staat en bereid zouden zijn als hebben plaatsgevonden en waardoor de werkgelegenheid in onze gemeente zo zeer is toegenomen. Wij wisten dat onze middenstand voor geen kleintje vervaard is, maar wie had in 1946 durven dromen van tentoonstellingen als Vewibeto I en II, die zoveel bezoekers van buiten hebben getrokken. Het gemeentebestuur is in die zes jaren voor vraagstukken geplaatst van stedenbouwkundige en financiële aard, zoals naar mijn gevoel in de geschiedenis van onze gemeente nog niet is voorgekomen.”

Middelhoven keek ook naar de toekomst: “Veel projecten roepen om uitvoering. De grenswijziging schijnt binnenkort tot een oplossing te komen en zal, wil onze gemeente niet verstikken, ook tot een oplossing moeten worden gebracht. De woningbouw zal voortgang moeten hebben, want ondanks de versnelde aanbouw is, tengevolge van de bevolkingsaanwas in onze gemeente, de woningnood helaas nog bijna even groot als in 1946. Een nieuw gemeentehuis moet er komen

en, hoewel de eerste schetstekeningen nagenoeg gereed zijn, zal er nog heel wat moeten gebeuren voor de eerste steen kan worden gelegd." Bakker kreeg voor zijn inzet een groot bloemstuk aangeboden. Op zaterdag hield de jubilerende burgemeester een receptie. Er kwamen niet minder dan zeshonderd personen langs om hem de hand te drukken.

Burgemeester Bakker werd op 20 augustus 1946 in Veenendaal geïnstalleerd. Hij legde zijn ambt neer op 31 januari 1961 in verband met zijn benoeming tot lid van Gedeputeerde Staten van Utrecht. Bakker overleed op 15 mei 1967. Vóór zijn komst naar Veenendaal was hij burgemeester van Koudekerke en Oldebroek. Op de foto zien we zittend links achter hem mevrouw Bakker en daarnaast zijn dochter. Rechts van hem zijn dochter Lammy met haar verloofde Jan de Ruyter. Lammy de Ruyter was in de jaren tachtig nog wethouder van Veenendaal."

Als redactie kunnen we nog aanvullen dat schuin achter mevrouw Bakker goed zichtbaar is de latere adjudant van politie W. van Bruggen en in het verlengde van de linkerschouder van burgemeester Bakker ontwaren we de latere commandant van de brandweer N.Th. van der Veen, toen nog technisch ambtenaar. Een bevestiging daarvan ontvingen we van de heren P.G. Doolaard en P. Will.

We kregen op deze foto ook een reactie van de heer W.C. van Elst, die we eveneens overnamen. "Op de voorste rij ontdek ik van links naar rechts de jongste dochter van de familie Bakker, mevrouw Bakker (met bont), burgemeester A. Bakker, dochter Lammy Bakker en haar verloofde de heer De Ruijter. Links achter de burgemeester zit keurmeester Van Amerongen. Rechts achter de burgemeester zie ik de heer Laan (politie), de heer Van der Veen (technisch ambtenaar) en geheel rechts de heer Meijer. In de achterzaal (oude trouwzaal?) staan volgens mij onder anderen de heren W. van Offeren, de heer Vrieling sr. en de heer Van Bruggen (politie)."

Op de foto onderaan pagina 73 reageerden de heren J. van Voorthuijsen, H. van Kooten en W.C. van Elst, die vertelden dat het hier niet gaat om de opening van de SKF maar om het werkbezoek van prins Bernhard aan de wolfabriek van de

Gebr. van Leeuwen op 25 mei 1949. Naast prins Bernhard staat burgemeester Bakker en naast hem directeur J.J. van Leeuwen. Geheel rechts, met witte handschoen, staat mr M.A. Reinalda, commissaris van de Koningin in de provincie Utrecht.

Ook kregen we nog een reactie op de foto op pagina 51 in het juninummer, en wel van de heer G. Valkenburg uit Veenendaal.

Vooraan: Beppie en Henk van der Laan, kinderen van Annie en Wim (Piemke) van der Laan, woonachtig in het onderste dwarsblok rechts in de Van de Pollstraat. Links vooraan: Willeke Macor, dochter van Annie en Jan Macor, afkomstig uit Rotterdam. Annie was (is?) een dochter van Ger Rijksen (Muller) en George Johan (Sjors) Muller (De Wieks), woonachtig in het dwarsblok links aan het eind van de Van de Pollstraat. De man op de bromfiets (links) is ene Meerveld. Het grote meisje rechts is waarschijnlijk Joke Meerveld. De optocht dateert van circa 1965 en is van de buurtvereniging Ons Aller Genoegen, waarvan het buurthuis in 1950 werd geopend (zie Martin Brink, *Veenendaal Voltooid Verleden*, deel 1).

Deze keer weer twee nieuwe foto's. Van de eerste weten we dat daar het echtpaar P. Mark op staat. De vraag is of de anderen allemaal kinderen van dit echtpaar zijn. We weten het niet zeker en

dus verzoeken we u vriendelijk ons daarover te informeren. De tweede foto is op de Munnikenweg gemaakt, maar wanneer en wie poseren hier? We zijn erg benieuwd naar uw reacties.

Honderdjarigen in Veenendaal (11)

Mevrouw Elisabeth Bijl-Spronk is in deze rubriek de elfde in de rij van honderdjarigen. Zij werd geboren te Dodewaard, woonde van 1929 tot 1996 in Veenendaal en overleed in het Woon- en Zorgcentrum De Engelenburgh aan de Kerkewijk op de leeftijd van 101 jaar en 2 maanden. Dat twee jongere zussen van mevrouw Bijl eveneens de honderd jaar bereikten, mag een unicum heten. Johanna van Breda-Spronk werd 100 jaar en 8 maanden en woonde in Ochten; Geertje Cornelia van Rinsum-Spronk bereikte op 27 september 2007 de leeftijd van 102 jaar en woont in Nunspeet. Helaas is zij door een ernstige vorm van dementie dusdanig gehandicapt dat zij niemand meer kent en contact met haar vrijwel niet meer mogelijk is.

DOOR WIM VAN ELST

Omtrent de ouders van Elisabeth Spronk en het gezin waarin zij opgroeide, verzamelde ik in het Regionaal Archief Rivierenland te Tiel en het Gemeentearchief van Veenendaal de volgende gegevens.

Vader Willem Spronk werd in het Betuwse Dodewaard geboren op 19 februari 1867 als zoon van Jan Johannis Spronk en Janna Cornelia Willemse. Hij was van beroep sigarenmaker, overleed op 3 september 1960 en werd begraven te Ochten. Moeder Elisabeth van Welij werd op 3 april 1870 eveneens in Dodewaard geboren. Zij was een dochter van Johannis van Welij en Adriana van Soest en overleed in deze gemeente op 3 maart 1919. Zij vond haar laatste rustplaats in Dodewaard. Het echtpaar Spronk-van Welij trouwde in hun geboorteplaats op 29 november 1890 (akte nummer 16) en ontving de hierna genoemde kinderen:

Jeugdportret van moeder Spronk-van Welij, eind negentiende eeuw (collectie G. Sipman)

Naam	Geboortedatum	Overlijdensdatum
Adriana	3 augustus 1891	10 februari 1978
Janna Cornelia	26 december 1892	20 november 1981
Jan Johannes	11 juni 1894	17 september 1894
Elisabeth	26 september 1895	24 december 1996
Jan Johannes	6 oktober 1898	15 december 1965
Johannes	11 mei 1900	9 juni 1900
Johannes	23 september 1901	15 november 1988
Johanna	14 november 1903	31 juli 2004
Geertje Cornelia	27 september 1905	
Wilhelmina Gijsberta Cornelia	14 mei 1908	8 april 1990
Judith	18 augustus 1909	12 september 1909
Judith	23 september 1910	15 november 2003
Hendrina	30 oktober 1914	7 oktober 2002

Zorg voor het ouderlijk gezin

Van deze dertien kinderen stierven er drie op zeer jeugdige leeftijd. Kindersterfte, waarmee bedoeld wordt het overlijden van kinderen beneden het vijfde levensjaar, kwam in het begin van de twintigste eeuw nog veelvuldig voor. De oorzaken waren doorgaans van medische aard (diarree, mazelen, longontsteking), waarbij ook zeker de heersende armoede een belangrijke rol speelde. Maar er gebeurde meer in het gezin Spronk. Moeder Elisabeth Spronk-van Welij werd ernstig ziek en overleed al op 48-jarige leeftijd, nog geen vijf jaar na de geboorte van haar jongste kind Hendrina. Omdat vader Willem Spronk de kost moest verdienen op de Panter sigarenfabriek in Veenendaal na eerst jarenlang in Dodewaard te hebben gewerkt, kwam de zorg voor het ouderlijk gezin voor rekening van Elisabeth. Zij was immers, nadat Adriana en Janna Cornelia het ouderlijk huis wegens hun huwelijk hadden verlaten, de oudste, nog niet getrouwde dochter die daarvoor in aanmerking kwam. Geen gemakkelijke taak, dat zal duidelijk zijn. In 1995, even vóór haar honderdste verjaardag, vertelde zij tegen de correspondent van *De Rijnpost* dat zij toentertijd het werk bij diverse boeren in Dodewaard moest opgeven en al haar jongere zussen heeft grootgebracht. Met enige trots laat ze weten: "Een van mijn zusters schrijft me nog altijd dat ik zo'n goeie 'moeder' voor haar ben geweest."

Verhuisd naar Veenendaal

Elisabeth Spronk leerde in Dodewaard Janus Bijl kennen. Hij was op 16 november 1894 in deze

gemeente geboren als zoon van Jan Cornelis Bijl en Margrieta Hermse en was van beroep sigarenmaker. Kwam Elisabeth uit een groot gezin (dertien kinderen), Janus deed hier niet voor onder. Ook bij hem thuis werden dertien kinderen geboren.

Op 2 mei 1924 brak de feestelijke dag aan waarop zij te Dodewaard in het huwelijksbootje stapten. In de desbetreffende akte nummer 3 las ik dat de ouders van de bruidegom en de vader van de bruid hierbij tegenwoordig waren "om hunne toestemming tot dit huwelijk te verlenen". Verder waren als getuigen aanwezig: Jan Johannnis Spronk, oud 25 jaar, sigarenmaker, broer van de bruid en Cornelis Bijl, oud 24 jaar, sigarenmaker, broer van de bruidegom. De afkondiging van dit huwelijk was onverhinderd geschied te Dodewaard op 19 april van dat jaar. Op 7 mei 1925 werden 'Bet' en Janus de gelukkige ouders van een zoon, die zij de namen Jan Cornelis gaven.

Dat Janus Bijl op de Ritmeester sigarenfabriek werkte en daarvoor dagelijks de reis Dodewaard-Veenendaal vice versa moest maken, is hoogstwaarschijnlijk de reden geweest dat zij op 12 november 1929 als gezin naar onze gemeente verhuisden. Als hun eerste adres wordt in het bevolkingsregister De Savornin Lohmanstraat C 137 genoemd. Bekend is dat deze nieuwe straat voor 90% werd bevolkt door Ritmeester-sigarenmakers van buiten Veenendaal. In 1931 gingen zij naar Parallelweg 48, om daarna in 1935 hun intrek te nemen in het pand Groen van Prinstererstraat 32. Aan het aardse leven van Janus Bijl kwam een einde op 8 januari 1964.

Jan Bijl op 24-jarige leeftijd, 1949 (collectie G. Sipman)

Zoon Jan Cornelis Bijl (roepnaam Jan) trad in het spoor van zijn vader en ging eveneens bij de Ritmeester werken, zij het niet als sigarenmaker maar als onderhoudsmonteur. Hij was een echte technaut, zo werd mij verteld, en moest natuurlijk ook wel eens opdraven als een brommertje van een van de zoons van de familie Van Schuppen het liet afweten. Jan bleef vrijgezel en was bekend als een fervent motorsportliefhebber. Jaarlijks trok hij samen met Jan Schinkel op de motor naar de TT van Assen om de verrichtingen van de coureurs van dichtbij mee te kunnen maken.

Als zijn vrienden noem ik Klaas Kooiker en Karel van der Weijden. Eerstgenoemde werd in *De Rijnpost* van 20 september 1995 met name genoemd omdat hij na het overlijden van Jan op 18 oktober 1979 tante Bet elke avond tussen zeven en acht uur bezocht, eerst in haar woning aan de Groen van Prinstererstraat, later op haar kamer in het Woon- en Zorgcentrum De Engelenburgh aan de Kerkewijk. "Dat heeft hij Jan,

Jan Bijl met achterop Willy Slok, de latere vrouw van Wim van Elst, circa 1955 (collectie G. Sipman)

mijn zoon, destijds beloofd", aldus mevrouw Bijl. "Klaas komt al jaren. Dat is fijn, want de familie van mijn mans kant is uitgestorven en zelf heb ik ook niet zoveel familie meer over" (citaat uit genoemd huis-aan-huisblad).

Vrijetijdsbesteding

Degenen die mevrouw Elisabeth Bijl-Spronk van nabij hebben gekend, zullen weten dat het geen vrouw was die het achter de geraniums kon uithouden. Zij was tot op hoge leeftijd actief en altijd creatief bezig. Als vrijetijdsbesteding deed zij veel welfarewerk voor het Rode Kruis. Het borduren van schorten was daarbij een van haar liefhebberijen. Het was een belevenis om met haar te praten: kortaf, resoluut in haar uitingen en dan natuurlijk altijd met het Betuwse accent. Er moest wel met enige stemverheffing tegen haar worden gesproken, want ze was behoorlijk doof. Zelf vond zij dat maar een klein ongemak, want "je kunt toch niet allemaal tegelijk met elkaar praten".

Mevrouw Bijl was geestelijk en lichamelijk altijd goed gezond. De toenmalige directeur van het zorgcentrum, J. Versteeg, zei eens: "Mevrouw Bijl zit in een rolstoel, maar dat is meer om te voorkomen dat ze als een hinde door haar kamer springt. Het is gewoon aantrekkelijk om honderd jaar te mogen worden als je naar deze twee dames kijkt." Hij doelde daarbij ook op mevrouw Sophia van Kesteren-Slotboom, die twee weken eerder haar eeuwfeest had gevierd. Ook op haar hopen we te zijner tijd nog wel terug te komen.

Van de honderdste verjaardag van mevrouw Bijl werd niet alleen melding gemaakt in *De Rijnpost*

Elisabeth Bijl-Spronk was altijd bezig (collectie G. Sipman)

van 20 september 1995, ook door Martin Brink werd erop gewezen in zijn artikel *Herinneringen van honderdjarigen* in ons verenigingsblad van juni 1996. Ten slotte vermeldde *De Rijnpost* van 6 november 1995 dat er in het programma Valleidoscoop van de lokale televisie in Ede en Veenendaal aandacht aan deze bijzondere verjaardag zou worden besteed.

Bij de familie betrokken

In de huwelijksakte van Janus Bijl en Elisabeth Spronk was het aantal sigarenmakers onder de mannelijke betrokkenen opvallend. Het was het resultaat van de personeelswerving die onder andere door de Ritmeester sigarenfabriek te Veenendaal ook in de Betuwse dorpen over de Rijn destijds werd gehouden. De heer W. van Amerongen geeft in zijn boek *Ritmeester Intimus. Ruim een eeuw sigarenfabriek* (Veenendaal, 1988) hieromtrent informatie. Afkomstig uit Dodewaard vestigden enkelen van de familie Spronk zich in het begin van de twintigste eeuw definitief in onze gemeente. Zij waren aangetrokken om op

genoemd bedrijf op handmatige wijze sigaren te fabriceren. Tot hen behoorde ook Jan Johannes Spronk, een broer van mevrouw Elisabeth Bijl-Spronk, die later op de Ritmeester bekend werd als een van de beste keurmeesters van tabaksblad. Samen met collega-keurmeester Hennie van Manen staat hij in het zojuist genoemde boek van W. van Amerongen afgebeeld op pagina 138.

Ook in *Geschiedenis van Veenendaal 2* (Historische Vereniging Oud Veenendaal, 2005) komt een foto van hem voor en daarbij wordt opgemerkt (pagina 216) dat "Jan Spronk behoorde tot de eersten die met grote vaardigheid het door Jochem van Schuppen in Duitsland gesignaleerde bolknakmodel konden maken. Hij heeft daarna het vak aan honderden sigarenmakers

geleerd." De Spronken hebben zich hier thuis gevoeld, maar gelukkig hebben zij temidden van alle Veenendalers door hun spraak altijd laten horen dat zij van oorsprong uit de Betuwe afkomstig waren.

Door het tweede huwelijk van mijn schoonvader Jacob Slok, weduwnaar van Johanna de Gooijer, met Hendrina Spronk, weduwe van Jan Sipman, ben ik persoonlijk bij de familie Spronk betrokken geraakt en mochten we onze eeuweling aanspreken als tante Bet. Volledigheidshalve zij vermeld dat mijn vrouw Willy Slok reeds als kind veel met de familie Spronk omging vanwege de vriendschap met haar buurmeisje Elisabet (Lies) Spronk, dochter van de zojuist genoemde Jan Johannes. Dit alles leidde tot een levenslange, hechte relatie met de familie Sipman-Spronk, die, hoe kan het anders, eveneens in de De Savornin Lohmanstraat woonde. Mijn dank gaat uit naar Gert Sipman, bij wie ik natuurlijk terecht kon voor wat informatie over zijn tante en die een aantal foto's beschikbaar stelde voor plaatsing bij dit artikel.

Sterk geslacht

Alhoewel Elisabeth Spronk-Van Welij zelf slechts 48 jaar oud werd en drie van de kinderen haar op zeer jonge leeftijd ontvielen, kan toch gezegd worden dat zij en haar man Willem Spronk, die 93 jaar oud werd, een sterk geslacht hebben voortgebracht. De twee zoons en acht dochters hadden samen een gemiddelde leeftijd van 89,2 jaar. De gemiddelde leeftijd van de dames bedroeg zelfs 92,2 jaar. Ter gelegenheid van de honderdste verjaardag van mevrouw Bijl werd

Levenseinde

Voor zover mij bekend werd in de plaatselijke pers niet bericht dat Elisabeth Bijl-Spronk ook de leeftijd van 101 jaar mocht bereiken. Bijna drie maanden daarna overleed zij, op 24 december 1996. Bij haar leven had zij duidelijk te kennen gegeven dat dominee J. Smit, die haar in De Engelenburgh regelmatig had bezocht, de rouwdienst diende te leiden. En zo gebeurde het ook. Zij werd bij haar man Janus en zoon Jan te ruste gelegd in graf nummer A 13 op de algemene begraafplaats aan de Munnikenweg te Veenendaal.

Van links naar rechts: Geertje Cornelia van Rinsum-Spronk, Johanna van Breda-Spronk, Elisabeth Bijl-Spronk, Judith van Ravenswaaij-Spronk, Hendrina Slok-Spronk en Elizabeth Hermina Spronk-Van Doorn (collectie G. Sipman)

er die dag 's morgens een gezellige bijeenkomst georganiseerd in de grote benedenzaal van De Engelenburgh. Ook voor haar was er natuurlijk een brief van koningin Beatrix en burgemeester F. Brink kwam haar persoonlijk feliciteren. Dominee J. Smit, die op dat moment de pastorale zorg had voor de bewoners van het zorgcentrum, was aanwezig en directeur J. Versteeg hield een toespraak. Het werd allemaal bijzonder gewaardeerd door mevrouw Bijl, maar heel fijn vond zij het toch wel dat zij samen met haar vier nog in leven zijnde zusters en enige schoonzuster op de foto kon.

Grafsteen van Elisabeth Bijl-Spronk, haar man en haar zoon (foto Wim van Elst, 2007)

Veelzeggende veldnamen

De voorzitter, die tevens de spreker van vanavond is, heet de aanwezigen welkom. Zijn lezing 'Veldnamen in Veenendaal' is geïnspireerd op de gelijknamige laatst uitgekomen uitgave van de Historische Vereniging. Deze uitgave werd mogelijk gemaakt door het intensieve spitwerk van de werkgroep Dialect, veldnamen, straatnamen en bijnamen. Deze werkgroep heeft jarenlang onderzoek verricht naar de betekenis van de Veense veldnamen en de productiviteit is hoog, want een nieuwe uitgave staat alweer op stapel: Bewaard van vrogger... Taol in 't Vèen: uitschelle en dialekwoorde.

DOOR INEKE VAN SCHUPPEN

De werkgroep bestond aanvankelijk uit drie leden. Naast Henk van 't Veld waren dat Cees van Oeveren en Wim Diepeveen. Later werd dit driemanschap versterkt door Jan van de Haar, Peter Will, de inmiddels overleden Hermien Will, Wim Goedhart en Hans Pater. Henk van 't Veld kondigt ook de oprichting aan van twee nieuwe werkgroepen: Monumenten en Markante Veenendalers.

Naar de bron

Veldnamen herbergen een schat aan informatie. Ze vertellen de historie van een landschap, de ontginning of de bewoning. Namen werden niet zomaar aan een stuk grond gegeven. Het landschap van nu heeft vaak weinig te maken met dat uit het verleden. Op veel plaatsen kun je je afvragen: "Hoe zag het er hier vroeger uit?" Juist daar vertellen veldnamen over. Ze kunnen wat over de bodemgesteldheid zeggen, over het bodemgebruik of over de vorm. Maar ook over de eigenaar kunnen ze iets vertellen.

Velden zijn niet-ontgonnen, niet-omheinde vlakten van een on-

bepaalde grootte, die in het begin vaak bestemd waren voor gemeenschappelijk gebruik. Men mocht er vee op laten lopen of plaggen van steken. Daaruit resteert nog de benaming woesterveld, later, toen het land niet meer zo woest en ledig was, in de volksmond ook oosterveld genoemd. Ontbossing en verving volgden en veldnamen verklaptten de namen van de eigenaren van de nieuwe ontginningen: Van der Does z'n zak is een laaggelegen gebied dat in het bezit was van baron Frederik van der Does. In De Grote Pekken betekent peke moeras en in De Blauwe Hel is hel de benaming voor laagliggend land of

Het Boerscheland, de latere Beatrixstraat, circa 1930 (collectie Gemeente-archief Veenendaal)

moerasgebied. Velden veranderden in akkers en weilanden en de bevolking groeide. Veldnamen duiden de eigenaar van de grond aan (Gasthuisakker), wat er verbouwd werd (Haverland) of hoe groot het perceel was (De 700 Roeden: 1 bunder of hectare). Boerderijen kwamen en gingen en zij ontleenden hun naam vaak aan een veldnaam. Een melm is een droog perceel in een vochtige omgeving en een hup is een hoger gelegen perceel. Op de plaats van boerderij De Pol vinden we nu een huisartsenpraktijk aan de Vondellaan. Fabrieken slokten de velden op, zoals op het Boerscheland het geval was. Deze huidige Beatrixstraat was een verbastering van 'een boer z'n land'. De benaming Groene Velden komt niet van groene weilanden, maar het oorspronkelijke perceel was in het bezit van de familie Groeneveld. Niet alleen de fabrieken, maar ook nieuwe woonwijken deden velden verdwijnen. Een wijk is een turfvaart, wat de naam van de Kerkewijk verklaart. Hierlangs liep de Rijksweg van het Ingense Veer naar De Klomp. Hier lagen oorspronkelijk velden als Tabaksland, De Ooievaar en op de plaats waar nu het Christelijk Lyceum Veenendaal

(CLV) staat Het Oude Schapenhok.

De mens is van nature een naamgever. Adam benoemde de dieren al in het boek Genesis om ze zo uit hun anonimiteit te halen. Meestal ontstond de naam door de individuele inspiratie van ons onbekende personen. Wie veldnamen wil begrijpen, dient er naar te kijken door de ogen van de boer of de vervener. Dan ziet men zijn opmerkingsgave, zijn levenservaring en niet in de laatste plaats zijn humor.

Verbastering

Veldnamen veranderden in de loop der jaren. Dit verschijnsel noemt men volksetymologie: de verbastering van een eerder gegeven naam naar het voorbeeld van in klank of betekenis wel begrepen verwante woorden. Een mooi voorbeeld hiervan is het Ruisscheveen, een perceel veengrond dat door de Utrechtse familie Ruysch in 1572 in de veencompagnie werd ingebracht. Toen men dat niet meer wist, ging men er Russeveen van maken, een in klank verwant woord dat een soort riet aanduidt. Ook de benaming Het Russische Veen kwam wel voor, maar er zijn hier nooit

Gezicht op Veenendaal vanaf de Oude Veensegrindweg, circa 1960. Nu vinden we hier de wijk Petenbos (*collectie Gemeentearchief Veenendaal*)

Russen gesignaleerd, evenmin als er Fransen in het Franse Gat voorkwamen. De Juffrouwenwijk werd via Juffrouwwijk Jufferswijk. De juffer was in dit geval Margaretha van Culemborg, erfdochter van Renswoude (1528-1608). Als laatste voorbeeld noemde de spreker Het (Groote) Veenloo of De Vendel. Door de gemeente werd deze benaming in 1978/79 opgevat als een verbastering van het woord vaandel en men zocht daar militaire namen bij, zoals Vendelier en Standaardruiter.

De verklaring van veldnamen kan over het algemeen in twaalf betekenis categorieën worden ingedeeld. Deze categorieën geven uitsluitsel over het niveau (pol of zak), positie (zuid, achter), de vorm (hoortje), de grootte (hond), de afsluiting (blok, kamp), de vruchtbaarheid (vet), de begroeiing (bos, bongerd), het gebruik (akker, weide), dieren (koe, konijnen), water (sloot, gat), ligging (dijk, heul) en personen (Thijmensgoed, Meestersweide).

Een hond is honderd roeden oftewel 1/7 hectare. Een morgen is 6/7 hectare of zo veel land als men met een span ossen in één morgen kon ploegen. En daar komt de naam Hondzenelleboog vandaan, later verbasterd tot Hondskont. De plaats waar de restanten van Klein Veenestein zich bevonden, werd later Hondzenelleboog genoemd. Toen men de huidige Eekwal de naam Hondzenelleboog wilde geven, maakte de gemeente daar bezwaar tegen. Men was bang dat de bewoners Hondskonsters genoemd zouden worden. Volgens een oude overlevering zou het perceel Hond z'n Elleboog geruild zijn voor één hond.

In de loop van de jaren zijn ook onjuiste verklaringen gegeven. Het Petenbosch was niet oorspronkelijk Peet z'n Bos, maar (Cornelis) de Beet z'n Bos. De Beet was in 1690 de eigenaar van een perceel bosland van elf morgen. Op deze plek werd nogal eens gevochten door de Stichtsen en de Geldersen. De Dillewijnen is niet een perceel waar dille groeit, maar een perceel grond van eigenaar Dilwijnen of Delwijnen, telg uit een doopsgezind

Veens geslacht.

Veenendaal mag zich gelukkig prijzen dat deze werkgroep zo veel tijd en energie heeft gestoken in het toegankelijk maken van al deze informatie. Er is geordend, nagezocht en aangevuld, waardoor weer een stukje Veens erfgoed bewaard blijft voor het nageslacht. Of zoals Henk van 't Veld het verwoordde: "Er is als het ware een dijk om het taallandschap gelegd om het zo voor de toekomst te bewaren."

Dit keer nam Wout Brands de taak op zich om de spreker te bedanken voor zijn lezing. Maar zoals gewoonlijk wenste Henk ons allen wel thuis.

3,10: Driehoeksvormig stukje land bij een greppel.
3,11: Hoekje land bij de keuken van boerderij DE GEER
geul = 1: greppel.
2: keuken.
hoeel = driehoeksvormig perceel.

DE GEZONKEN HOEK
Locatie: B2a; categorie: 1, 3
Laag, driehoeksvormig perceel, onderdeel van de per-
celen bij boerderij DE GEER gelegen.

DE GROENE VELDEN
Locatie: B2b / B2d; categorie: 12
Land in het bezit van de familie Groeneveld (Van Ma-
nen 2001, 178, 210, 252).
Kadastrale aanduiding:
Veenendaal Stichts, sectie A, nrs. 400 t/m 422.
Oppervlakte: 37.15.58 hectare.
Eigenaren: Even Cornelis Groeneveld en consorten.
Gebruiksvorm: bouwland, bos en hakhout, heide,
voorst bouwland, water en schapenstal.
Haardsteden: Reynier Groenevelt, brouwer.

GROENE VELDEN
Locatie: B2b / C2a; categorie: 12
Zie De Groene Velden.

DE GROOTE PEKKEN
Locatie: B2c; categorie: 1, 4
Groot moerasvormig perceel bij de Pekkenloot. In 1832
beschreven als 'half water, half land'.
peke = moeras.

DE HOF
Locatie: B2a; categorie: 5, 8
Omheind perceel, groentetuin van boerderij DE GEER.

'T HOLLE GORD
Locatie: B2b / B2d / C2a; categorie: 1 of 12
1: Laaggelegen, moerasig perceel. In 1832 beschreven
als 'half water, half weiland'.
12: Perceel in 't bezit van ene Hol.
Haardsteden: Jacop Hol.

DE HUP
Locatie: B2c; categorie: 1
Hoger gelegen perceel (Zie Van Manen 2001, 109 over
de bouw van een huis daar in 1614).
hup = hoep, bobbel.

Boerderij DE HUP (Collectie J. van Ginke)

60

Het laatste woord

Een historische vereniging bestudeert het verleden, zorgt ervoor dat cultureel erfgoed bewaard blijft voor de toekomst en laat heel de bevolking van een gemeente ervan meegenieten. Het menu dat u wordt voorgezet, blijft gevarieerd en smakelijk.

DOOR HET BESTUUR

Eind november verschijnt als een boeiend sinterklaasgeschenk:

Bewaard van vrogger... Taol in 't Vèèn: uitschelle en dialekwoorde, 176 pagina's, € 14,95.

In het eerste deel: NIE ZELLEF BEDAACH... UITSHELLE IN 'T VÈÈN, komen meer dan duizend bijnamen aan de orde, uitschelle, zoals ze in 't Vèèn genoemd werden, gebruikt om aan te geven met welke Van de Bovenkamp, Diepeveen, of Van Schuppen men te doen had.

In het tweede deel: VUR ZO LAANG AS 'T NOG DUURT... EIGE KLAANKE EN WOORDE IN 'T VÈÈN, wordt eerst aangetoond dat dialectwoorden als gurrechies (= niet lekker, ziek) niet typisch Vèèns genoemd kunnen worden. Daarna volgt een lijst van plusminus 1.200 dialectwoorden.

Maar ook dan is het boek nog niet ten einde: er volgen een paar honderd spreekwoorden en uitdrukkingen, een paar bijbelverhalen en 't sprookje van Roodkapje in 't Vèèns, alsmede een paar liederen waarin de Lammelijtiesavond en de lekkere boerekòd in Vèènedal aan de orde komen. Hopelijk vindt de lezer dit boek even lekker!

De werkgroep die dit boek samenstelde, heeft opnieuw intensief meegewerkt aan het *Woor-denboek van de Gelderse Dialecten De Veluwe*, waarin ook plaatsen buiten de Veluwe zijn opgenomen. Deel III, *De Wereld*, verschijnt in mei 2008. Zij heeft een groot deel van haar taak nu volbracht.

Twee nieuwe dienen zich al weer aan: de werkgroep Monumenten en de werkgroep Markante Veenendalers. In de rubriek 'De werkplaats' zult

Ook vijftig jaar geleden werd er op Lampegietersavond feestgevierd (collectie A.P. De Kleuver, inv.nr. 863, Gemeentearchief Veenendaal)

u beide groepen in de toekomst aan het werk zien.

Genieten van het verleden kunt u ook op onze volgende bijeenkomst, waar vóór de pauze ansichtkaarten van Veenendaal, door Hennie Henzen vloeiend met elkaar verbonden, worden getoond. Na de pauze worden oude foto's gepresenteerd, toegelicht door Johan Slok. De zaal kan reageren! Alle leden zijn van harte welkom op:

- **Donderdag 13 december**
- **Ledenbijeenkomst HVOV**
- **Ansichtkaarten en foto's**
- **De Meent, Grote Beer 10**
- **Aanvang: 19.45 uur**
- **Toegang gratis**

Ledenbijeenkomsten in 2008: 27 maart, 19 juni, 25 september en 11 december.

Onderstaande uitgaven zijn verkrijgbaar bij Wout en Heinie Brands, Middellaan 77, 3904 LE Veenendaal, telefoon 0318 513650. Alle genoemde prijzen zijn exclusief verzendkosten.

- dr R. Bisschop, *Een tweeling zelfstandig. Stichts en Gelders Veenendaal in de Bataafse-Franse tijd 1795-1813* (62 pagina's)
Prijs: € 2,25

- dr R. Bisschop, G.C. Speelpenning en T. Stol, *Het veen, de veenraden en het Veenraadschap. De historische wortels van de gemeente Veenendaal, toegelicht aan de hand van oude teksten en de transcripties daarvan, 1546-1847* (152 pagina's; leerboek paleografie)
Prijs: leden € 9,10; niet-leden € 11,35

- Werkgroep Genealogie van de Historische Vereniging Oud Veenendaal, *Eigenaren van graven in de Kerk te Veenendaal - deel 1* (40 pagina's; inventarisatie van de eigenaren van graven uit 1690, met veel voor genealogen interessante gegevens; transcripties van de oorspronkelijke registraties)
Prijs: leden € 4,55; niet-leden € 6,80

- Werkgroep Genealogie van de Historische Vereniging Oud Veenendaal, *Eigenaren van graven in de Kerk te Veenendaal - deel 2* (44 pagina's; aanvullingen op de leggers van graven uit 1683 en transcripties van de leggers 1710-1754, 1754-1818 en 1790-1858. Bevat tevens gegevens betreffende de ligging van graven in de Oude of Salvatorkerk)
Prijs: leden € 4,55; niet-leden € 6,80

- P.G. Doolaard, *Tot tijd en wijle... Een bloemlezing uit een eeuw Gereformeerd kerkelijk leven in Veenendaal, 1887-1987* (179 pagina's)
Prijs: € 6,80

- J.C. Meeuse, *De Laatste oorlogsdagen in Veenendaal* (24 pagina's; verslag van de laatste oorlogsdagen in Veenendaal weergegeven voor familie in Zeeland door J.C. Meeuse, onderwijzer te Veenendaal)
Prijs: € 1,60

- P. Will, *Veenendaal, straat in straat uit. Betekenis en geschiedenis van Veenendaalse straatnamen* (96 pagina's)
Prijs: € 6,80

- Gert Groenleer, *Veenendaal en de ramp van 1953* (32 pagina's)
Prijs: € 4,95

- Werkgroep Genealogie van de Historische Vereniging Oud Veenendaal, *Leggers van de Morgentalen der Geldersche en Stichtsche Veenen - deel 1* (176 pagina's; transcripties van de registers met namen van eigenaren en pachters van veengrond 1618-1722; met indexen en veel voor genealogen en andere onderzoekers interessante gegevens)
Prijs: leden € 12,50; niet-leden € 15,-

- Werkgroep Genealogie van de Historische Vereniging Oud Veenendaal, *Leggers van de Morgentalen der Geldersche en Stichtsche Veenen - deel 2* (200 pagina's; transcripties van de registers met namen van eigenaren en pachters van veengrond 1751-1791; met indexen en veel voor genealogen en andere onderzoekers interessante gegevens)
Prijs: leden € 12,50; niet-leden € 15,-

- A.C. van Grootheest en R. Bisschop (red.), *Geschiedenis van Veenendaal* (392 pagina's; overzicht van de geschiedenis van Veenendaal in al haar geledingen)
Prijs: € 38,50

- A.C. van Grootheest, R. Bisschop en G.C. Groenleer (red.), *Geschiedenis van Veenendaal 2* (447 pagina's; overzicht van de geschiedenis van Veenendaal met veel aandacht voor de mensen)
Prijs: € 39,-

- Teus van Beek, *Wij groeiden op in Veenendaal. Herinneringen aan een samenleving die voorgoed voorbij is* (104 pagina's; over vriendschap in Veenendaal in de jaren dertig en veertig van de vorige eeuw)
Prijs: € 9,95

- Kees-Willem Bruggeman, Gert Groenleer en Bert de Groot (redactie), *Een zwaar bedrijf. De lagerindustrie in Veenendaal in woord en beeld* (168 pagina's)
Prijs: € 18,95

- Paul A.M.J. Hageman, *'Noe eerst effe praote'. Herinneringen van een wolfabrikant uit Veenendaal. Naar het manuscript van Willem van Leeuwen (1880-1956)* (98 pagina's)
Prijs: € 9,95

- Paul Hageman, *Veenendaal op papier. Een inventarisatie* (cd-rom met meer dan 1000 boektitels over Veenendaal)
Prijs: leden € 8,-; niet-leden € 12,-

- *Watersnoodramp 1855*, themanummer van *Oud Veenendaal* van januari 2005 (36 pagina's)
Prijs: € 3,-

- G.M.J. van Schuppen-Diepeveen, *Met vlag en wimpel. Kroniek van 100 jaar Oranjedag in Veenendaal* (36 pagina's)
Prijs: € 1,-

- Wout Jansen, *Een Gelders Verhaal. Meester Van de Westeringh en Gelders Veenendaal* (160 pagina's)
Prijs: € 9,95

- Teus van Beek, *Terug naar het dorp. Veenendaal, het dorp dat een stad werd* (104 pagina's)
Prijs: € 9,95

- Werkgroep Dialect, veldnamen, straatnamen en bijnamen van de Historische Vereniging Oud Veenendaal, *Veldnamen in Veenendaal* (80 pagina's met drie tekeningen)
Prijs: € 19,95

Historische Vereniging Oud Veenendaal

